

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

RİSK TOPLUMU KURAMI BAĞLAMINDA İSTANBUL DEPREMİ
VE TOPLUMUN DEPREM ALGISI

Yüksek Lisans Tezi

BEYZANUR OLGUN

İstanbul, 2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ BİLİM DALI

RİSK TOPLUMU KURAMI BAĞLAMINDA BEKLENEN İSTANBUL DEPREMİ
VE TOPLUMUN DEPREM ALGISI

Yüksek Lisans Tezi

BEYZANUR OLGUN

Danışman
Doç. Dr. Melih ÇOBAN

İstanbul, 2023

GENEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Beyzanur Olgun
Anabilim Dalı : Sosyoloji
Programı : Sosyoloji
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Melih Çoban
Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Eylül 2023

ÖZET

Bu çalışmanın amacı depremi risk toplumu teorisiyle ilişkilendirerek toplumun depreme yönelik algı, tutum ve davranışlarını ölçmektir. Araştırmada -amacına uygun olarak- 6 Şubat depremi sonrasında toplumdaki deprem algısının değişip değişmediği, depremin toplumun gözünden bir risk olarak ele alınıp alınmadığı irdelenmiştir. Özellikle 6 Şubat depremi sonrası gözlemlenen İstanbul dışına göç etme eğilimindeki artış araştırma sorusunun şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bu tez Ulrich Beck'in Risk toplumu teorisi çerçevesinden toplumun beklenen İstanbul depremine yönelik bakış açısını inceleyen niceliksel bir çalışmadır. Saha araştırmasının örneklemini İstanbul'da yaşayan insanlar oluşturmakta olup nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmıştır. Saha araştırmasının verilerinin incelenmesinde IBM SPSS 25 programı kullanılmıştır, bulgular ve sonuç bölümlerinde yapılan çıkarımların istatistiki olarak doğruluğu programdan elde edilen bilgiler aracılığıyla ispatlanmıştır. Toplumun neyi risk olarak gördüğü ve neyi risk olarak görmediği bireysel bir seçimin ötesinde bir durumdur. Bu doğrultuda depremleri bir risk faktörü olarak ele almak için risk kavramına ve tarihsel gelişimine bakılmış, risk toplumu kuramının kurucuları olan Ulrich Beck ve Anthony Giddens'a da yer verilmiştir. Ayrıca çarpık kentleşme ve kentleşme politikaları bu bağlamda incelenmesi gereken unsurlar olup kent sosyolojisi çalışmaları kapsamında bu unsurlara değinilmiştir. Araştırmadan elde edilen veriler ışığında toplumda İstanbul depremine hazırlanabileceğine yönelik umutsuz bir algı olduğu da gözlemlenmektedir. Bu algı toplumda kadercı bir bakış açısı oluşmasına ve İstanbul depreminin sonuçlarının şimdiden kabullenilmesine neden olmaktadır. Bu durumun toplumun devletten depreme dirençli kentler talep etmesi ve İstanbul'un depreme hazırlanması konusunda olumsuz bir etkiye neden olabileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Risk Toplumu; Deprem; Kentleşme; Küreselleşme; Modernleşme

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Beyzanur Olgun
Field : Sociology
Programme : Sociology
Supervisor : Doç. Dr. Melih Çoban
Degree awarded and Date : Master- September 2023

RISK SOCIETY THEORY IN THE CONTEXT OF ANTICIPATED ISTANBUL EARTHQUAKE AND THE EARTHQUAKE PERCEPTION OF THE SOCIETY

ABSTRACT

The aim of this study is to measure society's perception, attitudes, and behaviors towards earthquakes by associating them with the theory of the risk society. In line with the research goal, the study examines whether the earthquake perception in society has changed after the February 6th earthquake and whether the earthquake is viewed as a risk from the perspective of society. The increase in the tendency to migrate outside of Istanbul observed, particularly after the February 6th earthquake, played a significant role in shaping the research question. This thesis is a quantitative study that examines society's perspective on the anticipated Istanbul earthquake within the framework of Ulrich Beck's Risk Society theory. The sample for the field research consists of people living in Istanbul, and the survey technique is used as a quantitative research method. IBM SPSS 25 program was used to examine the data of the field research, and the statistical accuracy of the inferences made in the findings and conclusion sections was proven through the information obtained from the program. What society considers a risk and what it does not is a situation beyond individual choice. In this context, to consider earthquakes as a risk factor, the concept of risk and its historical development have been examined, and Ulrich Beck and Anthony Giddens, the founders of the risk society theory, have also been included. Additionally, the issue of urban sprawl and urbanization policies are elements that need to be examined in this context and have been discussed within the scope of urban sociology studies. In the light of the data obtained from the research, it is also observed that there is a sense of hopelessness in society regarding preparedness for the Istanbul earthquake. This perception can lead to a fatalistic outlook in society and the acceptance of the consequences of the Istanbul earthquake in advance. As a result, it is concluded that this situation may have a negative impact on society's demand for earthquake-resistant cities from the government.

Keywords: Risk Society; Earthquake; Urbanization; Globalization; Modernization

ÖNSÖZ

Araştırma sürecinde her anlamda bana yardımcı olan danışman hocam Sayın Doç. Dr. Melih Çoban'a,

Saha araştırmasının verilerini analiz etmemde büyük emeği olan Dr. Öğr. Üyesi Zübeyir Nişancı hocama,

Benden desteklerini esirgemeyen canım annem, babam ve kardeşime,

Her zaman yanımda olan kıymetli eşim Enes Olgun'a çok teşekkür ederim. Onların destekleri olmadan bu çalışmayı tamamlayamazdım.

Beyzanur Olgun
İstanbul, 2023

KISALTMALAR LİSTESİ

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

GDO: Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar

ICOMOS: International Council on Monuments and Sites

IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change

TOKİ: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı

UNDRR: The United Nations Office for Disaster Risk Reduction

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4.2.1.....	45
Tablo 5.1.....	47
Tablo 5.2.....	48
Tablo 5.3.....	49
Tablo 5.4.....	50
Tablo 5.5.....	51
Tablo 5.6.....	52
Tablo 5.7.....	52
Tablo 5.8.....	53
Tablo 5.9.....	54
Tablo 5.10.....	55
Tablo 5.11.....	56
Tablo 5.12.....	57
Tablo 5.13.....	59
Tablo 5.14.....	60
Tablo 5.15.....	61
Tablo 5.16.....	62
Tablo 5.17.....	63
Tablo 5.18.....	64
Tablo 5.19.....	65
Tablo 5.20.....	66
Tablo 5.21.....	67
Tablo 5.22.....	68
Tablo 5.23.....	69
Tablo 5.24.....	70
Tablo 5.25.....	70
Tablo 5.26.....	71
Tablo 5.27.....	72
Tablo 5.28.....	73
Tablo 5.29.....	73
Tablo 5.30.....	74
Tablo 5.31.....	75
Tablo 5.32.....	76

Tablo 5.33.....	77
Tablo 5.34.....	78
Tablo 5.35.....	79

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ŞEKİL LİSTESİ	v
1. GİRİŞ	1
1.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı	2
1.2 Araştırmanın Önemi	3
1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları	4
1.4 Araştırmanın Özgün Değeri	4
2. KAVRAMLAR	6
2.1 Risk Kavramının Tarihçesi	6
2.2 Risk Toplumu ve Sınıflı Toplum	9
2.3 Sosyolojik bir Fenomen olarak Risk	12
2.4 Kültürel bir Fenomen olarak Risk ve Antropoloji' deki Yeri	15
2.5 Modernite	16
2.6 Risk Toplumu ve Düşünümsel Modernite	17
2.7 Küreselleşme ve Düşünümsel Modernite	18
2.8 Post-modernite ve Düşünümsel Modernite	20
2.9 Makro bir Kuram olarak Risk Toplumu	21
2.10 Ulrich Beck ve Anthony Giddens'ın Düşüncelerinin Gelişimi	22
3. KURAMSAL ÇERÇEVE	26
3.1 Risk Toplumu Bağlamında Afetler	26
3.2 Kentler ve Riskler	28
3.3 Kent Sosyolojisi ve İstanbul Depremi	30
3.4 İstanbul'da Kentsel Dönüşüm	31
3.5 Kentsel Dönüşüm mü Soylulaştırma mı?	33
3.7 Kültürel Mirasın Korunmasındaki Riskler	36
3.8 Kültürel Miras ve Afet Yönetimi İlişkisi	38
4. RİSK TOPLUMU BAĞLAMINDA İSTANBUL DEPREMİNİ DÜŞÜNMEK	39
4.1 Beklenen İstanbul Depremi İçin Riskler	39
4.1.1 Tsunami	39
4.1.2 Ulaşım	39

4.1.3	Yangın	40
4.1.4	Haberleşme	40
4.1.5	Gıda ve Su	41
4.1.6	Sosyo-ekonomik Riskler	41
4.2	Depreme Dair Yapılanlar	42
5.	BULGULAR	47
5.1	Araştırma Verilerinin İncelenmesi	47
6.	SONUÇ VE ÖNERİLER	80
	KAYNAKÇA	85
EK-1		88

1. GİRİŞ

Bu araştırmada -Ulrich Beck'in *Risk Toplumu* kitabında da olduğu gibi- risk toplumu teorisinin anlaşılması için öncelikle risk kavramı tanımlanmış, klasik dünyadaki risk kavramıyla modern dünyadaki risk kavramı arasındaki fark ortaya koyulmuştur. Risk kavramının modern dünyada geldiği noktaya ve modern risk unsurlarına da değinilmiştir. Deprem bu risk unsurlarından biri olduğu küreselleşme, sanayileşme, kentleşme ve çarpık kentleşme kavramları üzerinden anlatılmış ve bu noktada İstanbul depremi için var olan risklerin insanların tutum ve davranışlarına etkisi ölçülmüştür. Bu çalışma Ulrich Beck ve risk toplumu kavramının gelişiminde önemli yeri olan Anthony Giddens'in kuramlarını içermekle kalmayıp modernleşme ve kent sosyolojisine dair eleştirel bakış açılarını ve kavramları da kapsamı dahiline almıştır. Risk kavramını ve risk toplumu kuramını İstanbul örneği üzerinden incelerken aynı zamanda toplumun neyi risk olarak görüp neyi risk olarak görmediği; risklere karşı tutum ve davranışları ve depremin bu noktada nerede durduğu incelenmiştir. Özellikle 6 Şubat depremi sonrasında toplumda artan İstanbul'dan göç etme eğilimi araştırmanın bu yönde evrilmesini ve kapsamını buraya doğru genişletmesini sağlayan bir unsur olmuştur.

Bu tez giriş ve sonuç dahil altı bölümden oluşacak şekilde planlanmıştır. Birinci bölüm giriş bölümü olup araştırmanın konusu, amacı, yöntemi, sınırlılıkları, özgün değerine yer verilmiştir.

İkinci bölüm risk kavramının tarihçesine değinilmiş, modern dünyadaki risklerin kendilerine has özellikleri ve klasik dünyada risk olarak tanımlanan unsurlarla arasındaki farklılıklar ortaya koyulmuştur. Ulrich Beck ve Anthony Giddens'in bakış açısından risk kavramının nasıl tanımlandığı açıklanmış, onların gözünden risk toplumu teorisini ortaya çıkaran faktörlere değinilmiştir. Risk toplumu teorisi ana hatlarıyla açıklanmış, bu teorisinin bugünkü toplumlar açısından önemine yer verilmiştir. Buna ek olarak Beck ve Giddens'in düşüncelerinin gelişimine de yer verilmiştir. Ayrıca risk kavramının farklı disiplinler tarafından nasıl ele alındığı da incelenmiştir.

Üçüncü bölümde depremin bir risk faktörü olarak ele alınmasının sebepleri, kentleşme faktörü ve buna bağlı olarak çarpık kentleşme sorunu ele alınmıştır. Bu alandaki kavram ve kuramlara değinerek konu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Kent sosyolojisinin kentsel dönüşüme ve kentlerin inşa süreçlerine dair eleştirel bakış açısına değinilmiş ve İstanbul'da depreme hazırlık kapsamında yapılan çalışmalar bu gözle yorumlanmıştır.

Dördüncü bölümde beklenen İstanbul depreminin gerçekleşmesi halinde oluşabilecek risklere değinilmiş, risklerin oluşturabileceği tehlikenin boyutu ortaya koyulmuştur. Ayrıca İstanbul depremine dair bugüne kadar yapılanlara da değinilmiştir.

Beşinci bölümde örnekleme İstanbul'da yaşayanlar olan anket araştırmasından elde edilen veriler paylaşılmıştır. Elde edilen veriler IBM SPSS 25 programıyla analiz edilmiş, analizler doğrultusunda toplumun depreme ve diğer risk faktörlerine yönelik algı, tutum ve davranışlarına dair çıkarımlar yapılmıştır. Böylece teorik bilgilerle saha araştırması verileri arasındaki bağlantı kurulmuştur.

Altıncı bölüm olan sonuç bölümünde ise yapılan saha çalışmasının verilerinin analiz edilmesi doğrultusunda ortaya çıkan bulgular yorumlanmış, konu hakkındaki çıkarım ve önerilere yer verilmiştir.

1.1 Araştırmanın Konusu ve Amacı

Araştırmanın konusu risk toplumu teorisi ve depremin bu teoriyle ilişkisi hakkındadır. Doğal bir afet olan depremin hangi bakış açısıyla risk toplumu teorisi çerçevesinde düşünülebileceğini anlatmak ve devamında İstanbul depremini bu teori içerisinde değerlendirmek çalışmamızın temel amacıdır. Konusu ve amacı ile bağlantılı olarak bu çalışmada risk kavramından, risk toplumu teorisinden ve -depremin konuyla bağlantısını kurabilmek amacıyla- kent sosyolojisi literatüründen bahsedilmiştir.

Geniş bir literatür taramasıyla risk teorisi ve kent sosyolojisi alanındaki yaklaşımlar incelenmiştir. Bu literatür taramasına dair sonuçlar İstanbul depremi bağlamında değerlendirilerek teorik çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan teorik çerçeve sonucunda İstanbul depremine dair 6 Şubat depremi sonrasında toplumda bir değişim yaşandığı hipoteziyle yola çıkılmıştır. Bu değişim yapılan anket araştırması aracılığıyla binaların depreme dayanıklılığını kontrol ettirmek, depreme dayanıksız evlerden taşınmak ya da İstanbul dışına göç eğilimi gibi faktörler üzerinden sorular sorarak incelenmiştir. Beklenti yaşanan acı felaket sonrasında toplumda ciddi ve kalıcı bir değişim gözlemlemek yönündedir. Ayrıca toplumda depremin ne denli ciddi bir risk faktörü olduğuna dair bir farkındalık oluşmuş olması da beklenmektedir. Beck'in teorisindeki yaklaşıma göre sosyal çevre, ekonomik koşullar ve eğitim seviyesi risklerin daha fazla farkında olmak ve onlara karşı durmak konusunda bireysel bir fark oluşturabilir. Araştırmadaki varsayımımız özellikle eğitim seviyesi yükseldikçe deprem

konusunda bilinçli olma düzeyinin de artmasını gözlemlemek yönündedir. Buna ek olarak deprem dışında birçok risk faktörüyle iç içe olunmasından da dolayı toplumda risklerle çevrelenmiş olmanın verdiği bir huzursuzluğun ve güvensizliğin de görülmesi beklenmektedir. Ayrıca ekonomik faktörlerin depreme yönelik alınan önlemler konusunda belirleyici unsur olması beklenmektedir. Bu varsayımların doğruluğu veya yanlışlığı yapılan saha araştırma neticesinde ortaya koyulmuştur.

1.2 Araştırmanın Önemi

Günümüzün teknolojik gelişmeleri, kapitalist üretim ve tüketim şekilleri dünyamızın doğal kaynaklarını tahrip etmesi açısından sürdürülebilir değildir. Modern üretim ve tüketim biçimlerinin yaygınlaşması ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte yenilenemez doğal kaynaklar tükenmeye başlamış, doğal bitki örtüsü ve iklimde geri döndürülemez tahribatlar oluşmuştur. Ozon tabakasının delinmesi, buzulların erimesi, dünyanın sıcaklığının düzenli olarak artması ve iklim dengelerinin bozulması bu tahribatın sonuçlarından bazılarıdır. Her geçen gün tahribatın boyutu ve ciddiyeti artmaktadır. Dünyadaki her bir ülkeyi ve bölgeyi ilgilendiren bu mesele hakkında kapsayıcı ve sıkı tedbirler almadıkça bu sorunla baş etmek mümkün değildir.

Modern yaşam bu tür risklerle doludur. Bu riskler insanın kendi eliyle ürettiği modern yaşam biçiminin kaçınılmaz sonuçları olarak karşımıza çıkar. Deprem de insanların kentleri inşa etme biçimlerinden dolayı ciddi kayıplarla sonuçlanan bir afettir. Bu araştırmada deprem bir risk unsuru olarak ele alınıp modern yaşam biçimlerimiz dolayısıyla depremin bir felakete dönüştüğü ortaya koyulmuştur. Böylece risk toplumu ve modern dünyada afetlerle başa çıkmak arasındaki bağlantı kurulmuştur.

Beklenen İstanbul depremi bugün sadece İstanbulluların değil, ülkemizin en kritik sorunlarından biridir. Gerçekleşmesi halinde İstanbul'u ilgilendirdiği kadar ülkemizin ekonomik, toplumsal, politik ve kültürel yapısını etkileyecek bir etkiye sahip olması beklenmektedir.

Bu araştırmada geniş bir literatür taramasıyla risk teorisi ve kent sosyolojisi alanındaki yaklaşımlar incelenmiştir. Bu literatür taramasına dair sonuçları İstanbul depremi bağlamında değerlendirerek teorik çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan teorik çerçeve sonucunda İstanbul depremine dair 6 Şubat depremi sonrasında toplumda bir değişim yaşandığı hipoteziyle yola çıkılmıştır. Bu değişim yapılan anket araştırması aracılığıyla binaların depreme dayanıklılığını

kontrol ettirmek, depreme dayanıksız evlerden taşınmak ya da İstanbul dışına göç eğilimi gibi faktörler üzerinden sorular sorarak incelenmiştir. Beklenti yaşanan acı felaket sonrasında toplumda ciddi ve kalıcı bir değişim gözlemek yönündedir. Ayrıca toplumun depremin nedeni ciddi bir risk faktörü olduğunun farkında olması beklenmektedir. Buna ek olarak deprem dışında birçok risk faktörüyle iç içe olmasından da dolayı toplumda risklerle çevrelenmiş olmanın verdiği bir huzursuzluğun ve güvensizliğin de görülmesi beklenmektedir. Bu varsayımların doğruluğu veya yanlışlığı yapılan saha araştırma neticesinde ortaya koyulmuştur.

Bu tezde (nicel araştırma tekniklerinden) anket tekniği kullanılmıştır. İstanbul'da yaşayan insanların depremi gerçekten bir risk olarak görüp görmediğini gözlemek ve katılımcıların depreme dair algı, tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla 40 soruluk bir anket oluşturulmuştur. Oluşturulan anket soruları sosyal medya aracılığıyla olabildiğince çok kişiye ulaştırılmıştır. Bu çalışma bir yüksek lisans tezi olması sebebiyle herhangi bir ödenek ya da bütçe desteği yoktur. Bu yüzden ulaşılan katılımcı kitlesinin kendi çabalarımızla ulaşabildiğimiz bir ölçekte olduğunu belirtmeliyiz. Bütün bu sebeplerden dolayı anket çalışmamız 317 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Ulaşılabilen kişi sayısı İstanbul nüfusuyla karşılaştığında çok az bir sayı gibi düşünülebilir, fakat araştırmamızın kısıtları göz önünde bulundurulduğunda makul bir sayı olduğu anlaşılacaktır.

Anket araştırmamızın sonuçları IBM SPSS programı yardımıyla analiz edilmiş, frekans tabloları, çapraz tablolar, ki-kare testleri ve korelasyon analizleri paylaşılmıştır. Araştırmamızın bulguları ve yapılan çıkarımlar anket çalışmamızın verileriyle kısıtlıdır. Anket sorularımızın tümü ekler kısmına eklenmiştir.

1.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu tez jeoloji ya da mühendislik bilim dallarına yönelik bir tez değildir ve bu bilim dallarına yönelik hiçbir iddia taşımaz. Tez boyunca bahsettiğimiz İstanbul depremiyle alakalı yer bilimcilerin alanına giren hiçbir iddia içermez. Ayrıca İstanbul depremine dair yapılanmaların nasıl olması gerektiğine dair bir öneri sunmaz. Bu çalışma bir sosyoloji tezi olması sebebiyle depremi bir risk faktörü olarak ele alarak bu konudaki toplumsal bakış açısını ele alır.

1.4 Araştırmanın Özgün Değeri

Ülkemizde risk toplumu teorisini çeşitli açılardan çalışan birçok araştırmacı bulunmaktadır. Risk toplumu teorisini deprem açısından ele alan bir çalışma da bulunmaktadır (Delibaş, 2017).

Fakat bu çalışma risk toplumu teorisi bağlamında Diyarbakır ilinde yaşanan deprem söylentileri ve bu söylentilere ilişkin oluşan korku ve güvensizlik ortamı üzerine yoğunlaşmıştır.

Buna karşın bu tez, afetlerin risk toplumu çerçevesinde ele alınması gerektiğine yönelik bir bakış açısını izlemiş, kentlerin bu noktadaki kırılma yapısından bahsetmiş ve beklenen İstanbul depremine dair toplumun algı, tutum ve davranışları araştırmanın bağlamı olarak seçilmiştir. İstanbul'da yaşayan insanlar araştırmanın örnekleme olmakla beraber nicel araştırma yöntemlerinden anket tekniği kullanılmış, elde edilen veriler IBM SPSS programı aracılığıyla analiz edilmiş, bulgular çizilen teorik çerçeveye birlikte yorumlanmıştır. Risk toplumu hem afetler hem kentler üzerinden açıklayarak İstanbul depremini bağlam olarak belirlemesi bu araştırmanın özgün değeri olarak nitelendirilebilir.

2. KAVRAMLAR

2.1 Risk Kavramının Tarihçesi

Risk Toplumu kuramı bağlamında çalışabilmek için öncelikle risk kavramının tanımından ve tarihsel gelişiminden bahsetmek uygun olacaktır. Risklerin insanlık tarihinde çok eski bir yeri vardır. İnsan var oldukça onu ilgilendiren çeşitli riskler hep var olmuştur. Her devrin şartlarına ve risklerine göre insanlar bu risklerle başa çıkabilme stratejileri geliştirmişlerdir. Gerek buldukları coğrafyanın iklim koşulları hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmış ve ona göre yaşam biçimlerini düzenlemişler gerekse olası tehlikeler için önlemler icat etmişlerdir.

Modern anlamda risk kavramının ele alınmaya başlaması 17.yüzyıla dayanır. 17.yüzyılda risk kavramının ele alınması John Graunt, Blaise Pascal ve Pierre de Fermat gibi dönemin matematikçilerin istatistiksel veriler kullanarak yaptıkları çalışmalarla ilişkilendirilebilse de risk kavramının tarihte ilk olarak nerede ve kim tarafından kullanıldığı bilinmemektedir. Risk kavramı 18. ve 19. yüzyıllarda, kapitalist üretim ve tüketim biçimlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte sigortacılık sektörü daha fazla önem kazanmaya başladı. Sigorta şirketlerinin amacı riskleri değerlendirerek primleri belirlemeye başlamak, istatistiksel yöntemler kullanarak risk analizi yapmak ve bu sayede risk yönetimini bir ekonomiye dönüştürmekti. Nitekim risk kavramının bugün sosyal bilimlerden çok matematik ve istatistiğin alanında kullanılması bu durumu açıklar niteliktedir.

Esasında risk kavramının evrensel bir tanımı yoktur (Aven, 2012) . Risk, bazı görüşlere göre nesnel bir kavram olmaktan ziyade tanımlandığı kişi, yer veya koşullara göre değişebilen öznel bir kavramdır (Aven, 2012). Esasında modern çağdan önce risk; çoğunlukla ihtimalleri, kazanım ve kayıpları ifade eden nötr bir kavramdı (Lupton, 1999). Modern çağ öncesinde yüksek risk ihtimalli bir durumu göğüslemek, ciddi bir kazanım ya da kayıpla sonuçlanan bir durum olurdu; fakat modern çağda risk içerisine tehlike ve tehdit gibi olumsuz anlamları içeren bir kavrama dönüşmüştür (Lupton, 1999, p. 12). Risk kavramında önemli olan şey, modern çağ öncesinde insanların risk olarak neleri gördüklerini tespit edebilmek ve modern çağda risk olarak görülen şeylerle aradaki farklılıkları ayırt edebilmektir. Modern toplumları karakterize eden rasyonelleşme faktörüyle birlikte riskleri ölçmek, yönetmek ve değerlendirmek kapitalizmin de işleyişine uygun olarak gelişir (Lupton, 1999, p. 12). Fakat Beck'in risk toplumu teorisine geldiğimiz zaman, risklerin dünyayı ve insanları tehdit eden boyutuyla

beraber, bir bilgi olarak risklerin olduğundan farklı gösterilebilen, manipüle edilebilen yapısına yapılan vurgu önemlidir. Risklerin toplumsal olarak tanımlanan ve inşa edilen doğası, onların sosyoloji açısından ele alınmasının önemini ortaya koyar (Lupton, 1999, p. 13).

Risk söz konusu olduğunda bir diğer önemli husus, belirli toplumsal kesimlerin daha fazla riske maruz kalmak zorunda olup olmadığını irdelemektir. Ayrıca risklerin toplum tarafından nasıl algılandığı, nelerin risk olarak görülüp görülmediği ve toplumun risklere karşı nasıl tutum gösterdiği de önem arz eder.

Her ne kadar riskler insanlık tarihinin her döneminde var olsa da kavram olarak riskin tanımlanması ve ortaya çıkışı genel itibarıyla 17.yüzyıl ve sonrasında olmuştur. Bu açıdan baktığımızda risk halihazırda modern bir kavram olmakla beraber, bilim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte risklerin artması, risklerin en aza indirgenmesi hususunda çalışılan bir alan olmasına yol açmıştır. Riskler daha çok onları en aza indirmek ve onlardan mümkün olduğunca etkilenmemek kapsamında risk yönetimi ve risk analizi başlıkları altında çalışılmış olsa da sosyal bilimlerde üretilen bu risklerin modern yaşamın bir sonucu olduğunu, neden ve nasıl üretildiğini, kaçınılmaz bir boyuta ulaştığını ve insanlığın geleceğine dair bilinemez tehditler oluşturduğunu ele almalıdır. Bunun yapan ilk düşünürlerden biri risk toplumu kavramını da ortaya atan Beck ve onunla birlikte bu kavramın gelişmesindeki önemli kavramlardan biri olan dönüşlü modernite kavramına vurgu yapan Giddens 'tır (Kovačević & Kovačević, 2020).

Risk kavramı hakkında yapılan çalışmalar 20.yüzyıldan sonra, özellikle son 30-40 yıl içerisinde olmuştur. Risk kavramı üzerine yapılan çalışmaların çoğu risk analizinin bilimsel düzleminde yapılmıştır, fakat Ulrich Beck bu kavramı sosyal bilimlere alanına taşımış ve teorisini bu kavramın üzerine koymuştur. Beck riski modernleşmeyle birlikte hayatımıza giren tehlikeler ve güvensizliklerle başa çıkabilmenin sistematik bir yolu olarak tanımlar (Beck, 1992). Teknolojik gelişmeler vesilesiyle küreselleşmenin ulaştığı boyut dolayısıyla toplumu kuran unsur olarak riskler karşımıza çıkar (Beck, 1992). Bu nedenle Beck, modern toplumların ulaştığı nihai noktada risk toplumu olarak adlandırılması gerektiğini savunur (Beck, 1992).

Modern öncesi çağlarda risk olarak tanımlanabilecek şeyler insanın elinde olmayan, kontrol edemediği veyahut başa çıkamadığı çevresel/doğal koşullardır. Fakat modern çağda, sanayi devrimiyle birlikte seri üretimin hayatımıza girmesiyle, insanlar ihtiyaçlarının fazlasını kazanmaya ve dolayısıyla da servet biriktirmeye başladılar (Beck, 1992, p. 21). Ulrich Beck'in de tabiriyle servet üretimi arttıkça risk üretimi de arttı (1992, p. 21). Böylece insanlık artık

sadece doğal felaketlerin oluşturduğu risklerle değil, aynı zamanda kendi elleriyle ürettikleri, bilim ve teknolojinin ortaya çıkardığı risklerle de başa çıkmak zorunda kaldılar.

Risk kavramıyla ilgili çalışmaların çoğu 20. yüzyılın başından beri üretilmeye başlanmıştır (Beck, 1992). Kavramın 20. yüzyıldan sonra daha çok ele alınmasının sebebi teknolojik gelişmelerin artmasıyla ilişkilendirilebilir. Risk kavramı genel itibariyle; risk değerlendirmesi, risk analizi ve risk iletişimi gibi teknolojinin ortaya çıkardığı risk koşullarını asgari düzeye indirmeye yönelik olarak teknik alanlarda çalışılsa bile, bu kavramın sosyal bilimler açısından da ele alınması gerekir. Zira risklerin varlığını baştan kabul edip onları en aza indirmeye çalışmak teknik alanlarda çalışanların işidir. Fakat üretilen risklerin her geçen gün çığ etkisiyle katlanarak büyüdüğü ve geleceğimizi tehdit ettiği aşikardır. Bu yüzden konunun mahiyeti gereği sosyal bilimciler olarak bizler bu risklerin neden ve nasıl üretildiğini araştırmak ve irdelemek zorundayız.

Beck'e göre modernleşen hayatlarımızda insan eliyle yapılan teknolojik gelişmeler belli sonuçlar doğurur ve bu sonuçlar insanların mecburi olarak maruz kalması gereken tabii şeyler değildir (Beck, 1992). Bunun ötesinde modern üretim ve tüketim biçimleri hesaplanabilir risklerin ötesinde sonuçlar doğurur. Bugün önemsiz gibi görünen bir risk faktörü on yıl sonra gerek birikerek gerek başka faktörleri etkileyerek çok ciddi sonuçlar doğurabilir. Dolayısıyla risklerin uzun vadede öngörülemeyen oluşu, hayatın her alanına yayılacak kadar geniş yelpazede ve çok miktarda olması bu konunun öneminin anlaşılması açısından vurgulanması gereken noktalardır.

Risk dediğimiz faktörler Beck'in de ifade ettiği gibi; küresel ısınma, toprağın, suyun ve havanın kirlenmesi, gıda maddelerindeki GDO ve kimyasallar, nükleer santraller, doğada çözünemeyen maddelerin aşırı üretimi ve tüketimi, günlük hayatta kullandığımız materyallerden giydiğimiz elbiselere kadar kimyasallarla sürekli temas halinde olmak dahil birçok unsuru içerir (Beck, 1992). Risklerin kaçınması mümkün olmayacak kadar geniş olması insanları riskler karşısında kayıtsız olmaya iter (Beck, 1992). Böylece risklerin kısa vadede görünür olmaması, bilinmeyen etkilere yol açması ve onlara karşı kayıtsız kalınması da bu konuda önemli unsurlardır(Beck, 1992).

Beck'in de iddia ettiği gibi servet bölüşümündeki adaletsizlik risk bölüşümünde de geçerlidir (Beck, 1992). Nasıl ki servet, toplumun belirli bir sınıfında toplanıyorsa riskler de sınıflı toplumun parametrelerine uygun düşecek şekilde toplumun belirli kesimlerinde toplanır (Beck, 1992). Bu durum servet bölüşümü ile risk bölüşümü arasında farklılıklar olduğu

gerçeğini değiştirmez. Fakat bu farklılıklara rağmen toplumsal sınıflara aynı oranda dağılmama noktasında ortaklaştıklarından dolayı risk toplumu sınıflı toplumu ortadan kaldırmaz (Beck, 1992). Tabi ki servetin yoğunluklu olarak avantajlı gruplara (sınıfsal olarak) dağıldığını biliyoruz. Risk toplumunda da (tıpkı sınıflı toplumda servetin belirli bir kesimde toplanması gibi) riskler yoğunluklu olarak dezavantajlı gruplara yönelik dağılırlar. Risklerin bu özelliği sınıflı toplumun örüntülerinin devam etmesine, hatta belki de güçlenmesine de yol açabilir(Beck, 1992). Ta ki risklerin boyutu avantajlı grupların kendisini izole edemeyeceği noktaya ulaşana kadar (Beck, 1992, p. 47).

Risk söz konusu olduğunda; insanların neleri risk olarak tanımladıkları ve tanımlamadıkları, risklere maruz kalmadaki sınıfsal eşitsizlik, risklere getirilen bireysel veya kurumsal çözümler ya da görmezden gelinmeler, risklerle çevrelenmiş olmanın yarattığı psikoloji ve korku, bu tezde gerek yapılan saha araştırması aracılığıyla gerekse teorik olarak incelenecek unsurlardan olacaktır. Buna ek olarak risklerin Beck'in kitabında (1992) da bahsedilen özelliklerinden bahsetmemiz gerekir. Risklerin en önemli özelliklerinden biri; hava, su, toprak ve gıda başta olmak üzere sanayi tipi üretim olan her alanın bizi risklerle karşı karşıya bırakmasıdır. Risklerin bu denli çok ve her yerde olması onları kaçınılmaz bir hale getirir. Nitekim Beck'in de ifade ettiği üzere: "*Her şeyin tehlikeye dönüştüğü bir yerde, artık bir şekilde hiçbir şey tehlikeli değildir (Beck, 1992, p. 50).*"

Beck'in de ifade ettiği üzere, risk toplumlarının tamamen sınıflı toplumla özdeşleştiğini söylemek mümkün değildir (1992). Risk toplumu, sınıflı toplumun keskin hiyerarşik sınırlarının bulanıklaşmasına ve riskler arttıkça her kesimden insana nüfuz edebilecek genişliğe ulaşmasına yol açar. Tabiri caizse riskler öyle çoktur ve yayılmıştır ki, insanların kendini koruması veya onlardan kaçması imkansız hale gelmiştir (Beck, 1992, p. 49). Bu açıdan risk toplumu, geleneksel anlamda anladığımız Marksist bir sınıflı toplumdan önemli ölçüde farklılaşır.

2.2 Risk Toplumu ve Sınıflı Toplum

Risk toplumu ile sınıflı toplum arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da vardır. Sınıflı toplum (Marksist terminolojiyle ifade edersek) burjuvazinin sürekli olarak avantajlı bir konumda olduğu bir yapılanmadır (Marx, 1996). Marx'ın teorisinde de ifade ettiği üzere, sınıflı toplumu bitirecek olan şey; proletaryanın olabilecek en dezavantajlı konuma gelmiş olması, kaybedecek bir şeyinin kalmamış olması ve bu nedenle kendi sınıflarına yönelik bir farkındalığa ulaşarak başkaldırabilme potansiyeli taşmasıdır (Marx, 1996). Bunun aksine risk toplumunda

serveti elinde bulunduran zümre sürekli olarak avantajlı bir konumda kalmayı sürdüremez (Beck, 1992).

Yukarıda da belirtilen üzere servet üretimi arttıkça risk üretimi de artar (Beck, 1992). Böylece servet bölüşümünden büyük payı alan zümre de imkanları sayesinde risklerden kaçınmanın yollarına başvurabilir. Eğer eğitim seviyeniz ve sosyal çevreniz yeteri kadar bilgi edinip risklerden korunmak konusunda sizi destekliyorsa (ki bu da ekonomik imkanlarınıza bağlı) nelerden kaçınıp nelerden kaçınmayacağınızı tespit edebilme imkanına erişebilirsiniz (Beck, 1992, p. 48). Bu bilgilere eriştikten sonra yeteri kadar ekonomik imkanınız da varsa aşılammış serbest gezen köy tavuğu yumurtası, hormonsuz organik tarımla üretilmiş sebze ve meyveler tüketebilir, imkanlarınız doğrultusunda kaçınabildiğiniz kadar risklerden uzak durabilirsiniz (Beck, 1992, p. 48). Fakat bu bireysel çabaların niteliği risklerin boyutu karşısında okyanustan kovayla su taşımak seviyesinde kalacaktır. Beck'in de deyimiyle dünyanın bir ucundaki kirliliğin sonuçları (sanayiden uzak şehirler veya ülkelere bile gitsek) her yerden hissedilir boyuta ulaşmıştır (Beck, 1992, pp. 48-49). Yumurta, sebze ve meyve gibi gıdalarda risklerden kaçınmak belki mümkün olsa da evlerimizdeki musluklarımızdan akan sulardan, soluğumuz havadan kaçınamayız (Beck, 1992, p. 49).

Modern yaşamın ürettiği riskler sonuçlarını görebilme açısından çok yenidir. Risklerin ne boyutlara ulaşabileceği, gizli ve bilinmeyen etkileri (sinyallerini verse de) daha henüz tam olarak ortaya çıkmamıştır. Biz 2023 yılında yaşayan insanlar olarak pandemi, kuraklık, su kıtlığı, iklim değişikliklerinin ulaştığı boyutlar sebebiyle bu sinyalleri görüyor olsak da Beck'in Risk Toplumu (Beck, 1992) kitabını yazdığı yılları düşündüğümüzde, onun öngörüsünü takdir etmeliyiz. Beck'in tabiriyle ifade edersek riskler bumerang etkisine sahiptir (1992, p. 50), yani risklerin etkileri hiç tahmin etmeyeceğimiz boyutlara ve uzaklıklara ulaşabilir. Aynı zamanda bu durum bir kelebek etkisi olarak da değerlendirilebilir. Dünyanın bir yanındaki gerçekleşen doğa tahrifi, diğer yanında beklenmedik sonuçlar doğurabilir (1992). Beck'in de kitabında verdiği çok çarpıcı bir örnek olarak yoğun sanayi tarımından çok uzak şehirlerde bile anne sütündeki ve çocuklardaki kurşun miktarını etkilediğini söyleyebiliriz (Beck, 1992, p. 51). Bütün bu örnekler yeterli ekonomik durumunuz varsa bile kaçmanın mümkün olmadığı bir senaryoyu doğrular niteliktedir.

Risk toplumu ve sınıflı toplumun benzeştiği noktalar olsa da aralarında temel farklılıklar olduğundan bahsetmiştik. Eğer zaten aynı şey olmuş olsaydılar Beck, risk toplumu teorisini üretme ihtiyacı duymazdı. Bu yüzden Beck'i risk toplumu teorisini üretmeye götüren toplumsal değişimlerden bahsetmek yararlı olacaktır. Yukarıda da bahsettiğimiz üzere risk toplumu

ürettiği riskler itibariyle toplumun avantajlı ve dezavantajlı kesimlerinin bir noktada benzer bir kaderi yaşamasına sebep olur. Sınıflı toplumlarda ise böyle bir durumdan söz edilmez. Risk toplumu teorisinde temel olan mantık servet üretimiyle risk üretiminin paralel olarak arttığıdır (Beck, 1992). Servet sınıflı toplumun yapısına uygun olarak bölüşülür. Risklerin bölüşümü de sınıflı toplumun parametrelerine uygun olarak gerçekleşir, sadece riskler tam tersi yöne olacak şekilde aktarılır (Beck, 1992). Toplumun dezavantajlı zümresi iş, eğitim, yoksulluk gibi faktörlerden dolayı risklere maruz kalır ve risklerden korunmaya yönelik bir çaba geliştiremez. Buna karşın toplumun avantajlı zümresi ise risk koşullarını en aza indirgeyebilecek imkanları kendileri için sağlayabilirler. Bu açıdan baktığımızda Beck'e göre risk toplumu sınıflı toplumu ortadan kaldırmayıp eşitsizliklerin yeniden üretilmesi ve derinleşmesine de sebep olur (Beck, 1992, p. 47) .

Buna karşın risk toplumunun sınıflı toplumdan ayrışmasında temel bir argüman vardır. Risk toplumunda avantajlı zümreler her ne kadar risklerden korunacak araçları satın alabilme ve risklere karşı farkındalık geliştirebilme ayrıcalığına sahip olsalar da bugün risklerden kaçmanın mümkün olmadığı bir duruma erişmiş bulunmaktayız (Beck, 1992). Kullanılan zirai ilaçlar dolayısıyla yapısı bozulan toprak ve gıda maddeleri, nükleer santraller başta olmak üzere diğer havayı kirleten sanayi unsurları, küresel ısınma, bazı bitki ve hayvan türlerinin neslinin tükenmesi, risklerden kaçabileceğimiz bir alan kalmadığını açıkça anlatıyor (Beck, 1992). Yediğimiz gıda maddelerinden soluduğumuz havaya, kullandığımız plastiklerden, giyim ürünleri ve medikal ürünlere kadar her şey insan vücudunda başka türlü kalıntılar bırakıyor (Beck, 1992). Maruz kaldığımız bunca şey beklenmedik sonuçlar ortaya çıkarmakla beraber önümüzdeki on yıllar içerisinde bu sonuçların ne boyuta ulaşabileceği de meçhul (Beck, 1992). Böylece risk toplumunun sınıflı toplumdan bir diğer farkı da risklerin ne boyutlara ulaşabileceği ve ne zaman patlayacağı belli olmayan dinamitler misali bizimle beraber olmalarıdır (Beck, 1992). Bu noktadan baktığımızda Beck, toplumun ulaştığı bu noktayı tehlikeli görmüş ve sınıflı toplumdan farklı olarak risklerle kuşatıldığımız bu yapıyı risk toplumu olarak adlandırmıştır.

Sınıflı toplumdan risk toplumuna geçişi sağlayan şey Beck'e göre düşünümsel modernite ve küreselleşmedir. Bu yüzdendir ki Beck risk toplumu kitabına da “post olan her şey bu kitabın konusudur” şeklinde başlamıştır (Beck, 1992). Düşünümsellik ve düşünümsel moderniteden bahsetmeden önce risk kavramının çeşitli disiplinler tarafından nasıl ele alındığını incelemek, risklere yönelik sosyal bilimcilerin bakış açılarını ve risklerin özelliklerini anlamak açısından faydalı olacaktır.

Risk kavramının sosyal bilimler literatüründe farklı disiplinler tarafından nasıl çalışıldığını göstermek adına sosyolojik ve antropolojik birer fenomen olarak risk kavramını ele alacağız. Böylece risk kavramının farklı disiplinlerde hangi bağlam ve bakış açısıyla ele alındığını görebileceğiz. Ayrıca sosyoloji literatüründe hangi düşünürlerin perspektifinden risk kavramını ele alabileceğimizi tartışmak risk kavramının ne kadar geniş bir yelpazede ele alınabildiğini de gösterir.

2.3 Sosyolojik bir Fenomen olarak Risk

Teknolojik gelişmelerle birlikte toplumsal değişim ve dönüşüm çok hızlı yaşanmakta, bilimsel söylem ve paradigmlar çok hızlı değişebilmekte ve bu değişim ortamı içerisinde riskleri tanımlayabilmek çok daha zorlaşmaktadır. Her ne kadar Mary Douglas riskleri hem ilkel hem de modern toplumlar için var olan tehlike unsurları olarak tanımlasa da Giddens ve Beck'in risk dediği şey modern zamana özgü bir kavramdır (Althaus, 2005). Hatta Ian Culpitt (1999) Beck'in risk kavramını moderniteyi değerlendirmek için temel bir unsur olarak düşündüğünü ifade etmiştir (Althaus, 2005). Dolayısıyla bu araştırmada risk dediğimizde anlamamız gereken şey modern riskler olmalıdır.

Modern dünyadaki risklerin özelliklerinden biraz bahsetmek, risklerin nasıl bir ortamda şekillendiğini ve dünyayı nasıl şekillendirdiğini anlamak açısından önemlidir. Öncelikle modern riskler kesinliğin olmadığı, bilginin doğruluğunun tartışıldığı bir ortamda var olmaları sebebiyle onları tanımlamak güçtür. Bir bilimsel çalışma tarafından doğrulanmış bilgi, başka bir bilimsel çalışma tarafından yanlışlanabilir. Örneğin su içmenin faydaları ya da günde ne kadar su içmeliyiz gibi basit bir argümanla alakalı bile uzlaşmış bir durum yoktur. Kimisi su içmenin çok yararlı olduğunu ve susamasak da içmemiz gerektiğini söylerken kimisi ise susayınca su içmenin yeterli olduğunu, su içmeyi de abartmamak gerektiğini savunur. Ya da başka bir örnek olarak bazı araştırmalarda ev yoğurdunun faydalarından ve endüstriyel olarak üretilmiş yoğurtların zararlı olduğundan bahsedilir. Bir diğer yandan ev yoğurdunun sterilize olmadığı ve dolayısıyla çok fazla sayıda bakteri barındırdığı; buna karşın bazı araştırmalarda ise endüstriyel üretim yoğurtların daha sağlıklı olduğu savunulur. Bu denli basit konularda bile oldukça fazla spekülasyon görüşleri bulunmaktadır.

Beck'in de ifade ettiği üzere riskler bilimsel bilginin sınır değer diye adlandırdığı rakamlara indirgenerek normal ya da anormal olarak tanımlanmakta, bu noktada risklerin varlığı önemsiz ya da sorun teşkil etmez nitelikte görülmektedir (Beck, 1992). Beck'in de verdiği bir örnek olarak anne sütünde kurşun bulunması ciddi yankı uyandırması gereken bir

mesele olması gerekirken bilim insanlarının kurşun miktarının sınır değerler içerisinde olduğu ve soru teşkil etmediğine yönelik yaptıkları açıklama, risklerin öneminin üstünün örtülmesine yol açar (Beck, 1992). Her bir risk kendi sınır değerlerinin içerisinde az bir miktarda var olsa bile bütün bu risklerin birbirinden bağımsız olmadığı, birbirlerini etkileyerek bir patlayıcı etkisi oluşturabileceği göz ardı edilir (Beck, 1992). Bu yüzden modern risklerin kesinliğin ortadan kalktığı ve bilginin tartışmalı bir hale geldiği bir dünyada var olduğunu söylüyoruz. Bilginin, bilimselliğin, kesinliğin ortadan kalktığı bir modern dünyada nasıl riskleri tespit edip, tanımlayacağız? Tanımlayamayıp, tespit edemediğimiz bir şeye çözüm üretebilmemiz zaten mümkün değildir. Adeta düşmanını hiç tanımayan bir asker gibi gafil avlanmak kaçınılmazdır.

Modern risklerin özelliklerinden bir diğeri risk toplumunun evrensel olmasıdır. Risk toplumu eninde sonunda dünyadaki bütün ülkeleri, ülkelerdeki bütün insanları birleştiren bir boyuta ulaşır. Bu durumun bir diğer boyutu, risk toplumuna çözüm üretebilmek için bireysel ya da bölgesel çabaların dahi yetersiz kalacak olmasıdır. Dünyadaki bütün ülkeler risklere yönelik bir farkındalığa ulaşip buna göre düzenlemeler yapmadıkça dünyanın ve insanlığın geleceğini kurtarmak mümkün olmayacaktır. Bu noktada tüm ülkelerin bütün anlaşmazlıkları bir yana koyarak herkesi hayati ilgilendiren bu risklerle alakalı birlikte hareket etmesi gerekir. Sadece bir ülkedeki karbon ayak izinin azaltılması dünya için bir anlam ifade etmez. Ancak bütün ülkelerde sıkı tedbirler uygulanarak fark oluşturulabilir.

Sosyolojik perspektif toplumsal değişim ve dönüşümü, toplumdaki yükselen ve alçalan trendleri, ihtiyaç ve eşitsizlikleri ele alır. Böylece risk kavramı da cinsiyet, ebeveynlik ve evlilik, gıda güvenliği, çevre kirliliği, bireysel güvenlilik, göç ve göçmen sorunu gibi konuları kapsar hale gelmiştir. Ulrich Beck riskleri nükleer enerji, aşırı üretim ve tüketim, gıdadaki kimyasallar, hava, su ve toprak kirliliği, plastik, cıva, kurşun gibi zararlı maddelerin insan vücuduna ve doğaya nüfuz etmesi, aşırı radyasyona maruz kalma ve bunun benzeri modern yaşam biçiminin ortaya çıkardığı faktörler olarak tanımlar (Beck, 1992).

Fakat çağdaş sosyolojik literatürün öne çıkardığı cinsiyet eşitsizlikleri, göç ve göçmenler sorunu bağlamında insan hakları, iklim değişiklikleri, kültürel mirasın korunması, suç ve bağımlılıklar gibi birçok konu da risk kavramının kapsamında değerlendirilebilir ve bu konu daha geniş bir perspektiften ele alınabilir. Bu bağlamda araştırmamızın konusu olan kentlerdeki çarpık kentleşme sonucu depremin bu denli risk faktörü olarak karşımıza çıkması, risk kavramının bu denli geniş bir perspektifte ele alınabileceğini de gösterir niteliktedir.

Sosyoloji literatüründe risk kavramıyla alakalı yapılmış çok fazla çalışma olsa da önemli olanları üç kategoriye ayırabiliriz (Althaus, 2005). Birincisi Ulrich Beck ve Anthony Giddens'in düşünsel temellerini oluşturdukları ve bu çalışmanın da ana kaynağı olan Risk toplumu kuramıdır (Althaus, 2005). Beck ve Giddens küreselleşme, dönüşlü modernite vb. konular üzerinde benzer şeyler düşünmüşler ve toplumu risk toplumu olarak adlandırma hususunda hemfikir olmuşlardır; fakat onların risk toplumuna atfettikleri anlam tam olarak aynı değildir (Althaus, 2005). Beck'e göre modern toplumlar endüstriyel, bilimsel ve teknolojik gelişmelerden dolayı çok fazla risk üretir. Modern dünyadaki belirsizlikler ve riskler küreselleşmenin de etkisiyle her yere nüfuz eder ve insanların başa çıkamayacağı bir boyuta ulaşır. Beck'e göre riskler bir grup ya da bir ülkenin sorunu değildir. Tüm dünya evrensel bir risk toplumuna dönüşmüştür.

Giddens riskleri daha çok düşünümsel modernleşme kavramıyla ilişkilendirir. Modernleşmenin yeni bir aşaması veya "geç modernite" olarak adlandırılan bu kavram modern dünyada insanların kendilerinin, potansiyellerinin, hayatlarına yön veren unsurların farkında olduğu bir zemini tarif eder. İnsanlar kendi hayatlarına yön verme ve kontrol etme konusunda aktif rol alır ve böylece kendi hayatlarındaki risklerin de farkında olup bu riskleri yönetme konusunda da bizzat aktör olurlar. Giddens düşünümsel moderniteyle risk toplumunu bu bağlamda birleştirmiştir.

Bu noktada Beck ile Giddens'in risk toplumu kavramına bakış açılarındaki farklılığa bir ek olarak Giddens'in modern dünyada insanların riskleri yönetebilme konusunda kendilerine olan güveninden bahsettiğini söyleyebiliriz. Düşünümsel modernite söz konusu olduğunda Giddens insanların kendi hayatları hakkında daha fazla yetkiye sahip olduklarını ve dolayısıyla riskleri yönetebilme ve onlardan kaçınabilme konusunda daha güvende hissettiklerini ifade eder. Fakat Beck insanların riskler karşısında güvende hissetmeleri ve risklerle nasıl başa çıktıkları üzerinde durmaz. Riskler karşısında ne olursa olsun güvende olunamayacağı hakikatine vurgu yapar.

Risk toplumunda insanlar doğadan veya kendi elinde olmayan sebeplerden kaynaklanan risklerle değil; insan eliyle üretilen ve sonuçları daha ağır olan risklere maruz kalmaya başlamıştır (Giddens, 1999). Risk toplumu kuramını ortaya çıkaran temel kavramlardan biri Giddens ve Beck'in de üzerinde çalıştıkları düşünümsellik (*reflexivity*) kavramıdır. Düşünümsellik ve düşünümsel modernite (*reflexive modernity*) ilerleyen sayfalarda bu kuramı anlamayı kolaylaştırması amacıyla detaylı bir şekilde açıklanacaktır. Giddens ve Beck'in düşüncelerini anlamak risk kavramını anlamak açısından önemli olacaktır. Bu yüzden

araştırmanın ilerleyen kısımlarında da risk toplumu kuramına, düşünömsel moderniteye ve Giddens ve Beck'in diğer düşöncelerine de detaylıca yer verilecektir.

İkinci olarak, risk kavramını sosyolojik literatür kapsamında Michel Foucault'nun yönetimsellik (*governmentality*) kavramı çerçevesinde ele alabiliriz (Althaus, 2005). Foucault'nun düşöncesinin temelinde güç kavramı bulunur (Foucault, 1978, pp. 93-95). Ulus devletlerle birlikte okul, hapishane gibi disipline edici kurumlar ortaya çıkar, böylece hayatın her alanında insanları gözetim ve idare altında tutan disipline edici güç, dönemin hâkim unsuru haline gelir. Foucault'ya göre disipline edici gücün ve neoliberalizmin amaçları ve aşılacakları hesaplama ve kontrol edebilme teknolojileri esasında risklerin nasıl her alana nüfuz ettiğini örtbas eder niteliktedir (Althaus, 2005). Böyle bir ortamda risklerin neden üretildiği ve boyutlarının nereye ulaştığı mevzu olmaktan çıkar. Riskler adeta bireylerin ve kitlelerin verileri olarak düşünölmür. Deleuze'ün de ifade ettiğı gibi neoliberal dünyada bireyler birer dataya dönüştür, önemli olan bu verileri toplayarak uygun olacak şekilde kullanmak ve bunu kapitale dönüştürebilmektir. Risklerin de kontrol edilmesi, denetlenmesi, en aza indirgenmesi gereken birer data haline gelmiş olması kaçınılmazdır. Artık onları sorgulamak yerine, (varlıklarını kadersel veya mecburi görerek) sadece onları en aza indirmek veya onlardan kaçınmak/korunmak üzerine konuşuyoruz. Bu anlamda Foucault, Deleuze, Guattari gibi düşünürlerin çağdaş sosyoloji kuramları çerçevesinde oluşturdukları düşünce biçimi risk kavramını değerlendirmek açısından önemli olacaktır.

Risk çalışmalarında üçüncü kategori olarak sosyo-kültürel çalışmaları söyleyebiliriz. Bu çalışmalar sosyolojik literatür açısından önem taşımakla beraber, çalışmaların öncüsü olarak Deborah Lupton ve beraberinde Pat Caplan, Scott, ve Lash'in çalışmalarını da zikredebiliriz (Althaus, 2005). Sosyo-kültürel perspektifin antropolojik çalışmaları, risk toplumu kuramını ve Foucault'nun yönetimsellik bakış açısını birleştiren bir yönü vardır. Risk kavramıyla alakalı sosyo-kültürel alanda yapılan çalışmaların ortak noktası, risk ve toplumun birbirini karşılıklı etkilediğinin ve dönüştürdüğünün farkında olmaları ve riski toplumsal bir olgu olarak ele almalarıdır.

2.4 Kültürel bir Fenomen olarak Risk ve Antropoloji' deki Yeri

Risk kavramı Mary Douglas'ın *Saflık ve Tehlike/Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözömlemesi* adlı kitabının uzantısı olarak antropolojik zeminde çalışılmıştır(Douglas, 1966). Douglas'ın risk kavramını ele alması insanların neden farklı farklı risk faktörleri hakkında endişe duyduğunu sorgulamasıyla başlamıştır. Risk kavramının antropolojik zeminde

tartışılması onu kültürel perspektif çerçevesinde ele almaya, matematik ve istatistiğin sınırlarının dışında düşünmeye iter. Risk kavramını kültürel bir fenomen olarak ele aldığımızda kavramın politik yönü de açığa çıkar. Esasında risk kavramı rasyonel hesaplamaların ve analizlerin yanı sıra toplumsal zeminde düşünüldüğünde sadece rakamlardan ibaret olmayan politik bir yönü vardır. Risk kavramı matematiksel perspektifte nesnel, kesin ve hesaplanabilir olarak tanımlanır. Fakat kültürel perspektiften baktığımızda öznel, politik ve değişken olduğunu söylemeliyiz.

1982 yılında Mary Douglas siyaset bilimci Aaron Wildavsky ile birlikte *Risk ve Kültür* kitabını yayınlamıştır. Mary Douglas'ın bu iki kitabı da esasında Beck'in *Risk Toplumu* kitabı (Beck, 1992) yazılmadan çok önce yayımlanmıştı (Delibaş, 2017). Fakat bu çalışmalar risk toplumu kitabı akademik çevrelerde yankı uyandırdıktan sonra tanınırlık kazanmıştır (Delibaş, 2017). Mary Douglas'ın risk kavramı söz konusu olduğunda önemli bir isim olduğunu bu bilgiden de anlayabiliriz.

Riski kültürel bir olgu olarak ele almanın en temel sebebi onların ne olduğu kadar nasıl algılandığıdır. Risklerin algılanmasında en önemli unsur kişinin kim olduğu, bulunduğu çevre, coğrafya ve kültür gibi unsurlardır. Risklerin gerçekte ne olduğu dünyayı ve toplumları tehdit eden hakikati gözler önüne serse de insanların tutum ve davranışları risklerin nasıl algılandığıyla örtüşür.

2.5 Modernite

Giddens moderniteyi 17.yüzyılın Avrupa'sında ortaya çıkan ve daha sonrasında dünyaca etkileri yayılan, toplumsal hayatın ve kurumların şekillendirilme biçimi olarak tanımlar (Giddens, 1990, p. 1). Tarihsel olarak 17. Yüzyıla denk gelen bu süreç, feodalizmin hakim unsur ve tarımsal faaliyetlerin temel geçim kaynağı olduğu dönemden; sanayileşme, bilimsel bilgi ve rasyonelliğin artması, ulus-devletlerin ortaya çıkışı ve kapitalizmin hakim unsur haline gelmesiyle gerçekleşmiştir (Barker & Kumar, 2016).

Bilimsel bilginin, üst-anlatıların ve devletin kurumsal kontrol mekanizmalarının şekillendirdiği bu dönem teknolojik gelişmelerin de hız kazandığı ve bu nedenle toplumsal değişim ve dönüşümün arttığı bir süreçtir. Sanayileşme ve teknolojik gelişmelerin hız kazanması geleneksel yaşam biçimlerinden farklılaşan modern bir hayat tarzına geçişin ve bu hayat tarzının meydana getirdiği sonuçların gün yüzüne çıkmasına yol açar. Modernitede en belirgin söylem bilimsel bilginin tartışılmaz kesinliği, rasyonel adımların daima olumlu sonuç

vermesi, teknolojik gelişmelerin faydalarına vurgu ve zararlarının gizli kalması ve temelinde hep bir ilerlemeci yaklaşımın var olmasıdır.

Modern söylemler esasında bilimsel bağlamda da etkileri görülür niteliktedir. Sosyolojik literatüre bile baktığımız zaman tarihsel olarak modernleşmenin ortaya çıktığı dönemde inşa edilen kuramların makro perspektifte, ilerlemeci yaklaşımı içeren, genellemeler yaparak dünyadaki problemleri ve çözümüne teke indirgeyen çalışmaları görürüz. En nihayetinde kapitalist toplumu anlamlandırmak açısından en önemli teoriyi ortaya koyan Karl Marx bile makro perspektiften bir kuram üretmiş, tarihsel materyalist bir anlayış çerçevesinde düşüncelerini ifade ederek ilerlemeci bir yaklaşım ortaya koymuştur. Büyük teorisyenlere yönelik bu tip örnekler oldukça fazladır.

Nitekim bilimsel bilginin doğruluğunun sorgulanması, makro perspektifli çalışmalardan ziyade mikro çalışmalara ve lokalliklere önem verilmesi ve üst-anlatıların önemini yitirmesi post-modernitenin söylemlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte olmuştur. Bu söylem değişikliğinin oluşmasındaki ve modernleşmenin sorgulanmasındaki en önemli unsur modern yaşam biçiminin ortaya çıkardığı karmaşa, belirsizlikler, insana ve doğaya verilen tahribatın sonuçlarının ortaya çıkması ve böylece modernliğin ürettiği risklerin görünür olmaya başlamasıdır.

2.6 Risk Toplumu ve Düşünümsel Modernite

Küreselleşme ve neoliberalizm risk toplumunu başlatan unsurlar olarak Giddens ve Beck'in teorisinde karşımıza çıkar. Küreselleşme neoliberal ekonomik prensiplerle birlikte işleyen, hayatımızın her alanının küreselleşmesine yol açan, bilgi ve teknolojik gelişmelerin de içerisine dahil olduğu ve çeşitli risklerin hayatımıza girmesiyle sonuçlanan bir olgu olarak karşımızda durmaktadır (Kovačević & Kovačević, 2020) .

Prensipieri refah devletiyle de örtüşmeyen küreselleşme, serbest piyasa ekonomisinin ilkeleriyle ilerleyerek ekonominin daima rekabet içerisinde büyümesi ve gelişmesini destekleyen bir yaklaşım ortaya koyar. Böylece küreselleşme zenginlerin daha da zenginleştiği, fakirlerin ise daha da fakirleştikleri bir sistem olmaktan öteye geçemez. Eğer kapitalizm ve sınıflı toplum eleştirisi yapıyor olsaydık bu noktaya daha fazla vurgu yapmamız gerekirdi. Fakat bu çalışma konusunun risk toplumu olması itibariyle bu noktaya değinmek yerine risk toplumunun parametrelerine odaklanacaktır. Giddens ve Beck'in de açıkladıkları gibi risk

toplumunu ortaya çıkaran etmenler olarak küreselleşme ve dönüşlü modernite üzerinde duracağız.

2.7 Küreselleşme ve Düşünümsel Modernite

Küreselleşme kavramı özellikle Anthony Giddens'in düşüncesinde önemli bir rol oynar. Giddens'in yazdığı metinlerde küreselleşme çok sayıda geçen bir kavramdır. Esasında Giddens küreselleşmenin moderniteyle birlikte birbirini karşılıklı şekillendiren süreçler olduğunu savunur, bu sebeple modernite de küreselleşme kadar üzerinde durduğu bir kavramdır. Modernite sanayileşmenin, kapitalizmin, neoliberalizmin, ulus devletlerin ortaya çıktığı bir yapıya sahip olduğu için küreselleşmenin ortaya çıkmasını oluşturacak imkanları içerisinde barındırır (Giddens, 1990). Aynı şekilde küreselleşme modernitenin destekleyici ve itici unsuru olarak onu şekillendiren bir yapıya da sahiptir (Giddens, 1990). Küreselleşme ve modernite arasındaki bu karşılıklı ilişkiyi Giddens'in teorisinde görebiliriz.

Giddens küreselleşme kavramını üç başlık altında ele alır: Yerinden kopma(*disembedding*), zaman-mekân uzaklaşması ve dönüşlü modernite (Giddens, 1990). Yerinden kopma küreselleşme ile birlikte yerel düzeydeki alışkanlıkların ve aktivitelerin bile kendi kültürel çevresinden değil de dünyanın çok uzak bir yerinden kaynaklı olabileceğine, ya da tam tersinin de olabileceğine vurgu yapar. Günümüz dünyasında sosyal medyadaki trendlerin her yerden takip edilebildiğini düşünürsek buna sayısız örnek bulabiliriz. En basitinden bugün Türkiye'nin kırsal kesiminde yerel, geleneksel bir kutlama tipinden ziyade dünyada trend olan kutlama şeklini görebiliriz. Mesela cinsiyet partileri (*gender reveal party*) ya da doğum öncesi parti (*baby shower*) buna çok iyi birer örnektir. Şu an Türkiye'nin herhangi bir kırsal kentinde geleneksel bir kutlama şeklinden ziyade bu kutlama şekillerini görmek mümkündür.

İkinci başlık zaman-mekân uzaklaşmasıdır. Küreselleşme hem ulaşım hem de iletişim teknolojilerindeki gelişmeler gereği dünyadaki her yerinin anında birbirlerinden haberdar olmasına yol açmıştır. Böylece zaman ve mekân aslında içerisinde barındırdıkları anlamı yitiren kavramlar haline gelmiştir.

Üçüncü başlık düşünümsel modernitedir. Giddens küreselleşmeyi modernitenin bir sonucu olarak görür. Fakat küreselleşme ile birlikte de modernitenin yeni bir evresine geçildiğini söyler. Modernitenin bu yeni evresini düşünümsel modernite (*reflexive modernity*) olarak adlandırır. Esasında düşünümsel modernite Giddens, Beck ve Lash'in geliştirdikleri bir

konsepttir. Tarihsel olarak modern endüstri toplumların dönüşüme girdiği bu süreci çeşitli düşünürler farklı isimlerle adlandırmıştır. Bazıları post-modernite, küresel çağ, bilgi çağı demeyi tercih etmişken Giddens ve Lash düşünümsel modernite, Beck de risk toplumu olarak adlandırmıştır (Delibaş, 2017, p. 47).

Düşünümsel modernite öncesinde bireyler ve gruplar toplumsal hayatın geleneksel otoriteler ve kodlar tarafından düzenlenmesi ve şekillendirilmesi yönünde tercihler yaparken, düşünümsel modernleşmeyle birlikte toplumsal hayatı düzenleyen kodlar da küreselleşmiştir. İnsanlar tercihlerinin sonucunda ortaya çıkan beklenmedik ihtimallerin ve öngörülmedik sonuçların çok daha farkında olmaya başlamıştır ve böylece düşünümsel modernitenin en belirgin özelliği insanların kendi kendileri üzerinde düşünüp (*self-reflection*) buna göre kendilerini düzenlemeleridir (*self-regulation*) (Giddens, 1990). Düşünümsel moderniteyle birlikte insanlar kurumlar ve toplumsal uygulamalar üzerinde düşünmeye, kendilerini bunlara göre düzeltmeye/düzenlemeye ve uyumlamaya yönelmiştir (Giddens, 1990). İşte bu yüzden Giddens modernitenin yeni bir evreye girdiğini söyler ve bu evrenin farklılıklarını bu şekilde açıklar.

Düşünümsel modernite risk toplumu kuramıyla oldukça ilintilidir. Düşünümsel moderniteye yol açan modern dünyadaki bilinmedik, öngörülemeyen durumlar ve bu durumlara göre insanların kendi kendilerini düzenleyen bir aktör haline gelmesi risklerle bağdaştırılır. Risk toplumu kuramında Beck'in de vurguladığı üzere modern dünyanın riskleri bilinmedik, öngörülemeyen ve hayati sonuçlar doğurur (Beck, 1992). Risk toplumu ile düşünümsel modernleşmenin bir diğer ortak yanı küresellik kavramının iki yaklaşım için de temel unsur olmasıdır. Düşünümsel modernleşme ve küreselleşmenin ilişkisine değinmiştik. Küreselleşme risk toplumu kuramı için de önemli bir kavramdır, çünkü risk toplumundaki temel yaklaşım bütün dünyanın küresel olarak bir risk toplumu haline gelmesidir (Beck, 1992). Dünyadaki her yeri ve her sınıfı (*class*) bir noktada birbirine eşitleyen yapısı risk toplumu kuramındaki küresellik yaklaşımının önemini açıklar. Düşünümsel modernite Giddens'in yaklaşımında bireylerin modernitenin getirdiği belirsizliklere ve hayat koşullarına uyum sağlama şekli olarak kendi üzerinde düşünmeleri ve düzenlemelerinden bahseder. Risk toplumunda ise Beck modern yaşam biçimlerinin bilinmedik ve beklenmedik sonuçlarını risk olarak tanımlar, risklerle başa çıkma stratejileri kadar risklerin geleceğimizi hayati bir biçimde tehdit eden unsurlar olması üzerine de vurgu yapar. Aralarında farklılıklar bulunsa da her iki kavram da modern dünyanın karmaşıklığını ve bilinmezliklerini anlama noktasında benzer ve bu noktada modern dünyayı anlamlandırmak hususunda bize yardımcı olurlar.

2.8 Post-modernite ve Düşünümsel Modernite

Post-modernite ve düşünümsel modernite tarihsel olarak modernite sonrası dönem için kullanılır. İki kavram da 20 ve 21.yüzyılın toplumsal ve kültürel değişim, dönüşüm süreçlerini kapsar. Düşünümsel modernite post-moderniteye göre daha az bilinen bir terim olmakla beraber post-moderniteyle tarihsel olarak aynı dönemi kapsayan kavramlar oldukları için birbirleriyle karıştırılmaları muhtemeldir. Bu nedenle Giddens'in kavramsallaştırması olan düşünümsel modernitenin post-moderniteyle benzerlikleri ve farklılıklarını açıklayarak iki kavramı birbirinden ayırmak düşünümsel moderniteyi anlamak açısından da faydalı olacaktır.

Post-modernizm 20.yüzyılın ortalarında modernitenin söylemlerine karşı eleştirel bir tavırla ortaya çıkan felsefi, entelektüel ve kültürel bir akımdır. Post-modernizm modernitenin ortaya çıkardığı bazı sorunları eleştirel bir bakış açısıyla ele alarak bu hususlara alternatifler sunar. Post-modernitenin üzerine kurulduğu temel prensipler moderniteyi eleştirdiği noktalarla alakalıdır. Düşünümsel moderniteyle aralarındaki temel farklılık; modernitenin yeni bir evresi olarak Giddens tarafından tanımlanan dönüşlü modernitenin, modernitenin açmazlarının daha da büyüdüğü ve genişlediği bir zemin olarak tanımlanmasıdır. Post-modernite ise (her ne kadar modernitenin daha iyi bir versiyonu olduğunu iddia etmese de) moderniteye yönelik eleştirilerin üzerine kurulu olan prensipleri itibariyle moderniteye alternatif bir düşünme biçimi olarak varlık göstermektedir.

Post-modernite ve düşünümsel modernitenin karakteristik özelliklerini ve temel prensiplerini ifade edersek yukarıda söylemiş olduğumuz şeyler daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır. Post-modernite evrensel bir doğruluk veya gerçekliğin varlığını sorgular, buna karşın farklı bakış açıların, yorumlamaların ve bilginin öznelliğinin üzerine vurgu yapar. Dünyanın her yerindeki sorunları ve çözümleri teke indirgeyen makro perspektiflere, üst anlatılara ve genellemelere eleştirel yaklaşır. Yapısöküm kavramı üzerinde durur, bilginin ve anlamın verili olan bir şeyden ziyade inşa edilen olgular olduğunu söyler. Gerçekliğin varlığını sorgular, nasıl inşa edildiğini anlamaya çalışır. Kültürel görelilik, öznellik ve çeşitlilik kavramlarının önemini vurgular.

Düşünümsel modernite ise temel olarak düşünümsellik kavramı üzerinde durur. Modernitenin yeni bir evresi olan düşünümsel modernitede bireylerin ve toplumların kendi eylemlerini ve davranışlarını şekillendiren toplumsal ve kültürel kodların oldukça farkındadırlar. Düşünümsel kelimesi tam da bu anlamda kullanılır: İnsanlar bilginin toplumsal

olarak inşa edilen bir olgu olduğunun farkındadırlar ve bu sebeple sürekli kendilerini denetleyen ve düzenleyen, kendileri üzerinde düşünen bir haldedirler.

Düşünümsel modernitenin Giddens tarafından karakterize edilen en belirgin ve çarpıcı özelliği; modern dünyanın ürettiği belirsizliklerin ve risklerin dönüşlü modernitede zirveye ulaşması; dünyanın kendisini, insanları, toplumları, çevremizi kısacası her şeyi hayati bir biçimde etkileyen -ve gelecekte neler olacağını da kestiremediğimiz- bir boyuta ulaşmış olmasıdır. Düşünümsel moderniteyle Giddens zaman ve mekânın anlamlarını kaybetmesi, bireyselliğin ve bireyin kendi kendisinin aktörü olması gibi küreselleşme ve teknolojik gelişmeler dolayısıyla yaşanan değişim unsurlarına vurgu yapar.

2.9 Makro bir Kuram olarak Risk Toplumu

Genel olarak sosyoloji literatüründe gördüğümüz üzere klasik sosyolojik kuramların makro perspektifli kuramlar olması alışık olduğumuz bir şey. Buna Marx, Weber, Durkheim gibi sosyolojinin en önemli kuramcılarını da örnek verebiliriz. Fakat zaman geçtikçe makro perspektifli kuramlar sıkça eleştiri almaya başladılar. Bu eleştiriler felsefe, sosyoloji gibi sosyal bilimler alanlarında post-modernizm ve post-yapısalcılık gibi eleştirel perspektiflerin ortaya çıkmasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. Post-modernizm ve post-yapısalcı perspektifler yukarıda da belirttiğimiz üzere bilginin doğruluğu, gerçekliğin nasıl inşa edildiği, genellemelerin ve peşin hükümlerin sorgulandığı bir söylem içerir. Bu söylem dolayısıyla makro perspektifli kuramlar tün dünyadaki sorunları, sorunların kaynaklarını ve bu sorunlara getirilen çözümleri teke indirgeyen bir bakış açısı sunar. Bu bakış açısı yerelliklerin, kültürel ve toplumsal kodların göz ardı edilmesine yol açar. Sosyoloji özellikle genellemelerden ve olayların görünen yüzlerine bakarak sonuca varmaktan uzak durmayı esas alan bir bilim olması sebebiyle bu eleştiriler anlaşılırdır.

Risk toplumu kuramı çağdaş sosyoloji kuramlarından olmasına rağmen makro sosyolojik perspektifli bir kuramdır. Fakat klasik kuramlardan farklı sebeplerden dolayı makro bir bakış açısı sunar. Makro kuramlarda genel olarak kuramcılar kendi yaşadıkları yerden yola çıkarak yaptıkları gözlem ve çalışmaları dünyadaki bütün toplumlara genellediklerini görürüz. Fakat risk toplumu kuramının teorik çerçevesinin makro bir bakış açısı üzerine kurulmasının sebebi küreselleşme ve teknolojide geline son nokta itibarıyla mekanların birbirinden uzak, yakın ya da farklı olmasının hiçbir anlam ifade etmemesidir. Teknolojik gelişmeler sebebiyle sadece mekanlar arası ulaşımın kolaylaşması değil, aynı zamanda anlık ve güncel haberlerin, kültürel ve toplumsal diğer unsurların tüm dünya çapında dolaşımında olduğu

bir düzenden bahsediyoruz. Bu noktada esasında dünya trendlerin herkes tarafından takip edilebildiği küresel bir topluma da dönüşmüş vaziyettedir.

Buna ek olarak her geçen gün daha fazla ortaklaşan bu modern yaşam biçimlerimizin doğurduğu riskler her birimizi aynı derecede tehdit eder haldedir. Kimileri risklerden kaçınmak konusunda daha avantajlı bir konumda olsa da Beck'in de savunduğu üzere riskler kaçınılması mümkün olmayan bir boyuta ulaşmıştır. Çok uzak yerlerdeki risk faktörleri bile etkilerini üzerimizde görebileceğimiz şeyler haline gelmiştir. Bu yüzden risklerden izole bir mekân oluşturulsa bile kaçınması mümkün olmayacaktır. Risklerin her yerde olması itibarıyla dünyadaki toplumları birleştirmesinin yanı sıra, riskler için bulunacak çözümler açısından da dünyadaki tüm toplumları birleştirmek zorundadır. Çünkü riskler bireysel ya da bölgesel çabalarla çözülemez. Dünyadaki her bir ülkenin geleceğini ilgilendiren bu durum, her bir ülkenin ortak ve sıkı çözüm yollarını hayata geçirmesiyle çözülebilir. Bu noktada risk toplumu küresel risk toplumdur. Sorun küresel olduğu gibi çözümü de ancak küresel olacaktır.

2.10 Ulrich Beck ve Anthony Giddens'in Düşüncelerinin Gelişimi

Sosyal bilimciler kuramlarını kendilerinden önceki perspektiflerin üzerine koyarak geliştirirler. Risk toplumu kuramı söz konusu olduğunda Ulrich Beck ve Anthony Giddens üzerinde duracağımız iki önemli isim olacaktır. Bu iki kuramcının da hayatları, etkilendikleri düşünürler ve yaklaşımlar onları anlamak açısından önemlidir. Böylece risk toplumu kuramının teorik zemininin nasıl inşa edildiği de anlayabiliriz.

1944 doğumlu Alman düşünür Ulrich Beck, genel olarak en bilinen çalışması “risk toplumu kuramı” alanında literatüre yaptığı katkılarla bilinmektedir. Ulrich Beck Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi ve Tübingen Üniversitesinde felsefe, sosyoloji, siyaset bilimi ve psikoloji gibi çeşitli sosyal bilimler dallarında dersler almış ve doktorasını tamamladıktan sonra Münih Üniversitesinde öğretim üyesi olarak dersler vermeye başlamıştır. 1980'lerin sonlarına doğru *Risk Toplumu* kitabının yayınlaması ve kuramının dünya çapında yankı uyandırmasıyla birlikte akademik camiada tanınırlığı ve itibarı artan bir isim olmuştur. Harvard, Kaliforniya ve Berkeley gibi çok iyi üniversitelerden rağbet gören bir isim olmuştur.

Risk toplumu teorisiyle Beck modern toplumları karakterize eden temel unsurun riskler olduğunu ortaya koyar. Beck'in bu düşünceleri akademik çevreler, sosyal teorisyenler ve hatta aktivist kesimler tarafından ilgi görmüştür. Küreselleşme hakkındaki öncü çalışmasıyla 2000 yılında Erasmus Ödülü'nü (*Erasmus Prize*) kazanmış, 2014 yılında ise Amerikan Sosyoloji

Derneği'nin siyaset sosyolojisi bölümü tarafından Yaşam boyu başarı (*Lifetime Achievement Award*) ödülü almıştır.

Akademik başarılarının yanı sıra Ulrich Beck ilkim değişikliğinden toplumsal eşitsizliklere kadar pek çok konuda aktivist sayılabilecek kadar aktif bir düşündürdür. Akademik olarak eleştirel yaklaştığı konulardaki hassasiyetini toplumsal meselelere olan tavır ve duyarlılığıyla gerçek hayatta da gösterebilen bir aydındır. Onun kamusal alanda duyarlılık gösterdiği meseleler çok geniş bir yelpazededir. Risk çalışmaları yapması itibariyle de iklim değişikliği ve küreselleşme gibi konularla ilgili tartışmalarda bulunmasının yanı sıra demokratik yönetimin nasıl olması gerektiği, toplumsal eşitsizlikler gibi konularda da fikirlerini beyan etmiştir. Yazıları, kamusal alandaki konferans, söyleşi ve tartışmaları, politikaya katılım göstermesi, yasa yapıcılarla ortak çalışmalarda bulunması, televizyon ve radyo programları gibi medyanın çeşitli alanlarında görüşlerini açıkça beyan etmesiyle Ulrich Beck'i aktivist olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır.

Ulrich Beck; Max Weber, Karl Marx, Jürgen Habermas, Anthony Giddens, Mary Douglas, Niklas Luhmann, Michel Foucault ve Andrew Szasz gibi isimlerden etkilenmiştir. Bu isimlerin düşüncelerini bilmek Beck'in inşa ettiği risk toplumu teorisinin çıkış unsurlarını ve temel çerçevesini anlamak açısından önemli olacaktır. Weber'in rasyonellik kavramı ve bürokrasinin modern toplumdaki yeri; Marx'ın sınıflı toplum eleştirisi ve toplumsal tabakalaşmaya yaptığı vurgu; Habermas'ın iletişim teorisi ve kamusal alan üzerine yaptığı çalışma; Giddens'in modern toplumda küreselleşmenin önemi ve düşünömsel¹ modernleşme üzerine durması; Mary Douglas ve Niklas Luhmann'ın risk kavramına kültürel ve antropolojik açıdan yaklaşımı; Michel Foucault'nun güç ve yönetimsellik kavramları hakkındaki çalışmaları, bilginin ve söylemin inşası hakkındaki post-yapısalcı kuramı; Andrew Szasz'ın dünyadaki iklim kriziyle alakalı çalışmaları Beck'in Risk toplumu teorisinde yer yer esintilerini görebileceğimiz çalışmalardır. Risk toplumu içerisinde bütün bu kuramcıların ve kuramların izlerini görebileceğimiz bir teoridir.

1938 doğumlu Anthony Giddens Hull Üniversitesi Sanat fakültesinin sosyoloji bölümünden 1959 yılında mezun olmuştur. Lisansüstü eğitimini Londra Ekonomi Okulu'nun siyaset bilimi bölümünde tamamlayan Giddens, sosyolojide doktor ünvanını 1961 yılında elde

¹ Ulrich Beck'in Risk Toplumu kitabında çevirmen "reflexive modernity" kavramını dönüştürü modernite olarak çevirmiştir. Fakat bu kavram esasen Anthony Giddens'in kavramsallaştırması olup, Giddens'in kitaplarının çevirilerinde "düşünömsellik" ve "düşünömsel modernleşme" olarak geçer. Bu yüzden bu çalışmada "reflexive" kavramının çevirisi olarak "düşünömsel" kavramının kullanılması tercih edilmiştir. Bkz. Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.

etmiştir. Leicester Üniversitesi'nde ders vermeye başladıktan sonra akademik kariyeri yükselişe geçti ve sonrasında Cambridge Üniversitesi'ne geçiş yaptı. Cambridge Üniversitesi'ndeki yılları Giddens'in akademik kariyerinin zirvesi olarak düşünebileceğimiz zamanlardır. O yıllarda Giddens, kendisinin en önemli çalışmalarından biri olan *yapılandırma teorisinin*² teorik zeminini inşa etmiştir.

1984 yılında hem Londra Ekonomi Okulu'nun siyaset bilimi bölümünün idarecisi olarak göreve başlamış hem de en önemli eserlerinden biri olan *Toplumun Kuruluşu* kitabını yayınlamıştır (Giddens, 1984). Yapılandırma teorisi olarak adlandırıldığı kuramından bahsettiği bu kitapta Giddens bireyin kendisinin bir aktörü olarak ele alınmasıyla toplumsal yapılar arasındaki ilişkiyi irdeler. Aktör olarak bireyin ve toplumsal yapıların tek boyutlu bir ilişkiden ziyade birbirini etkileyen ve şekillendiren bir yapısının olduğunu savunan Giddens, bu teorisiyle akademik camiada epey yankı uyandırır.

1991 yılında bir diğer önemli eseri olan *Modernite ve Bireysel Kimlik* kitabını yayınlamıştır (Giddens, 1991). Bu çalışmasıyla modernitenin toplumsal hayata ve bireysel kimlikler üzerine etkilerini irdeleyen Giddens, modern toplumlarla alakalı çarpıcı tespitler yapmıştır. Çalışmalarıyla sosyoloji literatürüne toplumsal değişim, küreselleşme, sosyal teori, toplumun yapılanması ve modernliğin irdelenmesi gibi farklı konuları ele alarak katkı sağlamıştır. Çalışmalarının geniş bir yelpazede olması ve sosyoloji kaynaklarındaki referans metin olarak çokça kullanılması Giddens'in sosyoloji alanında yetkin bir düşünür olduğunu kanıtlar.

Giddens Karl Marx, Max Weber, Emile Durkheim, Alfred Schütz, Michel Foucault, Norbert Elias gibi isimlerden etkilenmiştir. Marx'ın toplumsal tabakalaşmaya, ekonominin sınıflı toplum yapısındaki rolüne, sınıf çatışmaları ve eşitsizliklere yaptığı vurgudan etkilenmiş, fakat kendi teorilerinde yapısal olguları dikkate aldığı kadar bireyin kendi iradesini de göz önünde bulundurarak çalışmalarını sürdürmüştür. Weber'in bürokrasi ve rasyonelleşme kavramlarının ve modern toplumlar üzerindeki etkisine yönelik yaptığı çalışmaların toplumsal hayatı ve toplumsal eylemleri anlamak için önemli olduğunu vurgulamıştır. Durkheim'in toplumsal düzen, kurumların toplumdaki işlevi ve toplumsal dayanışma kavramlarının rolüne yönelik yaptığı çalışmalarını toplumsal yapılanmaları anlamak açısından anlamlı bulmuştur. Alfred Schütz 'ün fenomenolojik sosyoloji ve günlük hayatta bireylerin eylemlerini anlamaya yönelik yaptığı çalışmalar, Giddens'in bireylerin toplumsal dünyayı nasıl anlamlandırdığını

² *Yapılandırma veya Yapılaşma Teorisi* Bkz. Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.

anlaması açısından etkili olmuştur. Foucault'nun iktidar, söylem ve bilginin inşası üzerine yaptığı çalışmalar da toplumun kurumlarının ve yapılanmasının nasıl oluştuğunu ve toplumsal kontrol mekanizmalarının nasıl işlediğini anlaması açısından yarar sağlamıştır. Norbert Elias'ın figürasyonel sosyoloji ve toplumsal değişimin doğasına yönelik görüşleri, toplumun statik bir oluşumdan ziyade sürekli ve kademeli olarak kendini değiştirip dönüştüren bir yapıda olduğuna yaptığı vurgu Giddens'in yapılandırma teorisinde izlerini görebileceğimiz düşüncelerdir.

Tüm bunların haricinde Giddens'in varoluşçuluk ve sembolik etkileşimcilik gibi yaklaşımlardan da etkilendiğini söylememiz gerekir. Sembolik anlam ve iletişimin toplumsal ilişkiler üzerine etkisi düşüncelerini savunan George Herbert Mead ve Herbert Blumer gibi isimler sembolik etkileşimcilik söz konusu olduğunda onun etkilendiği isimlerdendir. Bireylerin kendilerinin aktörü (*individual agency*) olduğunu savunarak bireyin iradesini göz önünde bulunduran Giddens'a bu açıdan bakıldığında düşüncelerindeki varoluşçuluk yaklaşımının etkilerini de görülebilir.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE

3.1 Risk Toplumu Bağlamında Afetler

Beck ve Giddens'ın riskleri modern toplumları karakterize eden unsurlar olarak tanımladığına ikinci bölümde yer verilmiş, modern toplumlardaki risk unsurlarının neler olduğu açıklanmıştır. Afetler de bu risk unsurlarından biridir. Afetlerin hangi bakış açısıyla risk toplumu teorisinden ele alınabileceğini açıklanmış böylece deprem bir risk faktörü olarak ele alınmıştır. Beklenen İstanbul depremi de bu bakış açısıyla bir risk unsuru olarak ele alınmıştır.

Öncelikle modern toplumlarda afetlerin nasıl risk faktörleri olarak ele alınabildiğine bakılmalıdır. Modern dünyada afet olarak nitelendirilen en ciddi risk unsuru iklim değişiklikleridir. Beck'in de çokça üzerinde durduğu bir risk faktörüdür.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Altıncı Değerlendirme Dönemi (AR6) "İklim Değişikliği 2022: Etkiler, Uyum ve Kırılabilirlik" raporunun politika yapımcılar için özet metninde şu şekilde ifade edilmiştir: "Kümülatif bilimsel kanıtlar çok açık: İklim değişikliği, insan refahı ve gezegenin sağlığı için bir tehdittir. Uyum ve sera gazı azaltımı konusunda içine yönelik müşterek küresel eylemde daha fazla gecikme, herkes için yaşanılabilir ve sürdürülebilir bir geleceği güvence altına almak için kısa ve hızla kapanan bir fırsat penceresini kaçırmaya neden olacaktır."³ Bu cümlelerden de anlaşılacağı üzere dünya ve insanları tehdit eden tehlikelerin en önemlilerinden olan iklim değişikliğinin boyutu görülebilir.

İklim değişikliği söz konusu olduğunda dünyanın kaynaklarını tüketen kapitalist ekonomik modelin sorgulanması kaçınılmazdır. İktisat teorisyenlerinden Kate Raworth "*Simit Ekonomisi: 21. Yüzyıl İktisatçısı Gibi Düşünmenin Yedi Yolu*" kitabında (Raworth, 2017) iklim değişiklikleriyle başa çıkmak üzere ekonomide bir takım değişiklikler yapılması gerektiğini söyler. Bu değişiklikler yapıldığı takdirde ekonomik büyümeden vazgeçmeden iklim değişikliği ile başa çıkılabileceğini savunur. Esasında temel tartışma "ekonomik büyüme devam ederken aynı zamanda iklim değişikliğiyle alakalı olumlu adımlar atabilir miyiz" sorusuyla başlar. Yukarıdaki iklim değişikliği raporunda da gördüğümüz üzere, dünyadaki çevresel tahribatın geri döndürülemez bir boyuta ulaşmaya başladığı konusunda bütün ülkeler hemfikirdir. Buna rağmen bütün ülkelerin birlik içerisinde tam anlamıyla harekete geçmeme sebeplerinden en önemlisi ekonomik büyümeden vazgeçilememesi ve yaşam standartlarının düşmesinden duyulan endişedir. Bu konuda farklı düşünceler olsa da önemli olan hala iklim

³IPCC:2022, s.35/ İktisat ve Toplum Dergisi Sayı:153, R. Funda Barbaros, Simit Ekonomisi sürdürülebilir bir ekonomi modeli olabilir mi? s.50

değişikliğiyle alakalı harekete geçmeye yönelik bir ciddi adım olmamasıdır. Dahası eğer hemen harekete geçilmezse geri döndürülemez tahribatlar yaşanacak ve sonrasında da kontrol altına alınamaz bir hale gelecektir.

İkinci olarak deprem, sel, heyelan, çığ, kasırga gibi insandan kaynaklanmayan doğal afetlerin risk olarak ele alınmasına değinmeliyiz. Risk dediğimizde Giddens ve Beck'in oluşturdukları kuram çerçevesinde anlaşılması gereken modern dünyanın risklerinden bahsettiğimizi söylemiştik. "Peki doğal afetler modern dünyanın riskleri olarak nasıl ele alınabilir" sorusuyla başlıyoruz.

Doğal Afetler modern dünyanın şekillendirdiği yaşam biçimlerimiz sebebiyle felaketle sonuçlanır hale gelmiştir. "Deprem öldürmez bina öldürür" diye bilinen yaygın bir söz vardır. Bu söz aslında demek istediğimiz şeyi açıklar niteliktedir. Modernleşmeyle birlikte kırsal alanlardan kentlere olan göç sebebiyle kentlerdeki nüfus her geçen gün artar hale gelmiştir. Büyük kentlerdeki bu nüfusu kaldırmak için kaçak yapılar, verilen kat sayısından fazlasının yapılması, rant elde etmek üzere maliyetten kısılması gibi birçok faktörle beraber şehirleşme plansız ve depreme uygun olmayan şekilde gerçekleşmiştir. Bu açıdan baktığımızda aslında deprem ülkesi olmamıza rağmen depremi hiç gözetmeyerek yapılan şehirleşme biçimleri depremin sonuçlarının ağır olmasının sebebidir.

Depremi bir risk olarak değerlendirmemizdeki gerekçeden bahsettik. Bu gerekçe modern toplumun yaşam biçimiyle birlikte depremin bu nedenle büyük risk faktörü haline gelmiş olması, doğal afet olmasının ötesinde depremin sonuçlarının insan eliyle yapılan hatalardan kaynaklanmasıdır. Bir diğer benzerlik Beck'in risk toplumundaki riskleri bireysel çabalarla kaçınılamaz unsurlar olarak tanımlamasıdır. Riskler boyutları ve etki alanları itibariyle ancak küresel ortak kararlarla eli alındıklarında hayatımızı tehdit eden faktörler olmaktan çıkabilirler. Deprem de bireysel çabalarla kaçınması mümkün olmayan bir unsur olması itibariyle risklerle ortaklaşır. Elbette evinizin sağlığını kontrol ettirmek ve dolayısıyla bu riskle bir miktar başa çıkabilmek mümkündür. Tıpkı risk toplumunda bireysel çabalarla bazı risk faktörlerinden kaçınılabilmesi gibi, örneğin, serbest gezen köy tavuğu yumurtası satın almak. Serbest gezen köy tavuğu yumurtası satın almayı da, sağlam bir evde oturmayı da yeterli ekonomik durumunuz varsa yapabilirsiniz. Fakat Beck'in risk toplumu kuramında savunduğu gibi ekonomik imkanlarınız olsa bile risklerden tam olarak kaçınamayağınız gerçeği deprem için de geçerlidir. Eviniz sağlam olsa bile depreme nerde ve ne zaman yakalanacağınızı bilemezsiniz. Okulda, hastanede, iş yerinde veyahut belki de bir kamu kuruluşunda depreme yakalanabilirsiniz. Bu durumda anlıyoruz ki nasıl risklerden kaçınmak için küresel önlemler uygulanması gerekiyorsa depremden kaçınmak için de bütün

şehri ele alan bir yaklaşım gerekiyor. Özellikle İstanbul söz konusu olduğunda vatandaş ve devletin işbirliğiyle hızlı bir şekilde depreme yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekiyor. Bu açılarından depremin risk toplumu teorisi bağlamında bir risk olarak ele alınması ve bu yönde bir çalışma yürütülmesi uygun görülmüştür.

Kısacası deprem bir doğal afet olsa da onu felakete dönüştüren şey risk toplumunun parametreleriyle uyudur. Deprem çarpık kentleşme ve modernleşmenin sonucu olarak ele alınarak risk olarak değerlendirilmiştir. Bir risk faktörü olarak depremin etkileri ve sonuçları, deprem algısı ve bu algının yönetimi hususunda yapılan anket çalışmasının verileri paylaşılmış ve değerlendirilmiştir.

3.2 Kentler ve Riskler

Büyük şehirler iş imkanları, eğitim, endüstri, sosyal ve kültürel imkanlardan zengin olması itibariyle 19.yüzyıldan itibaren insanlar için çok daha cazip hale gelmiştir (Monteiro et al., 2022). Ülkemizde özellikle 1950'li yıllardan itibaren kırsal alanlardan büyük şehirlere göç artmıştır. Dünyada da ülkemizde de (özellikle İstanbul'da) büyük şehirler kaldırabileceğinden fazla insan barındırmaktadır (Monteiro et al., 2022). İnsanların büyük şehirlere olan bu yoğun talebi şehrin her geçen gün genişlemesine sebep olmuştur. Şehrin genişlemesi ise ormanlık ve tarımsal alanların giderek yerleşim ve endüstri yerlerine dönüşmesine sebep olur.

Kentlerdeki nüfus arttıkça hem sosyoekonomik hem çevresel problemler ortaya çıkmakta, aynı zamanda kentin yapısı da giderek bozulmaktadır. Büyük kentler hem nüfus yükünün hem de çarpık kentleşmenin problemleriyle karşılaşırken aynı zamanda kentlerdeki çevre kirliliğinin fazla olması sebebiyle iklim değişiklikleri ve diğer afetlerle de daha fazla karşı karşıya kalmak zorunda kalırlar (Monteiro et al., 2022). Bu sebeple büyük şehirlerin deprem konusunda daha savunmasız olduğunu da söylenebilir.

Özellikle büyük şehirlerde daha şiddetli yaşanan çevresel kirlilik ve iklim değişikliği, küçük şehirlerde yaşayan insanlara kıyasla büyük şehirlerde yaşayan insanların hayatını daha fazla tehdit etmektedir. Yapılan bazı araştırmalara göre şehirlerdeki sıcaklık, su kalitesi, hava kirliliği, sosyo-ekonomik ve sağlık koşullarının kardiyovasküler hastalıklara yakalanma ve ölüm oranları üzerindeki etkisine yönelik bulgular saptanmıştır (Monteiro et al., 2022). Kentlerde yaşayan insanların hastalıklar konusunda daha savunmasız olduğunu bu araştırmalardan yola çıkarak söylenebilir.

Kentlerin riskler bakımından daha savunmasız bir durumda olduğu geçtiğimiz yıllarda yaşadığımız Covid-19 pandemisinden de yola çıkarak söylenebilir (Demirbas et al., 2020).

Bugün küreselleşmenin ulaştığı boyutlarda kentler sirkülasyonun yoğun olduğu, düzensiz göç hareketleri ve nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu yerler olması itibariyle birçok riskle olduğu gibi pandemiyle de yakından ilişkilidir (Demirbas, 2020 as cited in Ali & Keil, 2006; Demirbas et al., 2020; Wolf, 2016). İstanbul gibi metropol statüsüne giren bir kentte yaşamının küçük bir kentte yaşamaktan çok farklı sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçları vardır (Demirbas et al., 2020). Bu sonuçlar riskler söz konusu olduğunda da farklı durumlar ortaya çıkarabilir. Covid-19 pandemisinde yaşanan üzere büyük kentler virüse yakalanma konusunda küçük kentlere göre daha büyük bir risk barındırdı (Demirbas, 2020 as cited in Demirbas et al., 2020; Wolf, 2016). Aynı zamanda büyük kentler iş olanakları ve ekonominin merkezi rolünü üstlendiği için pandemiden ekonomik olarak da daha derinden etkilendiler ((Demirbas, 2020 as cited in Demirbas et al., 2020; Heng, 2013; Sassen, 2016). Büyük kentlerde gelir dağılımı eşitsiz bir şekilde dağılım gösterir. Riskler bu eşitsizliğin daha da derinleşmesine sebep olur. Covid-19 pandemisinde üst gelir gruplarının evden/uzaktan çalışmaya kolaylıkla devam edebilmesi, alt gelir gruplarının ise (genellikle bedensel iş gücüne dayalı işlerde çalıştıkları için) bunu yapamaması buna örnek olarak gösterilebilir.

Diğer risklerin de mevcut eşitsizlikleri derinleştiren bir yapısı vardır. Büyük kentlerde bu daha da derinden hissedilmektedir. Pandemi haricinde diğer risk faktörlerini düşündüğümüzde örneğin; hormonsuz, tarım ilaçsız taze meyve ve sebzeler bulmak ve GDO'lu gıdalardan kaçınmak zaten halihazırda üst gelir gruplarının ekonomik imkanları dahilinde kaçınabildikleri bir risk faktörüken büyük şehirlerde yaşayanlar için daha bunu sağlamak çok daha zordur.

Deprem söz konusu olduğunda da aynı durumu gözlemlenebilir. Elbette İstanbul dışındaki başka illerde de deprem riski vardır. Ülkemiz çeşitli bölgelerinden farklı birçok fay hattının geçtiği bir deprem ülkesidir. Deprem riskinin İstanbul dışındaki diğer illerimiz için de ne denli yıkıcı sonuçlar doğurabilen bir risk faktörü olduğunu 6 Şubat depreminde de acı bir şekilde milletçe tecrübe ettik. Fakat İstanbul söz konusu olduğunda depremin ülkenin bekasını etkileyebilecek derecede ciddi sonuçlar ortaya çıkaracağını birçok kişi öngörmektedir. İstanbul bir metropol olması itibariyle risk faktörü olan depremin ve sonuçlarının da daha derinden yaşanması yukarıda da bahsettiğimiz unsurlarla alakalıdır. İstanbul gibi büyük kentlerde risklerin sonuçlarının da daha derinden yaşanacağını ifade ettik. Depremin sonuçlarının da daha ağır olmasının beklenmesi İstanbul'un yapı stoğu, nüfus yoğunluğu, ülkenin ekonomisinin merkezi durumunda olması gibi çeşitli etmenler üzerinden araştırmamızın ilerleyen kısmında incelenmiştir.

Risk faktörlerinin kentlerdeki eşitsizlikleri daha da derinleştiren bir yapısı olduğunu söyledik ve hatta yukarıda buna örnekler verdik. Fakat risk toplumu teorisi söz konusu olduğunda unutmamız gereken şey risklerin bir noktada hepimizin kaçınamayacağı bir boyuta ulaşmasıdır. Her ne kadar büyük kentlerde riskler sınıflar arasındaki eşitsizlikleri derinleştirse de Beck riskler söz konusu olduğunda bir noktada herkesin aynı gemide olduğunu savunur. Yukarıda örnek verdiğimiz hormonsuz gıdalar tüketmek ve kimyasallardan kaçınmak üst-gelir gruplarının hem bir farkındalık geliştirecek sosyo-kültürel birikimlerinin olması hem de ekonomik imkanlarının yeterli olması doğrultusunda gerçekleşir. Fakat kimyasallar, tarım ilaçları, sera gazının yayılması, ozon tabakasının delinmesi gibi riskler her yere nüfuz ettikçe hava, su ve toprak da bu kirlenmeden nasibini almaktadır. Böylece organik gübreyle yetişen, temiz hava ve suyla beslenen gıdaların yetişmesi de imkânsız hale gelecektir. Bu yüzden Ulrich Beck Risk toplumu teorisiyle beraber bütüncül bir bakış açısı ve çözüm önerir, çalışmanın ilerleyen kısmında bu noktaya da değinilmiştir.

3.3 Kent Sosyolojisi ve İstanbul Depremi

Kent ve kentleşmenin ne olduğu, kentlerin neye göre ve nasıl inşa edildiklerini ve nasıl genişlediklerini anlamak kent sosyolojisinin alanlarındandır (Kaymaz, 2021). İstanbul, 1999 depreminden sonra uzmanların deprem olması beklediklerini açıkladıkları bir metropoldür. Buna rağmen “kentlin devam eden inşa süreci neden deprem odaklı olamamıştır” sorusunun cevabını bulabilmek ve kentlerin yapısını anlayabilmek için kent sosyolojisi alanındaki çalışmalara yer verilmiştir.

Kent sosyolojisi alanının en önemli isimlerinden biri olan Fransız sosyolog Henri Lefebvre kentlerin sanayileşme ve modernleşmenin doğal bir sonucu olarak ortaya çıktığını savunur (Kaymaz, 2021). Lefebvre kent çalışmalarıyla ilgili eleştirel bakış açısını önce *Kent Hakkı* isimli kitabıyla öne sürmüştü, daha sonrasında teorisinin geliştirerek *Mekanın Üretimi* adlı kitabını yayınlamıştır (Kaymaz, 2021). Bu iki kitabıyla da mekanların inşa edildiğini ve bu inşa sürecinin bir iktidar aracı olduğunu savunur. Özellikle *kent hakkı (right to the city)* kavramı, sadece üst gelir gruplarının kenti şekillendirme ve yeniden üretme hakkının olduğuna değinir ve kentlin inşasındaki iktidar ilişkilerini irdeler. *Kent hakkı* o şehirde yaşayan herkesin (marxist terminolojiyle proleteryanın dahi) kentlin inşasında rol oynama hakkına vurgu yapar (Kaymaz, 2021). Bu hakkı insan haklarıyla da birleştirerek geniş bir perspektiften ele alır. David Harvey de Lefebvre'nin fikirlerini vurgular ve kent hakkından kast edilen şeyin sadece kent içerisindeki imkan ve hizmetlere eşit erişim hakkı olmadığını, aynı zamanda kentlin değişme ve dönüşme sürecine müdahale edebilme hakkı olduğunu ifade eder (Kaymaz, 2021).

Lefebvre bu kavramla hem kent çalışmalarına hem insan hakları çalışmalarına hem de demokrasi tartışmasına eleştiride bulunur (Kaymaz, 2021). Kent hakkının demokrasiye katılım açısından da değerlendirilmesi gerektiğini savunur ve demokratik katılımın kentler söz konusu olduğunda ne ölçüde gerçekleştiğini sorgular (Kaymaz, 2021). Ayrıca kentlerin bir mekan olarak üretilmesinin içerisindeki kapitalist ilişkileri sorgulayarak kentleri modernleşme ve sanayileşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak gören Lefebvre'nin bu yaklaşımı ışığında kentleri risk toplumunun merkezi olarak görmek yanlış olmayacaktır. Risk toplumu kuramı modern dünyadaki risklere yönelik bir eleştiriyi içerir ve modern dünyanın risklerinin en yoğun yaşandığı yerler İstanbul gibi büyük kentlerdir. Beklenen İstanbul depremi de kentin yapısı düşünüldüğünde etkileri ve sonuçları açısından çok önemli bir risk faktörü oluşturmaktadır.

Kent hakkı kavramı ve bu kavram çerçevesindeki tartışmalar her kesimden insanın depreme yönelik kenti dönüştürme hakkının olması gerektiğine vurgu yapılması açısından önemlidir. Bu kavram İstanbul depremi çerçevesinde düşünüldüğünde şehrin depreme hazırlanması hususunda yapılacak kentsel dönüşümün tüm gelir gruplarından insanlar için erişilebilir olması gerektiği vurgusu yapılmalıdır. İstanbul'da insanların bile bile maddi imkansızlıklar sebebiyle depreme dayanıksız evlerde oturmak zorunda kaldıkları ve deprem korkusu yaşadıkları bir gerçektir. Üstelik bu durum sadece ev sahipleri için geçerli değil, kiracılar için de geçerlidir. Ev sahiplerinin kentsel dönüşüm kapsamında binanın yenilenmesi için gereken maddi miktarı karşılayamamaları ve bu sebeple depreme dayanıksız evlerde yaşamaları bir ölçüde anlaşılabilir bir durumdur. Fakat kiracıların da depreme dayanıksız evlerde yaşamaları daha büyük bir soruna işaret eder. Esasında kiracıların hareketlilik kabiliyetleri daha yüksek olduğu için taşınmakta ev sahipleri kadar zorlanmamaları beklenir. Fakat özellikle son iki yıldır ev kiralarının asgari ücretin 2-3 katı fazlası meblağlarda seyretmesi kiracıların da hareket kabiliyetlerinin yok olmasına neden olmuştur (saha araştırmasında da bu konuya değinilmiştir). Anket araştırmasında da buna yönelik sorular sorulmuştur ve yanıtlar bulgular bölümünde incelenmiştir.

3.4 İstanbul'da Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kavramı hakkında yapılan ilk akademik çalışmalardan biri "*I. Uluslararası Kentsel Dönüşüm ve Süreklilik*" isimli Rio de Jenario'da gerçekleşen bir konferanstır. Bu konferans kapsamında kentsel dönüşüm kavramı kentlerde iyileştirme veya sağlıklılaştırma olarak kullanılmıştı (Kayalar, 2009). İkinci Dünya Savaşı sonrasında kentlere göçün başlamasıyla ve kentleşme olgusunun hayatımıza girmesiyle birlikte kentlerde çeşitli

düzenlemeler yapılması gündeme gelmeye başlamıştır (Kayalar, 2009). Kentlerde düzenlemeler yapılmasındaki en büyük faktörlerden biri İkinci Dünya Savaşı'nın kentlere verdiği tahribattır (Kayalar, 2009). Kentlerin oluşumunu sanayileşme ve modernleşmenin bir çıktısı olarak gören Lefebvre'den hareketle (Kaymaz, 2021) Harvey'in de kentlerdeki yenilenme söylemlerinin Aydınlanma projesinin başka bir çehresi olarak yorumlaması şaşırtıcı değildir (as cited in Harvey, 2006; Kayalar, 2009). Kentleşmenin basitçe şehirlerin nüfusunun artması olarak algılanmasının yaygın bir hata olduğundan Davis de bahseder (Davis, 1965). Kentleşmeyi sanayileşme, modernite, küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle beraber düşünmemiz gerektiğini kent sosyolojisi alanındaki bu çalışmalara bakarak da anlayabiliriz.

Davis'e göre sanayileşme kentlere göç etmenin ilk sebebiydi. Çünkü üretim eskisi gibi tarıma dayalı değildi. Üretim tarıma dayalı olduğu zaman insanlar boş arazilere, tarlalara yani basitçe toprağa ihtiyaç duyuyorlardı ve dolayısıyla kırsal alanda yaşamak ihtiyaçlarını karşılıyordu (Davis, 1965). Fakat sanayileşmeyle birlikte üretimin fabrikalarda yapılmaya başlaması insanların toprağa olan ihtiyacını bitirerek şehire göç etmelerine sebep oldu (Davis, 1965). Bu noktada Davis, insanların şehirlerde daha fazla fırsatlar olduğu için kırdan kentlere göç ettiğini söylemini de sorgulamıştır. Bu bir "fırsat kovalama meselesi miydi yoksa bir zorunluluk muydu" tartışmalarına Engels bunun bir zorunluluk olduğuna yönelik cevap vermiştir (Engels, 2010). Bunun fırsat kovalama meselesi olduğunu düşünürsek kırsal alandan kentlere göç eden insanların kolayca kaçtıklarını ya da keyfi bir mesele olduğunu ima etmiş oluruz. Fakat esasında insanlar tarıma yönlendirilmiyorsa, destek ve teşvik alamıyorsa ve bu yolla hayatını idame ettiremiyorsa ayrıca geçim sağlayacak başka iş kolları bulunmuyorsa bunun bir zorunluluk olduğunu ve hatta sanayileşme ve aydınlanma adı altında bilinçli bir şekilde yapıldığını söylemek zor olmayacaktır. Davis kentleşmenin bir sorun olmadığını, esas sorunun insanların yığınlar halinde bir yerde yoğunlaşmasının problem oluşturduğunu söyler (Davis, 1965). Marx ise kentlerde ya da herhangi bir yerde nüfusun artmasının sorun teşkil etmeyeceğini, esas problemin kaynakların adil bir şekilde dağılmaması olduğunu savunur (Marx, 1996).

Bugün baktığımızda ise kentlerdeki bu nüfus yoğunluğu birkaç soruna sebep olmaktadır. Öncelikle kırsal nüfusun çok azalmasına ve tarımsal faaliyetlerin ekonomimizdeki payının düşmesine sebep olur. Özellikle Türkiye gibi tarımsal faaliyetlerin ekonomik payda önemli yer teşkil ettiği bir ülkede bu durum ülkenin kendi kendine yetememesi ve aslında hiç ihtiyacı olmayabilecekken dışardan tarımsal ürün ithal etmesine neden olur. İstanbul özelinde ise en büyük risk unsuru olan deprem, nüfus yoğunluğunun bu kadar fazla olması sebebiyle

daha büyük bir tehlike haline gelmiş olur. Ayrıca başka büyük kentler günümüzde risk faktörlerini de tetikler.

Büyük kentler günümüzün üretim ve tüketim alışkanlıklarının en yoğun yaşandığı yerler olması sebebiyle sera gazının yayılması ve dünyanın karbon ayak izinin artarak küresel ısınmanın artmasında büyük rol oynarlar. Nüfus yoğunluğunun fazla olması sebebiyle (özellikle de ülke dışından da aldığımız göç oranını düşünürsek) suç oranları yüksektir, çalışma koşulları tehlikeli, güvencesiz ve düşük ücretlidir. Yine nüfus yoğunluğu sebebiyle çok fazla yapılanma ihtiyacı olduğu için hem depreme dayanıksız evlerin yapılmasına hem kiraların çok fazla olmasına hem de ormanlık ve yeşil alanların çok az olmasına sebep olur. Kentlerin yapısını anlattığımız kent sosyolojisi başlığı altında da bahsettiğimiz üzere büyük şehirlerde yaşamın farklı psikolojik sonuçları vardır. Bütün bu risk faktörleri içerisinde risklere değmemeye çalışarak yaşam sürmeye çalışan ve bunu bir türlü başaramayan insanların psikolojisine bu durum yansımaktadır. Bu nedenle de risk toplumu sıklıkla korku toplumuyla bağdaştırılır. Bu çalışmada da İstanbul'da yaşayan insanların büyük kentte yaşamının risklerine ek olarak bir de deprem riskiyle karşı karşıya kalmalarına ve bu durumun onların hayatındaki ve algısındaki yerine vurgu yapabilmek amacıyla bu bağlamda yürütülmektedir.

3.5 Kentsel Dönüşüm mü Soylulaştırma mı?

Risk faktörleri gücü elinde bulunduranların kendi çıkarlarına yönelik kullanması için bir aracı unsur olarak kullanılmaya elverişlidir. Bir risk faktörü olarak deprem, kentsel dönüşüm adı altında rant için kullanılan bir durum olmuştur. Kentsel yenilenme ve kentsel dönüşüm gibi kavramlar ikinci dünya savaşı sonrasında hayatımıza girmiş ve farklı dönemlerde farklı düzenlemeler için gündeme gelmiş kavramlardır. Fakat İstanbul özelinde kentsel dönüşüm kavramı 1999 depremi sonrasında acı kayıplar yaşamamızın neticesinde, beklenen İstanbul depremine hazırlık yapmak için gündeme gelen ve bu bağlamda projeler ortaya koyulan bir kavramdır. Kentsel dönüşüm dediğimizde bu dönüşümün gerçekleştirilmesi için esas sebeplerden biri depremdir. Bu nedenle bu çalışmada kentsel dönüşümün gerçekten depreme dayanıksız binaları onarmak ya da yenilemek kapsamında yapılıp yapılmadığı irdelenmiştir. Bunu yaparken de İstanbul'da yapılan kentsel dönüşüm faaliyetlerine yönelik yapılan eleştirel çalışmalar kullanılmıştır.

Öncelikle bu konu hakkındaki literatürden biraz bahsedilmelidir. Kentsel dönüşüm kavramı anlamı itibarıyla herkes için olumlu bir değişim yaşandığına yönelik bir anlam barındırır. Bu yüzden Kentsel dönüşüm kavramı bazı grupların yerinden edilmesi ve bu dönüşümün rant çerçevesinde gelişmesi yönünü gizler niteliktedir. Tam da bu sebeple Neil

Smith kentsel dönüşüm yerine soylulaştırma (*gentrification*) kavramını kullanır (Smith, 1996). Kentsel dönüşüm yerine soylulaştırma kelimesinin kullanılmasının ve soylulaştırmanın ortaya çıkmasının farklı düşünürlere göre birkaç farklı sebepleri vardır. Neil Smith'e göre soylulaştırmanın arka planında rant farkı kuramı (*rent gap theory*) olarak da adlandırdığı elde edilen kârı en yüksek düzeye çıkarabilme amacı yatar (Smith, 1996).

Rant farkı kuramını basitçe Gecekondu ya da çok eski yapıların bulunduğu bölgeleri bazı şirketlerin toptan bir şekilde çok ucuza satın alması ve o yapıları yıkarak yerlerine çok lüks yapılar inşa etmesi, dolayısıyla yeni inşa ettikleri yapıları çok büyük fiyatlara satmasıdır. Bu şekilde gerçekleşen kentsel dönüşüm, şirketlerin bu işten maksimum kâr elde etmesini sağlar. Fakat bu durumun birkaç farklı yüzü bulunmaktadır. Sakızlıoğlu ve İslam'ın makalesinin başlığında da yer aldığı gibi soylulaştırma özel sektör ve devlet işbirliğiyle gerçekleşen bir süreçtir (İslam & Sakızlıoğlu, 2015). Şirketlerin, çok eski yapıların bulunduğu bölgeleri bütünüyle satın alabilmesi 5366 sayılı kentsel dönüşüm ve 3634 sayılı acele kamulaştırma kanununa bağlı olarak gerçekleşir (İslam & Sakızlıoğlu, 2015). Devletin bu bağlamdaki rolü bu kanunları düzenlemek ve değiştirmek yönündedir.

Bu noktada kentsel dönüşümün bir diğer problemlili unsuru da gün yüzüne çıkmış olur. İstanbul'da depreme dayanaksız onca yapı ve zemini sağlam olmayan muhit olmasına rağmen neden bu acele kamulaştırma örneğin; Tarlabası'nda, Sulukule'de ya da Fikirtepe'de gerçekleşmektedir? Bu aciliyeti belirleyen unsurun ne olduğunu sorgularsak, esas amaç depreme hazırlanmak için kentsel dönüşüm yapmak olsa da gerçekte bu durumun pek de depreme ilgisi olmadığını görebiliriz. Bir diğer problemlili unsur kentsel dönüşüme giren muhitlerin kendine özgü dokusunun bozulması, orada yaşanan kültürün, komşuluk ilişkilerinin yok olması ve orada yaşayan insanların yerinden edilmesidir⁴ (*displacement*).

Şehir merkezinde bulunan, eski yapıların olduğu için kar bakımından yararlanılmamış bu alanlarda yaşayan alt-gelir grubu ve farklı etnik kökenden insanların kentsel dönüşüm adı altında deprem gerekçesiyle (veyahut bazen de suç oranı yüksek bahanesiyle) yerinden edildiklerini ve bu muhitlerin artık üst gelir grubu insanların maliyetini karşılayabileceği yerlere dönüştürüldüğünü düşünürsek neden bu durumun kentsel dönüşüm değil de soylulaştırma olarak adlandırıldığını anlayabiliriz⁵. Böylece alt gelir grubu insanların nasıl da şehir merkezinden şehrin çepherlerine doğru itildiklerini ve kent hakkına (Lefebvre,

⁴ Displacement: yerinden edilme. Ayrıntılı bilgi için bkz. Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. Routledge.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. İslam, T., & Sakızlıoğlu, B. (2015). The making of, and resistance to, state-led gentrification in Istanbul, Turkey. In (pp. 245-264).

2003) nasıl sahip olamadıklarını görebiliriz. Kentlerdeki bütün hareketlilikler Smith'in bakış açısıyla kar etmek amacıyla gerçekleşir (Smith, 1996).

Merkezi yerler pahalılaştıkça şehrin çepherlerine doğru ucuz olan yerleri cazip hale getirip olabildi en yüksek fiyata satan üst-gelir grupları esasında alt gelir gruplarının şehrin daha da dış katmanlarına itilmesine yol açar. Bu tür bir hareketliliğin tamamen kar elde etmek üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Böylece kentlerin inşasının belirli bir ekonominin parçası olarak sürdürüldüğünü görmemiz mümkündür. Kentlerdeki bu soylulaştırmanın ve hareketliliğin sadece İstanbul'a özgü bir durum olmadığını da eklemekte fayda var. Dünyanın her yerindeki kentlerde ekonomik elitlerle siyasi elitlerin iş birliği içerisinde olup soylulaştırmaya yönelik projeler yaptığını görebiliriz. Bu yüzden Smith "soylulaştırma genelleşmiştir" gibi bir söylem kullanır (Smith, 1996). Bu söylemle soylulaştırmanın her yerde yaşanmasına vurgu yapar.

Bir diğer önemli nokta olan yerinden edilme (*displacement*) üzerinde de biraz durmak istiyorum. Çünkü bu kavram toplumun en kırılgan kesimlerinin kent hakkıyla ilgili çok fazla şey söylüyor. Bugün bile depremle alakalı yapılacak projelerde toplumun kırılgan kesimlerini de kapsayıcı yaklaşımlar geliştirmemiz gerekiyor. Hızlı ve kapsayıcı projeler yapılmazsa toplumun belirli kesimleri göz göre göre depreme karşı ölüme terk edilmiş olacak.

2000li yıllara kadar İstanbul'da soylulaştırma teşebbüsleri oldukça azdı (Islam & Sakizlioglu, 2015). O yıllara kadar kanunlar ve yasal prosedürler soylulaştırma teşebbüslerine (özellikle de eski yerleşim yerlerine ve tarihi alanlara) çok fazla izin vermiyordu (Islam & Sakizlioglu, 2015). 2004 yılındaki yerel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) birçok semtin belediyesinin yönetimi ele almasıyla birlikte (zaten 99 depreminin ardından kentsel dönüşüm söylemleri artmışken) kentsel dönüşümle alakalı bürokrasinin yavaş işleyen yapısı ve kanuni engeller yavaş yavaş aşılmaya başlandı (Islam & Sakizlioglu, 2015). Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) bu anlamda gecekonu alanlarının ve kamusal arazilerin yapılanması veya yeniden yapılanması açısından önemli bir aktör olmuştur (Islam & Sakizlioglu, 2015).

Belediyelerdeki bu kentsel dönüşüm projelerini hayata geçirebilmek adına 5366 nolu bir yasada⁶ değişiklikler yapıldı. Bu kanun yeni haliyle kentsel dönüşüm proje alanının bütün olarak mülkiyetinin başka bir alana taşınmasına, mülkiyet haklarının başka bir binanın bir katı gibi sınırlı bir alanda yeniden bölüştürülmesine ve projeyi yürütenlerin vergiden muaf tutularak yapacakları işi %35 az maliyetle yapmalarına olanak tanımaya başladı (Islam & Sakizlioglu,

⁶5366 numaralı yasa yıpranan tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması hakkındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5366.pdf>

2015). Ayrıca bu kanunun yeni haliyle projenin koşullarını kabul etmeyen mülk sahiplerinin mülklerinin kamulaştırılması da mümkün hale geldi (Islam & Sakizlioglu, 2015). Kentsel dönüşüm deprem riskini insanların üzerinden kaldıracak bir uygulama olması gerekirken aksine insanlar için başlı başına yeni bir risk unsuru olarak karşımıza çıkar. Kentlerde yaşamın dilemması da budur; riskler bile kapitalist ekonominin bir aracı haline gelmiştir. Riskleri ortadan kaldırma girişimleri bile yeni riskler doğurmaktadır.

Tarlabaşı kentsel dönüşüm projesi öncesinde İstanbul'un tarihi ve kültürel olarak önemli semtlerinden Beyoğlu ilçesinde bulunan fakat Beyoğlu'ndan ayrıksı bir şekilde yapılaşmış bir muhitti (Islam & Sakizlioglu, 2015). Tarlabaşı 1980'lere kadar Müslüman olmayan veya farklı etnik gruptan alt-orta gelir grubuna dahil insanlardan oluşuyordu (Islam & Sakizlioglu, 2015). 80'lerin sonlarından itibaren ise toplumun daha marjinalize olmuş kesimlerinin (seks işçileri, yasal olmayan bazı işlerle uğraşanlar, kağıt/çöp toplayıcıları gibi) yaşadığı bir yere dönüşmüştü (Islam & Sakizlioglu, 2015). 1980'lerde Tarlabaşı toplumun en kırılabilir kesimlerinden olan bu insanların yaşadığı bir yerken şuan muhit üst gelir grubu insanların yaşadığı bir yere dönüşmüştür.

Bu başlık altında (1999 depremi sonrasında aslında kentin depreme dayanıklı hale getirilmesine dair birçok şeyin yapılabileceği uzun bir süreçten bahsediyoruz) bugün hala deprem denince ilk yapılması gereken şeylerden biri olarak düşündüğümüz kentsel dönüşüm eleştirel bir gözle bakarak 2000'li yıllardan sonra İstanbul'da yapılan bazı kentsel dönüşüm projelerinden bahsedilmiştir.

3.7 Kültürel Mirasın Korunmasındaki Riskler

Tarih insanlar ve toplumlar için bugünün ve geleceğin kurulmasında önemli rol oynayan bir unsurdur (Oktay et al., 2020). İnsanlar geçmişin somut ve soyut değerlerini kültürel mirasın unsurları aracılığıyla deneyimler (Oktay et al., 2020). Köklü bir tarihi geçmiş ve bu geçmişin somut ve soyut değerlerinin korunması milletler ve toplumlar açısından geçmişle bugün arasındaki bağlantının kurulmasında ve insanlar arasında bağlılık duygusunun gelişmesinde önemli rol oynar (Oktay et al., 2020). Kültürel mirasın yapılarıyla yani somut varlığıyla beraber o mekânda gerçekleştirilen ritüeller ve gelenekler de aktarılmış olur (Oktay et al., 2020). Sadece bir toplumun kendi tarihine dair öğeleri değil bütün insanlık tarihine dair taşıdığı değerler açısından önemlidir. Bu yüzden dünya çapında bazı kuruluşlar dünyadaki kültürel miras öğelerinin tespit edilmesi ve korunması açısından çeşitli çalışmalar yapmaktadır (Oktay et al., 2020).

Kültürel miras toplumsal kimliğin önemli bir parçası olması, toplumun gelenekleri, inançları, tarihi ve kültürel değerleri taşıması itibariyle korunması gerekir. Kültürel miras unsurları doğal afetler ve insan eliyle yapılan savaşlar, hırsızlık, yağmalama vb. gibi bazı durumlar dolayısıyla zarar görme riski altındadır. Bu yüzden dünya çapında UNESCO, ICORP, ICOMOS, UNDRR, ICCROM gibi kültürel mirasların belirlenmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik çalışmalar yapan kuruluşlar mevcuttur.

UNESCO 17. Genel Konferansı, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanmış ve 16 Kasım 1972 tarihinde UNESCO Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme'yi kabul etmiştir (UNESCO, 2022). Türkiye Sözleşmeye 14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı Kanunla taraf olma kararı almış, Kanun Bakanlar Kurulu tarafından 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Kararla onaylanmış ve 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (UNESCO, 2022). Gerekli belgelerin UNESCO Genel Merkezi'ne sunulmasıyla Türkiye Sözleşmeye 16.03.1983 tarihinde resmen taraf olmuştur (UNESCO, 2022). 1972 Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne göre oluşturulan ve Dünya Mirası Komitesi (DMK) tarafından belirlenen Dünya Mirası Listesi'nde Dünya Miras Alanı olarak ilan edilen 1157 miras yer almaktadır (UNESCO, 2022). Bunlardan 900'ü kültürel, 218'i doğal ve 39'u karma (doğal ve kültürel) miraslardır (UNESCO, 2022). Türkiye'nin bu listede 17'si kültürel, 2'si karma olmak üzere 19 miras alanı bulunmaktadır (UNESCO, 2022).

Bu 19 miras alanlarından biri de "İstanbul'un Tarihi Alanları"dır (Bakanlığı, 2023). İstanbul, 1985 tarihinde UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 4 bölge olarak dahil edilmiştir (Bakanlığı, 2023). Bunlar; Hipodrom, Ayasofya, Aya İrini, Küçük Ayasofya Camisi ve Topkapı Sarayı'nı içine alan Sultanahmet Kentsel Arkeolojik Sit Alanı; Süleymaniye Camisi ve çevresini içine alan Süleymaniye Koruma Alanı; Zeyrek Camisi ve çevresini içine alan Zeyrek Koruma Alanı ve İstanbul Kara Surları Koruma Alanı'nı içermektedir (Bakanlığı, 2023).

İstanbul tarihi ve kültürel değeri tartışılmaz bir kenttir. Zaten bu değerine yönelik olarak 1995 yılında İstanbul Tarihi Yarımada kısmen "arkeolojik", kısmen "kentsel arkeolojik" ve kısmen "tarihi ve kentsel" olmak üzere sit alanı olarak ilan edilmiş tümüyle koruma altına alınmıştır (Saniye, 2017). İstanbul depremi için 7.2-7.6'lık bir senaryo söz konusu olduğunda mevcut kültürel miras unsurları ciddi tehdit altında olacaktır. Yıkılan binalar yeniden yapılabilir, bozulan ekonomi yeniden düzelebilir fakat yitirilen canların ve kültürel mirasımızın

telafisi olmayacaktır. Deprem söz konusu olduğunda can güvenliğinden sonra riskleri açısından en çok önemsenmesi gereken ve önlem alınması gereken şey kültürel mirasımız olmalıdır.

3.8 Kültürel Miras ve Afet Yönetimi İlişkisi

Elbette doğal afetlerin engellenmesi mümkün değildir. Fakat afetlerin yıkıcı etkilerinin engellenmesi doğru önemler alındığı takdirde mümkündür (Oktay et al., 2020). Tahribat belki tamamen önlenemese bile çok aza indirgenebilmesi mümkündür (Oktay et al., 2020). Bu noktada İstanbul depremini hem kentteki can ve mal güvenliğini sağlamak hususunda hem de İstanbul'un kültürel miras unsurlarını ve tarihi dokusunun korunması açısından afet yönetimi şeması belirlenmeli ve gereken tedbirler uygulanmalıdır.

İstanbul Valiliği'nin İstanbul Proje Koordinasyon Birimi tarafından yapılan "İstanbul Sismik Riskin Azaltılması ve Acil Durum Hazırlık Projesi" çalışması Kültürel Miras varlıklarının Risk Azaltma Planlaması çerçevesinde korunması hedeflenmiştir (İstanbul Valiliği, 2014). Kültürel Miras'ın korunması anlamında İSMEP projesi bağlamında modern afet yönetimi çerçevesindeki referanslar esas alınarak bazı yapılan çalışmalar (İstanbul Valiliği, 2014) :

1. "İstanbul'daki Kültürel Miras ve Yapılarının Envanteri ve Çoklu Afet ile Deprem Performansının İncelemesi" projesinde, kültürel miras ve önemli bir bileşeni olan tarihi yapılarla ilgili çalışmaların risk azaltma planlarına işlenmesini kolaylaştıracak yöntemlerin belirlenmesi ve uygulamaya konulması(İstanbul Valiliği, 2014) ;
2. Tarihi eserlerin afetler karşısında hasar görülebilirliklerinin derecelendirilmesi ve risk azaltmaya yönelik müdahale önceliklerinin belirlenmesi (İstanbul Valiliği, 2014);
3. Kültürel miras varlıklarının mevcut durumu, karşı karşıya olduğu afet risklerinin derecesi ve hasar görülebilirlik derecelerinin değerlendirilmesi. Bu doğrultuda, gerekli risk azaltma eylemlerinin kararlaştırılarak, kültürel mirası korumayı hedefleyen risk azaltma planının geliştirilmesi ve uygulanması (İstanbul Valiliği, 2014);
4. 1972 Dünya Miras Antlaşması'na göre "Kültürel Miras" olarak tanımlanan sit alanları, yapı grupları, anıtlar ve sivil mimarlık örnekleri ile somut miras öğelerinin korunması ve koruma sürekliliğinin sağlanması amacı ile yapılacak tüm çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan eğitim ve öğretim ile ilgili temel ölçütlerin ve kuralların belirlenmesine yardımcı olmak üzere yürütülen "Mimari Koruma ve Restorasyon Alanında Türkiye için Bir Tüzük" önerisiyle yürütülen projeler, şeklinde özetlemek mümkündür (İstanbul Valiliği, 2014).

4. RİSK TOPLUMU BAĞLAMINDA İSTANBUL DEPREMİNİ DÜŞÜNMEK

4.1 Beklenen İstanbul Depremi İçin Riskler

Bu bölümde beklenen İstanbul depreminin yaşanması halinde ortaya çıkabilecek riskler üzerinde durulmuştur. Sadece doğal felaketin kendisinden kaynaklanacak yıkım, tsunami, heyelan ve yangın gibi riskler mevcut değildir. Aynı zamanda yağmalanmalar, mal güvenliği, taciz ve tecavüz gibi diğer suç oranlarının ortaya çıkması, devletten yeterli yardım alamama, açlık ve susuzluk çekmek, toplumun yozlaşması ve travmatize olması, kimsesiz kalacak çocukların olması, yaralıların tedavi edilememesi, soğuktan korunamama, insanların yakınlarının cenazelerini dahi bulamaması, yolların yıkılması veya yıkıntılar yüzünden kapanması gibi birçok risk unsuru bulunmaktadır. Bunların her biri insanlar için endişe ve korkuyu tetikleyen unsurlardır. Bu noktalara yapılan saha çalışmasında da değinilmiştir, veriler bulgular bölümünde incelenmiştir.

4.1.1 Tsunami

1509 yılında Büyük İstanbul depremi sonrasında Marmara Denizi'nde tsunami meydana gelmiştir (TMMOB, 2017). Tsunami dalgalarının boyu 6 metreyi geçmiştir ve 1 metreyi aşkın tsunami dalga boyları insanlar için ölümcüldür (TMMOB, 2017). Tsunami tehdidi beklenen İstanbul depremi söz konusu olduğunda da tetikte olmamız gereken bir risk faktörüdür. Özellikle deprem anında ve depremden sonra insanların toplanacağı acil durum alanlarının bu tehdidi göz önünde bulundurarak sahil kıyı şeridinden uzakta olması gerekir. Sahil kıyı şeridinde yaşayan insanların depremden sonra 1-3 saat içerisinde tsunami riskine karşın toplanma alanlarında sığınmaları gerekmektedir. Fakat bütün bu gerekliliklere rağmen deprem yaşandığı esnada büyük bir karmaşa olacağı, ulaşımın sekteye uğrayacağı unutulmamalı ve buna yönelik önlemler geliştirilmelidir.

4.1.2 Ulaşım

Deprem söz konusu olduğunda en önemli hususlardan biri ulaşım konusunda oluşabilecek aksaklıklar ve yetersizliklerdir (TMMOB, 2017). İstanbul zaten halihazırda ciddi trafik sorunu olan bir şehirdir. Yüz binlerce kişi depreme trafikte yakalanabilir. Ayrıca yollar

hasar görebilir, bir yerden bir yere ulaşmak mümkün olmayacağı için arama ve kurtarma faaliyetleri de sürdürülemez (TMMOB, 2017). 17 Ağustos 1999 ve 6 Şubat 2023 depremlerinde de trafiğin kilitlendiğini ve ulaşım yetersizliğinin ne kadar büyük bir problem olduğunu gördük. Arama ve kurtarma faaliyetlerinin önünde engel olmasının yanı sıra 6 Şubat depreminde gıda, su, kıyafet, hijyen ürünleri gibi acil ihtiyaçların bile deprem bölgesine ulaştırılmasında zorluk yaşandı. İstanbul'un kendi problemlili trafiğiyle birlikte yaşanacak herhangi bir afette çok daha fazla ulaşım sorunu yaşanması muhtemeldir.

4.1.3 Yangın

Sanayi tesisleri, doğalgaz boru hatları, LPG boru hatları, denetimsiz akaryakıt istasyonları, tüp gaz satış yerleri bir arada bulunan İstanbul gibi yerlerde deprem sonrasında oluşabilecek ciddi yangın riskleri mevcuttur (TMMOB, 2017). Boğazlarda deniz trafiğinden dolayı oluşabilecek kaza ve yangınlar, denizlere boşaltılan atıklar ve petrol ve kimyasal madde depoları da bu yangın riski artıran unsurlardandır (TMMOB, 2017). Açıkçası yangın ihtimali riskten de öte uzmanların olmasını beklediği ve öngördüğü bir durumdur. Bu yüzden yukarıda sayılan riskli işletmelerin denetim altında olması ve yangın konusunda önlemler alınması elzemdir. 17 Ağustos depreminde de yaşanan TÜPRAŞ yangını da bu konudaki örneklerden biridir (TMMOB, 2017).

4.1.4 Haberleşme

17 Ağustos 1999 ve 6 Şubat 2023 depreminde haberleşme konusunun yol açtığı sorunları ve ne kadar yetersiz kaldığını tecrübe ettik. 17 Ağustos'ta Türk Telekom'un alt yapısını sağlayan santraller ve binalar ağır hasar aldı ve binlerce hattın devre dışı kaldı (TMMOB, 2017). Depremden sonra yakınlarına ulaşmak insanlar, organizasyon ekipleri ve kurtarma çalışmaları dolayısıyla telefon görüşmesi yoğunluğunun fazlalığından bütün sistem kilitlenmişti (TMMOB, 2017).

İlk 48 saat içerisinde hem elektrik yoktu hem de haberleşme sağlanamadı, dolayısıyla da arama ve kurtarma çalışmaları sekteye uğramış oldu (TMMOB, 2017). Özellikle elektrik afet durumlarında gerçekten çok büyük önem taşır. Deprem gibi afetlerde elektrik olmadan gece gündüz kurtarma çalışmalarına devam etmek çok zordur. Zaten enkaz kurtarma çalışmalarında ilk 48 saat kişilerin canlı bulunması açısından çok önemlidir. Elektriğin tam o vakitlerde kesik olması depremin sonuçlarının katlanmasına sebep olur.

İstanbul söz konusu olduğunda risk faktörlerinin tsunami, yangın gibi artması ve dolayısıyla her bir riske önem vermenin zorlaşması söz konusudur. Bu kadar riskli durumun içerisinde ve teknolojinin bu denli geliştiği bir dönemde yaşıyorken olası bir depremde haberleşmeden, internetten yoksun olmak büyük bir eksiklik. Nitekim bu eksikliği 6 Şubat depreminde de tekraren tecrübe etmiş olduk ve haberleşme alt yapılarımızın ne kadar eksik olduğunu hep beraber gördük. İstanbul için alt yapı güçlendirmelerine ivedilikle başlanmalıdır.

4.1.5 Gıda ve Su

Olası bir depremde İstanbul ya da başka bir yer fark etmeksizin en önemli konulardan biri bölgedeki insanlar için gıda ve su temin etmektir. Yaşamımız için en temel bu iki şey, İstanbul gibi nüfusu çok fazla bir metropol kent için gerçekten büyük sıkıntılar oluşturabilir. Bugüne kadarki tecrübe ettiğimiz büyük deprem felaketlerinde (her ne kadar 6 Şubat depremi çok geniş bir alana yayıldığı için çok fazla insanımızı etkilese de) İstanbul'daki kadar çok insan tehlike altında değildi. Yaşanan deprem felaketlerinde diğer büyük şehirler ve özellikle İstanbul, deprem bölgesine gıda, su ve diğer yardımların gönderilmesi açısından kaynak rahatça sağlayabildi. Fakat olası bir İstanbul depreminde 20 milyon insana gıda ve su temin edilmesi ciddi sıkıntı oluşturabilir. Bu noktada özellikle suya erişebilmek için elektriğin önemi bir kat daha artıyor.

4.1.6 Sosyo-ekonomik Riskler

Afetler gibi karmaşa oluşturacak durumlar toplumsal dayanış, birlik ve beraberliğe neden olabildiği gibi toplumsal ve ahlaki olarak yozlaşmaya, suç oranlarının artmasına da neden olur. Ayrıca İstanbul'un ülke ekonomisinin büyük bir kısmını oluşturuyor olması, ülkemizi ekonomik, politik ve toplumsal olarak derinden etkileyecektir. Ekonominin büyük bir kısmı İstanbul'da olmakla beraber ülkemizin en iyi okulları, üniversiteleri ve hastaneleri de İstanbul'da bulunmaktadır. Deprem sonrasında İstanbul ile beraber ülkemizin de ayağa kalkması (eğer depremle ilgili çok acil önlemler ve işe yarar çözümler bulunmazsa) çok zor olabilir. Dünyadaki küresel ısınma, çevre ve hava kirliliği de benzer bir durumdadır. Zaten halihazırda gıda ve su kıtlığının, küresel ısınma ve çevresel tahribatın yoğun olduğu bir dönemde yaşıyoruz. Bütün bu risklerle başa çıkmak yeterince zorken bir de depremin getirdikleriyle başa çıkmamız çok zor olabilir. Dünya genelinde de ciddi bir iş birliğiyle iklim kriziyle alakalı acil ve işe yarar çözümler bulunması gerekiyor. Aksi halde maalesef ne İstanbul ne de dünyamız yaşanır bir yer olmaktan çıkacak.

Deprem sonrasında yaşanacak toplumsal krizlerden en önemlileri hırsızlık, yağmalama, taciz vb. suç oranlarının artmasıdır. Özellikle İstanbul depreminde beklenen karmaşa yaşanırca suç için çok elverişli bir hale gelecektir. Özellikle gıda, su, kıyafet ve hijyen ürünlerinin uzun süreler boyunca deprem bölgesine ulaşamaması insanların birbirlerine tahammül edememelerine, izdihamlar yaşanmasına sebep olabilir.

Toplumsal olarak birçok iyi eğitilmiş ve işinde başarılı insan İstanbul'da yaşamaktadır. Elbette eğitilmiş olsun olmasın herkesin yaşamı aynı değeri hak ediyor. Fakat işinde çok iyi bir doktorun bir mühendisin ve bir öğretmenin yetişmesine devletçe ve milletçe emek veriyor, yeri geldiğinde hastalandığımızda en çok bu insanlara ihtiyaç duyuyoruz. Önemli beyinleri kaybetmek bu açıdan da baktığımızda ülkemizin toplumsal yapısını derinden etkileyecektir.

Bir diğer ekonomiyi ilgilendiren mevzu ise kırsal kesimdeki insanlarımızın İstanbul'daki nüfusa emtialar sağlayarak geçimlerini sürdürdükleri gerçeğidir. Olası bir İstanbul depreminde sadece İstanbullular değil, ülkece ekonomik olarak bu durumdan etkileneceğiz.

4.2 Depreme Dair Yapılanlar

1999 depreminin sonrasında, insanların çok acı tecrübeler yaşamaları sebebiyle ve AKP'nin bütün bu sorunlara çözüm olması umuduyla halk tarafından iktidar seçilmesiyle birlikte 2000 yılı sonrasında kentsel dönüşüm kavramı daha sık kullanılır hale geldi. AKP iktidara geldikten sonra kentsel dönüşümü gündemine alsada da kentsel dönüşümle alakalı yapılan çalışmalar yoğunluklu olarak 2010 yılı sonrasına aittir. Kentsel Dönüşüm ve bu minvalde yapılan çalışmalara da eleştirel bir bakış açısıyla değinilmiştir. Bu başlıkta da 6 Şubat depreminden sonra beklenen İstanbul depremiyle alakalı neler yapıldığını sorgulanmıştır. 6 Şubat depremi yaşanana kadar adeta İstanbul depremi unutulmuştu, ara sıra uzmanların bahsettiği bir mevzu haline gelmişti. İnsanlar ev satın alma ya da kiralama tercihlerini dahi depremi hiç düşünmeden gerçekleştiriyorlardı, ki bu durum yapılan anket çalışmasının verilerinde de açıkça görülmektedir.

Her deprem felaketi sonrasında bir şeylerin değiştiğini düşünüyoruz veyahut öyle düşünmek istiyoruz. "6 Şubat depremi gerçekten bir şeyleri değiştirdi mi yoksa bu felaketten de ders almayı beceremedik mi" sorusunun cevabı bu araştırmanın bulgularında gözlemlenmiştir. Bu minvalde 6 Şubat sonrasında deprem hakkında yapılmış çalışmalarını incelenmiştir.

2023 yılı itibariyle Türkiye Cumhuriyeti Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı kapsamında “Yarısı Bizden” adlı bir proje başlatılmıştır (*İstanbul'da Yüzyılın Dönüşümü: Yarısı Bizden*). Proje başlarken belli bir miktar peşinat istenmekle birlikte proje kapsamında yeni evler yapıldığında 0,79 vade farkıyla 10 yıl geri ödemesi yapılacaktır. 10 yıllık geri ödemeler 2+1 evler için 5.625 türk lirası, 3+1 evler ise 6.750 türk lirasıdır. Proje aşamasında eski evler yıkılıp yeni evler inşa edilecek, bu süre zarfında mülk sahipleri başka bir yere geçici olarak da olsa kiraya çıkmak durumundadır. TOKİ bu süreçte 10.500 türk lirası taşınma desteği ve aylık 5.250 türk lirası kira desteği vereceğini taahhüt ediyor. Fakat İstanbul şartlarında kiralar minimum 15 bin türk lirasına çıkmış bulunmaktadır. Bu şartlar altında bu kira yardımı da yetersiz kalacaktır. Proje tamamlandığında 2+1 daireler için toplam maliyet 1.500 türk lirası olup vatandaşın cebinden çıkacak tutar 750 bin türk lirasıdır. 3+1 daireler için ise maliyet 1.800 türk lirası olup 900 bin türk lirası mülk sahipleri tarafından karşılanacaktır.

Proje kapsamında 5 yıl içerisinde 1 milyon konutun yenilenmesi bekleniyor. Bina yıkım işlemi baladıktan en geç 2 yıl sonra da anahtar teslim etmeyi vaat ediyorlar. Fakat kira desteğinin yetersiz olduğu bu durumda insanlar 2 yıl boyunca kiralarını nasıl karşılayacaklar? Ayrıca 5 yıllık bir dönüşüm planı deprem söz konusu olduğunda çok geç olabilir. Uzman jeologlar İstanbul'da her an deprem olabileceği riskinin üzerine basıyorlar. Elbette devletin konutların maliyetlerinin yarısını üstlenmesi olumlu bir gelişme olsa da toplumun en kırılgan kesiminin dahi depreme dirençli evlerde oturmasının sağlanması gerekiyor. Bu yapılamıyorsa başka şehirlerde istihdam sağlanarak İstanbul nüfusunun azaltılması gerekiyor. Aksi halde 6 Şubat depreminden kat be kat büyük bir mazarayla karşı karşıya kalmamız kaçınılmazdır.

Ayrıca evlerin yenilenmesi dışında hastane, okul, itfaiye, ibadethane, devlet daireleri ve bankalar gibi yapıların da depreme dayanıklı hale getirilmesi için yenilenmesi veya güçlendirilmesi gerekiyor. Yaşadığımız deprem felaketinde tecbüre ettiğimiz üzere özellikle hastaneler en öncelikli ihtiyaçlardan biri. Depreme hangi saatte ve nerede yakalanacağımızı bilmediğimiz için bu önlemleri almamız şart.

Konut projesinin yanı sıra, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Deprem ve Zemin İnceleme Şube Müdürlüğü; Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi, Deprem Araştırma Enstitüsü, Deprem Mühendisliği Ana Bilim Dalı ile birlikte gerçekleştirdiği; deprem hızlı müdahale ve erken uyarı sistemi, enkaz yönetim planı, olası deprem kayıp tahminleri ilçe kitapçıları, İstanbul ili hidrojeolojik ortamların tespiti, İstanbul tsunami eylem planı, ilçe tsunami bilgi

kitapçıkları, ilçe heyelan farkındalık kitapçıkları başlıklarından oluşan kapsamlı bir analiz raporu hazırlamıştır.⁷

Maalesef ki konutların ağır hasarlı konutların yenilenmesi, az ve orta hasarlıların onarılıp güçlendirilmesi, yapılan konutların depreme dayanıklı olup olmadığının sıkı bir şekilde denetlenmesi ve imar afları gibi tavizler verilmemesi deprem riskine karşı alınacak can kaybını önleyen tedbirler olurdu. Fakat bugüne kadar görüyoruz ki depremlerle başa çıkma yöntemimiz hep afet olduktan sonra daha çok kişiyi kurtarabilmek üzerine, önceden tedbirler almak üzerine değil. Risklerle başa çıkabilmek için bütüncül ve kaynağına inen tedbirlere ihtiyacımız var. Hem deprem için hem de dünyamızı tehdit eden diğer riskler için, Ulrich Beck de tam olarak bunu öneriyor.

(Şekil 4.2.1) Kaynak: (TMMOB, 2017)

Depremin zamanını jeologlar dahil hiç kimse bilemiyor. Fakat 1999 depreminden sonra yapılan çok kapsamlı çalışmalar var ve bu çalışmalarda olası İstanbul depreminin kaç yıl içerisinde gerçekleşebileceğine dair olasılıklar açıklamıştır (Naimi & Tufan, 2021). 1999 depreminden sonra Marmara Denizi'nin içerisinde olabilecek bir depremin gerçekleşme olasılığı için 30 yıl içerisinde %50 ile %80 arasında tahmin edilmiştir (Naimi & Tufan, 2021; TMMOB, 2017) 2023 yılında olduğumuzu düşünürsek 99 depreminin üzerinden 24 yıl geçmiştir, ne kadar vaktimizin kaldığını bilmiyoruz fakat İstanbul'un nüfusu ve riskli

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://deprezmemin.ibb.istanbul/guncelcalismalarimiz/>

yapılanmalarının sayısını düşündüğümüzde kenti depreme dirençli hale getirmenin uzun bir süre alacağı aşikar. Yukarıdaki İstanbul deprem bölgeleri dağılım haritasında da görebileceğimiz üzere İstanbul'un çok büyük bir bölümü birinci ve ikinci derece deprem kuşağında yer alıyor (TMMOB, 2017).

İstanbul depremiyle alakalı elimizde bulunan karşılaştırabileceğimiz en önemli verilerden biri 1509 yılında gerçekleşen Büyük İstanbul Depremi'dir. Bu deprem o zamanın nüfus yoğunluğunun azlığına rağmen büyük bir felaket olarak karşımıza çıkar (Taymaz, 1999). Depremden 30 yıl önceki verilere göre İstanbul ve Galata'nın nüfusu 160,000 civarındaydı ve 35,000 yerleşim birimi mevcuttu (Taymaz, 1999). Yani deprem gerçekleştiği tarihte nüfusun 160,000 den fazla olduğunu biliyoruz (Taymaz, 1999). Tarihi belgeler İstanbul ve Pera'da hasar almayan hiçbir hanenin kalmadığı yönündedir (Taymaz, 1999). Eğer beklenen İstanbul depremi 1509 yılında yaşanan kadar büyük bir deprem olursa (ortalama 4-5 bin kişinin vefat ettiği 1509 depremindeki yaşanan kaybı oransal olarak bugünün İstanbul'una uyguladığımız zaman) olası İstanbul depreminde vefat edebilecek insan sayısının 500,000'in üzerindedir (TMMOB, 2017). Bu tahminin iyi ihtimalli bir tahmin olduğunu da söylemeliyiz. Günümüz İstanbul'u 1509 yılına göre zemin olarak çok daha dayanıksız alanlara yayılmış, nüfus yoğunluğu ve riskli yapılanmaların fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda 1509 yılındaki depremden daha yıkıcı bir etkisi olması beklenmektedir (TMMOB, 2017). Bazı araştırmacılar yaşanabilecek kaybın 2 milyonun üzerinde seyredebileceğini ifade etmektedirler.

Depreme çok vaktimiz kalmadı. Bir yandan acilen riskli bölgeleri saptayıp bu bölgelere yönelik çalışmalar yapılması gerekirken bir yandan da riskli bölgelerle alakalı ilerleyen süreçlerde yapılacak çalışmaların soylulaştırma süreçlerindeki gibi dezavantajlı grupların aleyhine ve üst gelir gruplarının lehine olup olmayacağını sorgulamamız gerekiyor (TMMOB, 2017). Deprem nasıl bir riskse, sosyal bilimciler olarak insanların kent hakkının olmamasını ve Tarlabası'nda Sulukule'de olduğu gibi yaşam alanlarından ötelenmelerini de bir o kadar risk olarak görmeliyiz. Belki kimileri kentsel dönüşüm projelerini bu anlamda eleştirmeyi kenti depreme dirençli hale getirmeyi baltalama teşebbüsü olarak nitelendirecektir. Fakat eleştirel düşünmek tam da bu zamanlarda devreye girer. Şu an eleştirmenin zamanı değil dediğimiz zamanlar belki de tam zamanıdır.

Vatandaşların kentsel dönüşüme başvurmaları için uygun maliyetli projeler geliştirmek, teşvik etmek ve destek olmak; bunun yanı sıra maliyeti karşılayamayan insanlar için de bir çözüm bulabilmek, İstanbul'un nüfusunu azaltmaya yönelik acil ve sıkı politikalar izlemek, en

önemlisi de hastane, okul, ibadethane, devlet daireleri ve bankalar gibi toplu kullanılan alanların depreme dayanıklılaştırılmasına yönelik adımlar izlemek gerekiyor.

Deprem sonrası olası tsunami, heyelan ve yangın riskleri de göz önünde bulundurulması gereken unsurlardır. Bunun haricinde oluşabilecek sosyal, kültürel ve ekonomik riskler de mevcuttur. Bu tür risklerden ilerleyen kısımda bahsedilmiştir.

5. BULGULAR

5.1 Araştırma Verilerinin İncelenmesi

Bu çalışma kapsamında depremin risk toplumu teorisi çerçevesinde düşünülmesinin sebepleri teorik zeminde açıklanmış, deprem bir risk unsuru olarak ele alınarak örnekleme İstanbul'da yaşayan insanlar olan bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Beklenen İstanbul depreminin İstanbullular ve hatta ülkemiz için büyük bir tehdit oluşturduğu bilinmektedir. Bu nedenle -özellikle 6 Şubat depreminden sonra- İstanbul depremine yönelik bir saha çalışması yapılması önemli görülmüştür. Anket araştırmasıyla birlikte deprem üzerinden toplumdaki risklere yönelik algı, tutum ve davranışlar ölçülmüştür. Aynı zamanda 6 Şubat depreminin bu algı, tutum ve davranışlar üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Saha araştırmasından elde edilen bulgular IBM SPSS programıyla analiz edilmiş, çapraz tablolar, ki-kare testi ve korelasyon analizi aracılığıyla değişkenler arasında istatistiksel anlamlı ilişkiler olup olmadığı irdelenmiştir. Bu bölümde SPSS programı ile yapılan analizlerden elde edilen sonuçlar neticesinde çıkarımlar yapılmıştır. Saha araştırması -nicel araştırma tekniklerinden- anket tekniğiyle İstanbul'da yaşayan 132'si erkek, 182'si kadın olmak üzere toplam 317 kişiyle gerçekleştirilmiştir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1 Cinsiyet değişkeni için frekans ve yüzde değerleri

		Cinsiyet			
		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kadın	183	57,7	57,7	57,7
	Erkek	134	42,3	42,3	100,0
	Toplam	317	100,0	100,0	

Araştırma bulguları temel olarak cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi ve gelir düzeyi faktörlerinin; kişilerin depreme ve diğer risklere karşı tutum, davranış ve algılarında etkili olup olmadığı göz önünde bulundurularak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeleri yapabilmek için çapraz tablo ve ki-kare testinden faydalanılmıştır.

“Deprem korkusu yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar neticesinde; deprem korkusu yaşayanlarla cinsiyet, yaş ve meslek grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

gözlemlenmektedir. Kadınların erkeklerden; gençlerin yaşlılardan; işsizlerin ve öğrencilerin diğer meslek gruplarından -istatistiki olarak anlamlı bir biçimde- daha fazla deprem korkusu yaşadığı görülmektedir. Bu sonuca ulaşılmasını sağlayan çapraz tablolar ve ki-kare testleri aşağıya eklenmiştir(Tablo 5.2, 5.3, 5.4). Risk toplumunda bazı gruplar risklerle başa çıkmak için gerekli imkanlara sahip olabildiği için en azından bireysel çabalarla kendilerini risklerden korumaya çalışabilirler. Her ne kadar Beck risklerin yapısından dolayı bireysel çabalarla onlardan kaçınmanın mümkün olmadığını düşünse de risklerden korunmaya yönelik bireysel çabalar kişilerin korku ve güvensizlik hissini daha az yaşamasını sağlayabilir. Kadınların erkeklerden; gençlerin yaşlılardan; işsizlerin ve öğrencilerin diğer meslek gruplarından daha fazla deprem korkusu yaşadığına yönelik elde ettiğimiz sonuç risk toplumu teorisiyle de bu anlamda uyumludur. Bu sonuç kadınların erkeklere göre; gençlerin yaşlılara göre; işsizlerin ve öğrencilerin diğer meslek gruplarına göre depremin riskleriyle başa çıkabilme konusunda kırılgan olduğunu ortaya koyar.

Tablo 5.2. Deprem korkusu yaşama durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Deprem korkusu yaşıyor musunuz?				
			Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Sayı	138	20	25	183
		Yüzde	75,4%	10,9%	13,7%	100,0%
	Erkek	Sayı	59	56	17	132
		Yüzde	44,7%	42,4%	12,9%	100,0%
Toplam	Sayı	197	76	42	315	
	Yüzde	62,5%	24,1%	13,3%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	43,130 ^a	2	,000
Olabilirlik Oranı	43,584	2	,000
Doğrusal Bağlantı	13,256	1	,000
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Tablo 5.3. Deprem korkusu yaşama durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Deprem korkusu yaşıyor musunuz?				
			Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam
Yaş	18-25 yaş	Sayı	57	16	9	82
		Yüzde	69,5%	19,5%	11,0%	100,0%
	25-35 yaş	Sayı	73	21	20	114
		Yüzde	64,0%	18,4%	17,5%	100,0%
	35-50 yaş	Sayı	57	23	11	91
		Yüzde	62,6%	25,3%	12,1%	100,0%
	50 yaş ve üzeri	Sayı	10	16	2	28
		Yüzde	35,7%	57,1%	7,1%	100,0%
Toplam		Sayı	197	76	42	315
		Yüzde	62,5%	24,1%	13,3%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	21,631 ^a	6	,001
Olabilirlik Oranı	18,896	6	,004
Doğrusal Bağlantı	2,298	1	,130
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Tablo 5.4. Deprem korkusu yaşama durumu ile meslek değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Deprem korkusu yaşıyor musunuz?				
			Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam
Meslek	Memur	Sayı	15	8	7	30
		Yüzde	50,0%	26,7%	23,3%	100,0%
	Özel Sektör	Sayı	84	30	15	129
		Yüzde	65,1%	23,3%	11,6%	100,0%
	İşçi	Sayı	2	6	2	10
		Yüzde	20,0%	60,0%	20,0%	100,0%
	Emekli	Sayı	4	9	3	16
		Yüzde	25,0%	56,3%	18,8%	100,0%
	Serbest Meslek	Sayı	9	7	1	17
		Yüzde	52,9%	41,2%	5,9%	100,0%
	İşsiz	Sayı	11	1	3	15
		Yüzde	73,3%	6,7%	20,0%	100,0%
	Öğrenci	Sayı	42	7	4	53
		Yüzde	79,2%	13,2%	7,5%	100,0%
	Diğer	Sayı	30	8	7	45
		Yüzde	66,7%	17,8%	15,6%	100,0%
Toplam		Sayı	197	76	42	315
		Yüzde	62,5%	24,1%	13,3%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	35,942 ^a	14	,001
Olabilirlik Oranı	35,349	14	,001
Doğrusal Bağlantı	2,744	1	,098
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Buna ek olarak deprem korkusu yaşama ile mülkiyet durumu ve eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır (Tablo 5.5, 5.6). Bu sonuca göre kiracıların ya da ev sahiplerinin daha fazla deprem korkusu yaşadığı söylenemez. Veyahut eğitim düzeyi arttıkça deprem korkusunun azaldığını ya da arttığını söyleyebilecek bir korelasyon ilişkisi de bulunmamaktadır.

Tablo 5.5. Deprem korkusu yaşama durumu ile mülkiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

			Deprem korkusu yaşıyor musunuz?			Toplam
			Evet	Hayır	Emin değilim	
Ev Mülkiyeti	Kiracıyım	Sayı	85	34	20	139
		Yüzde	61,2%	24,5%	14,4%	100,0%
	Ev Sahibiyim	Sayı	112	42	22	176
		Yüzde	63,6%	23,9%	12,5%	100,0%
Toplam		Sayı	197	76	42	315
		Yüzde	62,5%	24,1%	13,3%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	,296 ^a	2	,862
Olabilirlik Oranı	,295	2	,863
Doğrusal Bağlantı	,287	1	,592
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Tablo 5.6. Deprem korkusu yaşama durumu ile eğitim düzeyi değişkeni arasındaki korelasyon ilişkisi

		Korelasyon	
		Eğitim Düzeyi	
Eğitim Düzeyi	Pearson Korelasyon	1	,050
	Anlamlılık (iki yönlü)		,373
	N	317	315
Deprem korkusu yaşıyor musunuz?	Pearson Korelasyon	,050	1
	Anlamlılık (iki yönlü)	,373	
	N	315	315

“Gün içerisinde kaç kez deprem aklınıza geliyor?” sorusuna verilen yanıtlardan elde edilen bulgulara göre cinsiyet değişkeniyle aralarında anlamlı bir ilişki olduğu gözlemlenmektedir. Aynı şekilde “6 Şubat depremi günlük yaşantınızı nasıl etkiledi?” sorusunun yanıtlarından elde edilen bulgularla cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu iki sorunun bulgularına göre kadınların erkeklere göre depremden daha fazla etkilendiği söylenebilir (Tablo 5.7, 5.8).

Tablo 5.7. Gün içerisinde depremi düşünme sıklığı ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Gün içerisinde kaç kez deprem aklınıza geliyor?					Toplam
		1-3 kez	3 ve üzeri	Ara sıra aklıma geliyor	Hiç aklıma gelmiyor		
Cinsiyet	Kadın	Sayı	16	16	125	26	183
		Yüzde	8,7%	8,7%	68,3%	14,2%	100,0%
	Erkek	Sayı	5	4	81	43	133
		Yüzde	3,8%	3,0%	60,9%	32,3%	100,0%
Toplam		Sayı	21	20	206	69	316
		Yüzde	6,6%	6,3%	65,2%	21,8%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	19,116 ^a	3	,000
Olabilirlik Oranı	19,527	3	,000
Doğrusal Bağlantı	16,061	1	,000
Geçerli Durumların Sayısı	316		

Tablo 5.8. 6 Şubat depreminden etkilenme düzeyi ile cinsiyet değişkeni arasındaki anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

6 Şubat depremi günlük yaşantınızı nasıl etkiledi?

		Çok etkiledi, sürekli depremi düşünüyorum.	Biraz etkilendim, ara ara deprem aklıma geliyor.	Hiç etkilenmedim, deprem aklıma gelmiyor.	Toplam	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	47	128	7	182
		Yüzde	25,8%	70,3%	3,8%	100,0%
	Erkek	Sayı	12	102	19	133
		Yüzde	9,0%	76,7%	14,3%	100,0%
Toplam		Sayı	59	230	26	315
		Yüzde	18,7%	73,0%	8,3%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	22,154 ^a	2	,000
Olabilirlik Oranı	23,240	2	,000
Doğrusal Bağlantı	21,959	1	,000
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Deprem konusunda hangi kişi ve kurumların bilgilerine güvenildiği ve cinsiyet, yaş, gelir, meslek gruplarıyla aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı irdelenmiştir. Bulgulara göre deprem konusunda güvenilen kişi ve kurumlara dair yanıtların cinsiyet, yaş ve gelir düzeyi değişkenleriyle aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı; fakat eğitim düzeyi ve meslek değişkenleriyle aralarında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İşçi ve emekli meslek gruplarındaki kişiler diğer meslek gruplarına göre bilim insanlarına ve medya organlarına daha az güvenmektedir. Buna karşın bu iki meslek grubundaki kişiler diğer meslek gruplarındaki kişilere göre Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı'nı ve belediyeleri daha güvenilir bulmaktadırlar (Tablo 5.9).

Tablo 5.9. Deprem konusunda hangi kişilerin ve kurumların bilgilerine güvenildiği ile meslek değişkeni arasında anlamlı ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

Deprem konusunda hangi kişilerin veya kurumların verdiği bilgilere güveniyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

		Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Belediyele r	Bilim İnsanları	Medya(Telev izyon ve dijital medya)	Diğer	
Meslek	Memur	Sayı	12	12	22	3	4
		Satır yüzdesi	22,6%	22,6%	41,5%	5,7%	7,5%
Özel Sektör		Sayı	44	44	100	13	17
		Satır yüzdesi	20,2%	20,2%	45,9%	6,0%	7,8%
İşçi		Sayı	8	8	7	1	2
		Satır yüzdesi	30,8%	30,8%	26,9%	3,8%	7,7%
Emekli		Sayı	13	13	10	0	3
		Satır yüzdesi	33,3%	33,3%	25,6%	0,0%	7,7%
Serbest Meslek		Sayı	3	3	14	1	1
		Satır yüzdesi	13,6%	13,6%	63,6%	4,5%	4,5%
İşsiz		Sayı	3	3	13	2	1
		Satır yüzdesi	13,6%	13,6%	59,1%	9,1%	4,5%
Öğrenci		Sayı	23	23	39	7	12
		Satır yüzdesi	22,1%	22,1%	37,5%	6,7%	11,5%
Diğer		Sayı	22	22	28	4	11
		Satır yüzdesi	25,3%	25,3%	32,2%	4,6%	12,6%

Pearson Ki-Kare Testi

Meslek	Ki-Kare	72,398
	sd	35
	Anlamlılık	,000 ^{*.b}

Eğitim d¼zeyi ile “deprem konusunda hangi kişi ve kurumların bilgilerine g¼veniyorsunuz?” sorusunun yanıtları arasında da anlamlı bir ilişi mevcuttur. Eğitim seviyesi niversite ve Lisansst¼ d¼zeyde olanların bilim insanlarının ve medya organlarının; ilkokul ve lise eğitim d¼zeyindekiler ise evre ve Şehircilik Bakanlığı’nın ve belediyelerin verdiği bilgileri daha g¼venilir bulunduğu g¼r¼lmektedir (Tablo 5.10).

Tablo 5.10. Deprem konusunda hangi kişilerin ve kurumların bilgilerine g¼venildiđi ile eğitim d¼zeyi değişkeni arasında anlamlı ilişi olup olmadığını g¼steren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

Deprem konusunda hangi kişi veya kurumların bilgilerine g¼veniyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

		evre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı	Belediye ler	Bilim İnsanları	Medya (Tel evizyon ve dijital medya)	Diğer	
Eğitim D¼zeyi	İlkokul Mezunu	Sayı	11	11	13	0	3
		Satır y¼zdesi	28,9%	28,9%	34,2%	0,0%	7,9%
	Lise Mezunu	Sayı	37	37	48	7	15
		Satır y¼zdesi	25,7%	25,7%	33,3%	4,9%	10,4%
	niversite Mezunu	Sayı	67	67	137	19	29
		Satır y¼zdesi	21,0%	21,0%	42,9%	6,0%	9,1%
	Lisansst¼ (Y¼ksek Lisans, doktora..)	Sayı	13	13	35	5	4
		Satır y¼zdesi	18,6%	18,6%	50,0%	7,1%	5,7%

Pearson Ki-Kare Testi

Eğitim Düzeyi	Ki-Kare	32,056
	sd	15
	Anlamlılık	,006*

“Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekeni yapacağını düşünüyor musunuz?” sorusuyla toplumda yetkililere karşı güvenin hangi düzeyde olduğu ölçülmek istenmiştir. Bulgulara göre cinsiyet, yaş, gelir ve meslek değişkenleriyle aralarında istatistiki olarak anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Yetkililerin deprem konusunda gerekeni yapması hakkında erkeklerin kadınlardan daha olumlu bir bakış açısına sahip olduğu görülmektedir (Tablo 5.11).

Tablo 5.11. Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yapacağını düşünme/ düşünmeme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yaptığını/yapacağını düşünüyor musunuz?

			Evet	Hayır	6 Şubat depreminden ders çıkarıldığını ve bundan sonra yapılacağını düşünüyorum.	Emin değilim	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Sayı	3	92	39	48	182
		Yüzde	1,6%	50,5%	21,4%	26,4%	100,0%
	Erkek	Sayı	11	65	32	25	133
		Yüzde	8,3%	48,9%	24,1%	18,8%	100,0%
Toplam	Sayı	14	157	71	73	315	
	Yüzde	4,4%	49,8%	22,5%	23,2%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	9,766 ^a	3	,021
Olabilirlik Oranı	9,936	3	,019
Doğrusal Bağlantı	3,592	1	,058
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Yetkililerin deprem konusunda gerekeni yapacağına dair olan inancın gençlerde orta yaşlılara ve yaşlılara göre anlamlı bir şekilde daha az olduğu görülmektedir (Tablo 5.12).

Tablo 5.12. Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yapacağını düşünme/ düşünmeme durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yaptığını/yapacağını düşünüyor musunuz?					Toplam
		Evet	Hayır	6 Şubat depreminden ders çıkarıldığını ve bundan sonra yapılacağını düşünüyorum.	Emin değilim		
Yaş	18-25 yaş	Sayı	2	49	12	18	81
		Yüzde	2,5%	60,5%	14,8%	22,2%	100,0%
	25-35 yaş	Sayı	2	62	22	28	114
		Yüzde	1,8%	54,4%	19,3%	24,6%	100,0%
	35-50 yaş	Sayı	7	36	24	24	91
		Yüzde	7,7%	39,6%	26,4%	26,4%	100,0%
	50 yaş ve üzeri	Sayı	3	10	13	3	29
		Yüzde	10,3%	34,5%	44,8%	10,3%	100,0%
Toplam		Sayı	14	157	71	73	315
		Yüzde	4,4%	49,8%	22,5%	23,2%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	24,866 ^a	9	,003
Olabilirlik Oranı	24,106	9	,004
Doğrusal Bağlantı	,240	1	,624
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Eğitim düzeyi ile yetkililerin deprem konusunda gerekeni yapacağına dair duyulan inanç arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu konuda olumlu bir bakış açısı olan “6 Şubat depreminden ders çıkarıldığını ve bundan sonra yapılacağını düşünüyorum” seçeneğini işaretleme oranı eğitim seviyesi arttıkça düşmektedir. Eğitim seviyesi üniversite ve lisansüstü olanlarda yetkililerin gerekeni yapacağına dair daha olumsuz bir bakış açısı mevcuttur (Tablo 5.13).

Tablo 5.13. Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yapacağını düşünme/ düşünmeme durumu ile eğitim düzeyi değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yaptığını/yapacağını düşünüyor musunuz?					
			Evet	Hayır	6 Şubat depreminden ders çıkarıldığını ve bundan sonra yapılacağını düşünüyorum	Emin değilim	Toplam
Eğitim Düzeyi	İlkokul Mezunları	Sayı	1	4	9	2	16
		Yüzde	6,3%	25,0%	56,3%	12,5%	100,0%
	Lise Mezunları	Sayı	3	35	20	14	72
		Yüzde	4,2%	48,6%	27,8%	19,4%	100,0%
	Üniversite Mezunları	Sayı	6	93	36	45	180
		Yüzde	3,3%	51,7%	20,0%	25,0%	100,0%
	Lisansüstü (Yüksek Lisans, doktora..)	Sayı	4	25	6	12	47
		Yüzde	8,5%	53,2%	12,8%	25,5%	100,0%
Toplam		Sayı	14	157	71	73	315
		Yüzde	4,4%	49,8%	22,5%	23,2%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	17,648 ^a	9	,039
Olabilirlik Oranı	15,870	9	,070
Doğrusal Bağlantı	,290	1	,590
Geçerli Durumların Sayısı	315		

“Depreme hazırlıklı olduğunuzu düşünüyor musunuz?” sorusundan elde edilen bulgularla cinsiyet ve gelir değişkenleri ile anlamlı bir ilişki mevcuttur. Depreme hazırlıklı olduğunu düşünme oranı anlamlı bir şekilde kadınlarda erkeklere göre daha azdır (Tablo 5.14).

Bu soruya erkekler daha fazla “evet” yanıtı vermişlerdir. Kadınların deprem konusunda daha çok korku yaşadığı, depremi daha çok düşündüğü ve yetkililere daha az inanç duyduğunu düşünürsek bu sorunun yanıtı da diğer bulgularla uyumludur.

Tablo 5.14. Depreme hazırlıklı olduğunu düşünme/düşünmeme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Depreme hazırlıklı olduğunuzu düşünüyor musunuz?				
		Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam	
Cinsiyet	Kadın	Sayı	5	131	47	183
		Yüzde	2,7%	71,6%	25,7%	100,0%
	Erkek	Sayı	15	82	36	133
		Yüzde	11,3%	61,7%	27,1%	100,0%
Toplam	Sayı	20	213	83	316	
	Yüzde	6,3%	67,4%	26,3%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	10,071 ^a	2	,007
Olabilirlik Oranı	10,124	2	,006
Doğrusal Bağlantı	1,376	1	,241
Geçerli Durumların Sayısı	316		

Depreme hazırlıklı olduğunu düşünme işle gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Gelir düzeyi 35.000’den düşük olan gruplar, 35.000’den yüksek olanlara göre anlamlı bir şekilde daha az depreme hazırlıklı olduklarını düşünmektedirler (Tablo 5.15). Depreme hazırlıklı olduğunu düşünme ile mülkiyet durumu (kiracı/ev sahibi olmak) ya da yaşanan ev tipi (apartman/müstakil ev/rezidans, site) arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir.

Tablo 5.15. Depreme hazırlıklı olduğunu düşünme/düşünmeme durumu ile gelir düzeyi değişkeni arasında anlamlı ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Depreme hazırlıklı olduğunuzu düşünüyor musunuz?			Toplam	
		Evet	Hayır	Emin değilim		
Gelir Düzeyi	0-8.500	Sayı	4	52	21	77
		Yüzde	5,2%	67,5%	27,3%	100,0%
	8.500-20.000	Sayı	3	94	31	128
		Yüzde	2,3%	73,4%	24,2%	100,0%
	20.000-35.000	Sayı	6	49	26	81
		Yüzde	7,4%	60,5%	32,1%	100,0%
	35.000-50.000	Sayı	4	12	1	17
		Yüzde	23,5%	70,6%	5,9%	100,0%
	50.000 ve üzeri	Sayı	3	6	4	13
		Yüzde	23,1%	46,2%	30,8%	100,0%
Toplam		Sayı	20	213	83	316
		Yüzde	6,3%	67,4%	26,3%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	23,460 ^a	8	,003
Olabilirlik Oranı	20,137	8	,010
Doğrusal Bağlantı	2,531	1	,112
Geçerli Durumların Sayısı	316		

Araştırmamızda taşınmayı düşünme veya düşünmeme ile alakalı sorular sorulmuştur. Bu soruların amacı oturduğu binaların dayanıklı olmadığını bildiği halde birtakım sebeplerden dolayı taşınmayı düşünmeyen kişilerin olup olmadığını görmektir. Özellikle kira pahalılığı son iki yılın göze çarpan problemleri arasında yer almaktadır. Kira pahalılığı sebebiyle taşınmayı düşünmeme sorusunun yanıtları gelir değişkeniyle anlamlı bir ilişki içerisindedir (Tablo 5.16). Özellikle aylık gelirin 35.000 Türk lirası ve altında olduğu gruplarla 35.000 Türk lirasının üstünde olan gruplar arasında farklılık görülmektedir (araştırmamız asgari ücretin 8.500 Türk Lirası olduğu şartlarda gerçekleştirilmiştir).

Tablo 5.16. Taşınmayı düşünmeme sebebi ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Taşınmayı düşünmüyorsanız sebebi nedir?			Diğer	Toplam
		Evim depreme dayanıklı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum	Kiralar çok pahalı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum			
Gelir Düzeyi 0-8.500	Sayı	16	22	30	68	
	Yüzde	23,5%	32,4%	44,1%	100,0%	
8.500-20.000	Sayı	27	41	42	110	
	Yüzde	24,5%	37,3%	38,2%	100,0%	
20.000-35.000	Sayı	26	22	23	71	
	Yüzde	36,6%	31,0%	32,4%	100,0%	
35.000-50.000	Sayı	7	3	5	15	
	Yüzde	46,7%	20,0%	33,3%	100,0%	
50.000 ve üzeri	Sayı	8	0	4	12	
	Yüzde	66,7%	0,0%	33,3%	100,0%	
Toplam	Sayı	84	88	104	276	
	Yüzde	30,4%	31,9%	37,7%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	16,618 ^a	8	,034
Olabilirlik Oranı	19,104	8	,014
Doğrusal Bağlantı	7,346	1	,007
Geçerli Durumların Sayısı	276		

“Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlarla cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır; yani erkekler bu soruya kadınlardan daha fazla “evet” yanıtı vermişlerdir (Tablo 5.17). “Depreme dayanıklı binalar yapılabilir mi?” sorusu esasında cevabı öznel olmayan ve bilimsel olarak dayanağı bulunan bir

sorudur. Bu soruya “hayır” yanıtının verilmesi toplumda depreme yönelik gerçekçi bir bakış açısından kopuk olmayı işaret etmektedir. Bu sorunun yanıtlarıyla eğitim düzeyi değişkeni arasında istatistiki anlamlı bir ilişki ya da korelasyon ilişkisi bulunmamaktadır (Tablo 5.18, 5.19). Böylece eğitim seviyesi arttıkça deprem konusunda bilinçlenme düzeyinin artacağı varsayımı saha araştırmasının verileriyle kanıtlanamamıştır.

Risk toplumu kuramı çerçevesinde Beck ve Giddens’in da ifade ettiği gibi risk toplumunda kesinlik ve netlik ortadan kalkmıştır. Spekülatif söylemler, çok fazla bilgiye kolay ve hızlı erişim, bilimsel bilgi yoluyla risklerin önemsizleştirilmesi gibi birçok faktör kesinlik ve netliğin ortadan kalkmasına sebep olan etmenlerdir. Bu nedenle eğitim seviyesindeki artış dahi riskler konusunda “doğru” bir bilinçlenme geliştirilememesine neden olabilir. Afetler ve riskler hakkında somut ve gerçekçi yaklaşımla bilinçlendirme mekanizmalarının oluşturulması, manipülatif ve gerçeğe dayanmayan bilgilere itibar gösterilmemesi açısından önem teşkil etmektedir.

Tablo 5.17. Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünme/düşünmeme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

			Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünüyor musunuz?			
			Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam
Cinsiyet	Kadın	Sayı	119	23	41	183
		Yüzde	65,0%	12,6%	22,4%	100,0%
	Erkek	Sayı	103	15	14	132
		Yüzde	78,0%	11,4%	10,6%	100,0%
Toplam		Sayı	222	38	55	315
		Yüzde	70,5%	12,1%	17,5%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	8,046 ^a	2	,018
Olabilirlik Oranı	8,403	2	,015
Doğrusal Bağlantı	7,859	1	,005
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Tablo 5.18. Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünme/düşünmeme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünüyor musunuz?			Toplam	
		Evet	Hayır	Emin değilim		
Eğitim Düzeyi	İlkokul Mezunu	Sayı	14	1	1	16
		Yüzde	87,5%	6,3%	6,3%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	53	9	11	73
		Yüzde	72,6%	12,3%	15,1%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	119	23	37	179
		Yüzde	66,5%	12,8%	20,7%	100,0%
	Lisanüstü (Yüksek Lisans, doktora..)	Sayı	36	5	6	47
		Yüzde	76,6%	10,6%	12,8%	100,0%
Toplam		Sayı	222	38	55	315
		Yüzde	70,5%	12,1%	17,5%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	5,024 ^a	6	,541
Olabilirlik Oranı	5,470	6	,485
Doğrusal Bağlantı	,505	1	,477
Geçerli Durumların Sayısı	315		

Tablo 5.19. Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünme/düşünmeme durumu ile eğitim düzeyi arasındaki korelasyon ilişkisi sonuçları

Korelasyon

		Eğitim düzeyi	Depreme dayanıklı binalar yapılabilir mi
Eğitim Düzeyi	Pearson Korelasyon	1	,040
	Anlamlılık (iki yönlü)		,478
	N	317	315
Depreme dayanıklı binalar yapılabilir mi?	Pearson Korelasyon	,040	1
	Anlamlılık (iki yönlü)	,478	
	N	315	315

Yaş değişkeniyle “İstanbul depremine hazırlanabileceğini düşünüyor musunuz?” sorusunun yanıtı arasında istatistiki anlamlı bir ilişki ve pozitif korelasyon bulunmaktadır (Tablo 5.20, 5.21). Yaş arttıkça İstanbul depremine hazırlanabileceğine dair daha olumsuz bir bakış açısı olduğu görülmektedir. Depreme hazırlanamayacağına dair toplumda umutsuz bir bakış açısının olması depreme hazırlanılmasının önünde olumsuz bir etki oluşturabileceği için önemlidir.

Tablo 5.20. İstanbul depremine hazırlanılabilirliğini düşünme/düşünmeme durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

			İstanbul depremine hazırlanılabilirliğini düşünüyor musunuz?			
			Evet	Hayır	Emin değilim	Toplam
Yaş	18-25 yaş	Sayı	16	44	21	81
		Yüzde	19,8%	54,3%	25,9%	100,0%
	25-35 yaş	Sayı	15	74	23	112
		Yüzde	13,4%	66,1%	20,5%	100,0%
	35-50 yaş	Sayı	9	42	40	91
		Yüzde	9,9%	46,2%	44,0%	100,0%
	50 yaş ve üzeri	Sayı	7	11	11	29
		Yüzde	24,1%	37,9%	37,9%	100,0%
Toplam		Sayı	47	171	95	313
		Yüzde	15,0%	54,6%	30,4%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	20,144 ^a	6	,003
Olabilirlik Oranı	19,852	6	,003
Doğrusal Bağlantı	4,712	1	,030
Geçerli Durumların Sayısı	313		

Tablo 5.21. İstanbul depremine hazırlanılabilirliğini düşünme/düşünmeme durumu ile yaş değişkeni arasındaki korelasyon ilişkisi sonuçları

Korelasyon

		Yaş	İstanbul depremine hazırlanılabilir mi
Yaş	Pearson Korelasyon	1	,123*
	Anlamlılık (iki yönlü)		,030
	N	317	313
İstanbul depremine hazırlanılabilir mi?	Pearson Korelasyon	,123*	1
	Anlamlılık (iki yönlü)	,030	
	N	313	313

6 Şubat depreminden sonra taşınmak isteyenlerin ve istemeyenlerin sebeplerinin depremle ne kadar alakalı olup olmadığı irdelenmiştir. Kira pahalılığının ve diğer ekonomik faktörlerin depreme dayanıksız evlerde oturmaya iten bir faktör olması göz önünde bulundurularak sorular hazırlanmıştır. Kiracıların ev sahiplerine göre daha az taşınmayı düşündüğü görülmektedir (Tablo 5.22).

Tablo 5.22. Taşınmayı düşünme sebebi ile mülkiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Taşınmayı düşünüyorsanız sebebi nedir?					
			Binanın depreme dayanıksız olması	Evin konumu (Okul veya iş yerine uzak olması)	Kiranın pahalı olması	Taşınmayı düşünmüyor um	Toplam
Ev Mülkiyeti	Kiracıyım	Sayı	15	5	8	88	116
		Beklenen Sayı	21,6	7,3	3,4	83,7	116,0
		Yüzde	12,9%	4,3%	6,9%	75,9%	100,0%
Ev Sahibiyim	Ev Sahibiyim	Sayı	35	12	0	106	153
		Beklenen Sayı	28,4	9,7	4,6	110,3	153,0
		Yüzde	22,9%	7,8%	0,0%	69,3%	100,0%
Toplam		Sayı	50	17	8	194	269
		Beklenen Sayı	50,0	17,0	8,0	194,0	269,0
		Yüzde	18,6%	6,3%	3,0%	72,1%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	15,761 ^a	3	,001
Olabilirlik Oranı	18,856	3	,000
Doğrusal Bağlantı	4,092	1	,043
Geçerli Durumların Sayısı	269		

Kira pahalılığının taşınmanın önünde önemli bir engel oluşturduğu ve kiracı olmanın bu duruma etkisi aşağıdaki tabloda açıkça görülmektedir (Tablo 5.23).

Tablo 5.23. Taşınmayı düşünmeme durumu ile mülkiyet değişeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

Taşınmayı düşünmüyorsanız sebebi nedir?

			Evim depreme dayanıklı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum	Kiralar çok pahalı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum	Diğer	Toplam
Ev Mülkiyeti	Kiracıyım	Sayı	27	62	30	119
		Beklenen Sayı	36,2	37,9	44,8	119,0
		Yüzde	22,7%	52,1%	25,2%	100,0%
	Ev Sahibiyim	Sayı	57	26	74	157
		Beklenen Sayı	47,8	50,1	59,2	157,0
		Yüzde	36,3%	16,6%	47,1%	100,0%
Toplam	Sayı	84	88	104	276	
	Beklenen Sayı	84,0	88,0	104,0	276,0	
	Yüzde	30,4%	31,9%	37,7%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	39,575 ^a	2	,000
Olabilirlik Oranı	40,089	2	,000
Doğrusal Bağlantı	,689	1	,407
Geçerli Durumların Sayısı	276		

6 Şubat depreminin toplumun deprem konusundaki harekete geçme düzeyinde değişiklik oluşturup oluşturmadığının ölçülebilmesi için deprem öncesinde ve sonrasında kişilerin binalarını kontrol ettirme oranları karşılaştırılmıştır. 6 Şubat depreminin büyüklüğü ve sonuçları göz önünde bulundurulduğunda toplumda için ciddi bir bilinçlilik/farkındalık oluşturması beklenmektedir. Fakat binaları kontrol ettirme oranındaki artışın düşüklüğü araştırmacının beklentisinin altında kalmıştır (Tablo 5.24, 5.25).

Tablo 5.24. Taşınmadan önce bina sağlamlığını kontrol ettirme durumu frekans ve yüzde değerleri

Evinize taşınırken binanızın sağlamlığını bir uzmana kontrol ettirdiniz mi?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Valid	Evet	47	14,8	15,1	15,1
	Hayır	265	83,6	84,9	100,0
	Toplam	312	98,4	100,0	
Kayıp	Değerler	5	1,6		
Total		317	100,0		

Tablo 5.25. 6 Şubat depremi sonrasında bina sağlamlığını control ettirme durumu frekans ve yüzde diğerleri

6 Şubat depremi sonrasında binanızı kontrol ettirdiniz mi?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	84	26,5	26,6	26,6
	Hayır	232	73,2	73,4	100,0
	Toplam	316	99,7	100,0	
Kayıp	Değerler	1	,3		
Toplam		317	100,0		

Katılımcılarımızın yarısının binalarının sağlam olmadığı ya da sağlamlığı hakkında emin olmadığı görülmektedir. Bu sonucu tüm İstanbul için genelleyecek olursak depreme hazırlanılması konusunda yapılması gerekenler çok geniş bir alanı ve çok fazla yapı stoğunu kapsamaktadır (Tablo 5.26).

Tablo 5.26. Binaların depreme dayanıklı olmasının frekans ve yüzde değerleri

Binanız depreme dayanıklı mı?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet binamız sağlam.	158	49,8	50,0	50,0
	Hayır binamız sağlam değil, yıkılmaya ihtiyacı var.	27	8,5	8,5	58,5
	Binamız orta hasarlı, güçlendirilmeye ihtiyacı var.	21	6,6	6,6	65,2
	Emin değilim	110	34,7	34,8	100,0
	Toplam	316	99,7	100,0	
Kayıp	Değerler	1	,3		
Toplam		317	100,0		

Aşağıdaki tablo, İstanbul’da yaşamın cazibesinin azaldığını gösterir niteliktedir. Geçmişten bugüne İstanbul’da yaşamak özellikle gençler için cazip olmuştur. Eğitim, iş ve sosyal olanaklarının fazla olması bunun en büyük sebeplerindendir. Bu sene öğrencilerin üniversite tercihlerinde İstanbul daha az talep edilen bir şehir oldu. Bu durumda İstanbulda yaşamın ekonomik zorlukları kadar deprem kaygısının da etkili olduğu söylenmektedir⁸. Ayrıca aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere 18-25 ve 25-35 yaş gruplarının “İmkanınız olsa İstanbul dışına taşınmak ister miydiniz?” sorusuna verdikleri “evet” yanıtlarının oranları İstanbul’da yaşamın gençler için dahi eskisi kadar cazip olmadığını göstermektedir (Tablo 5.27).

Bu sorudan elde ettiğimiz veriler çizdiğimiz teorik çerçeveye oldukça uyumludur. Kuramsal çerçeve bölümünde de bahsettiğimiz üzere modern dünyanın riskleriyle karşı karşıya gelme konusunda en dezavantajlı konum İstanbul gibi büyük kentlerdir. Büyük kentlerin riskleri sadece afetlerle sınırlı kalmaz. Büyük kentler modern dünyada var olan risklerin tümünün en yoğun yaşandığı yerlerdir. Deprem dahil diğer risk faktörleri de İstanbul’da yaşamın

⁸ <https://www.milliyet.com.tr/gundem/deprem-korkusu-tercihleri-degistirdi-6986380>

cazipliğini azaltmaktadır. Büyük kentlerde yaşamının verdiği huzursuzluk ve risklerle başa çıkamama hissi insanların kırsal kentlere yönelmesine sebep olmaktadır. Bulgularımız bu noktada kavramsal çerçeveyi destekler niteliktedir.

Tablo 5.27. İstanbul dışına taşınmak isteme durumu ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		İmkanınız olsa İstanbul dışına taşınmak ister miydiniz?			
			Evet	Hayır	Toplam
Yaş	18-25 yaş	Sayı	46	36	82
		Beklenen Sayı	50,8	31,2	82,0
		Yüzde	56,1%	43,9%	100,0%
	25-35 yaş	Sayı	73	40	113
		Beklenen Sayı	70,0	43,0	113,0
		Yüzde	64,6%	35,4%	100,0%
	35-50 yaş	Sayı	60	31	91
		Beklenen Sayı	56,3	34,7	91,0
		Yüzde	65,9%	34,1%	100,0%
	50 yaş ve üzeri	Sayı	16	13	29
		Beklenen Sayı	18,0	11,0	29,0
		Yüzde	55,2%	44,8%	100,0%
Toplam	Sayı	195	120	315	
	Beklenen Sayı	195,0	120,0	315,0	
	Yüzde	61,9%	38,1%	100,0%	

6 Şubat depreminin toplumun deprem algısında ve depreme yönelik tutumunda bir değişime yol açıp açmadığını izleyebilmek için katılımcılara aşağıdaki sorular sorulmuştur. Deprem sonrası toplumda fark edilir bir taşınma fenomeni gözlemlendiği görülmektedir (Tablo 5.28, 5.29). Özellikle gerekli iş imkanları oluşturulursa İstanbul'dan taşınma oranı daha da artabilir. İstanbul'un nüfus yoğunluğunun azaltılması İstanbul'un depreme hazırlanmasını kolaylaştıracaktır.

Tablo 5.28 6 Şubat depreminden sonra deprem sebebiyle taşınma frekans ve yüzde değerleri

Çevrenizde 6 Şubat depremi sonrasında deprem sebebiyle taşınanlar oldu mu?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	132	41,6	42,4	42,4
	Hayır	179	56,5	57,6	100,0
	Toplam	311	98,1	100,0	
Kayıp	Değerler	6	1,9		
Toplam		317	100,0		

Tablo 5.29 6 Şubat depreminden sonra deprem sebebiyle İstanbul dışına taşınma frekans ve yüzde değerleri

Çevrenizde 6 Şubat depremi sonrasında İstanbul dışına taşınanlar oldu mu?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Evet	101	31,9	32,5	32,5
	Hayır	210	66,2	67,5	100,0
	Total	311	98,1	100,0	
Kayıp	Değerler	6	1,9		
Toplam		317	100,0		

Deprem söz konusu olduğunda devlet ve devletin kurumları toplumumuz açısından öncelikli yardım beklenen/ yardım etmesi istenen yapılar oluyor. Fakat aşağıdaki grafikten de gördüğümüz üzere 6 Şubat depreminde önemli rol üstlendikleri için Afad'dan sonra özel yardım kuruluşlarına verilen önemin arttığı görülmektedir (Tablo 5.30).

Tablo 5.30. Deprem konusunda hangi kuruluşun yardımlarının daha önemli olduğunu düşünme hakkında frekans ve yüzde değerleri

Olası bir deprem söz konusu olduğunda hangi kuruluşun yardımlarının daha önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Afad	164	51,7	52,1	52,1
	Kızılay	18	5,7	5,7	57,8
	Özel Kuruluşlar (Ahbap, İHH vb.)	116	36,6	36,8	94,6
	Diğer	17	5,4	5,4	100,0
	Toplam	315	99,4	100,0	
Kayıp	Değerler	2	,6		
Toplam		317	100,0		

Bu araştırma 10 sene önce yapılsaydı muhtemelen bu sorunun şıklarına virüsler ve pandemiler ya da hayat pahalılığı dahil edilmezdi. Fakat bugünkü koşullar içerisinde bu soruyu sorduğumuzda bazı şeylerin değiştiği görülmektedir. Öncelikle bugünün Türkiye'sinde toplumun algısında terörün daha az etkin görülen bir risk faktörüne gerilediği görülmektedir. Buna karşın hayat pahalılığının küresel ısınma, terör, virüs ve pandemiler ve doğal afetlerden daha fazla risk faktörü olarak görülmesi çarpıcıdır. Bu grafik toplumsal olguların her zaman bulunduğu yer, mekan, zaman ve bağlam içerisinde değerlendirmesi gerektiğini de açıklar niteliktedir (Tablo 5.31).

Tablo 5.31. Dünyanın hangi konularda kötüye gittiğini düşünme hakkında frekans ve yüzde değerleri

Dünyanın hangi konularda daha kötüye gittiğini düşünüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

		Yanıtlar		Durumların Yüzdesi
		N	Yüzde	
Dünya hangi konularda kötüye gidiyor	Küresel Isınma	129	16,2%	41,0%
	Hayat pahalılığı	139	17,5%	44,1%
	Deprem, Yangın, Sel gibi doğal afetler	122	15,4%	38,7%
	Terör	89	11,2%	28,3%
	Virüsler ve Pandemiler	103	13,0%	32,7%
	Hepsi	212	26,7%	67,3%
Toplam		794	100,0%	252,1%

Binanın depreme dayanıklı olmasıyla taşınma arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Tablo 5.32). Göze çarpan şey ise binaları orta hasarlı ve ağır hasarlı olan kişilerin azımsanamayacak bir kısmının taşınmayı düşünmemesidir. Bu soruyla özellikle kira pahalılığının taşınma üzerinde ne kadar etkili olduğu ortaya koyulmaya çalışılmıştır (Tablo 5.33)

Tablo 5.32 Binanın depreme dayanıklı olması ile taşınmayı düşünme arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		Taşınmayı düşünüyor musunuz?		Toplam	
		Evet	Hayır		
Binanız depreme dayanıklı mı	Evet binamız sağlam.	Sayı	8	150	158
		Beklenen sayı	35,5	122,5	158,0
		Yüzde	5,1%	94,9%	100,0%
	Hayır binamız sağlam değil, yıkılmaya ihtiyacı var.	Sayı	24	3	27
		Beklenen sayı	6,1	20,9	27,0
		Yüzde	88,9%	11,1%	100,0%
	Binamız orta hasarlı, güçlendirilmeye ihtiyacı var.	Sayı	9	12	21
		Beklenen sayı	4,7	16,3	21,0
		Yüzde	42,9%	57,1%	100,0%
	Emin değilim	Sayı	30	80	110
		Beklenen sayı	24,7	85,3	110,0
		Yüzde	27,3%	72,7%	100,0%
Toplam	Sayı	71	245	316	
	Beklenen sayı	71,0	245,0	316,0	
	Yüzde	22,5%	77,5%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)
Pearson Ki-Kare	102,323 ^a	3	,000
Olabilirlik Oranı	96,965	3	,000
Doğrusal Bağlantı	17,186	1	,000
Geçerli Durumların Sayısı	316		

Tablo 5.33 Taşınmayı düşünmeme sebeplerinin frekans ve yüzde değerleri

Kiralar bu kadar pahalı olmasa taşınmak isterdim.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Katılıyorum	146	46,1	49,5	49,5
	Kararsızım	56	17,7	19,0	68,5
	Katılmıyorum	93	29,3	31,5	100,0
	Toplam	295	93,1	100,0	
Kayıp	Değerler	22	6,9		
Toplam		317	100,0		

6 Şubat öncesinde kimlerin binalarını kontrol ettirdiğini görmek için cinsiyet, yaş, eğitim, gelir ve ev mülkiyeti değişkenleriyle bu sorunun yanıtlarını çapraz tablo ve ki-kare testi yardımıyla karşılaştırılmıştır. Analiz sonuçlarına göre 6 Şubat depreminden önce depreme yönelik binaların kontrol ettirilmesinde ev mülkiyeti değişkeni etkili olmaktadır (Tablo 5.34). Yani ev sahipleri kiracılara göre taşınmadan önce binalarını kontrol ettirmektedirler. Buna karşın eğitim, yaş, cinsiyet, gelir gibi değişkenlerle binaları kontrol ettirme arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tablo 5.34 Taşınmadan önce binanın sağlamlığını bir uzmana kontrol ettirme durumu ile mülkiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

			Evinize taşınırken binanızın sağlamlığını bir uzmana kontrol ettirdiniz mi?		
			Evet	Hayır	Total
Ev Mülkiyeti	Kiracıyım	Sayı	6	133	139
		Yüzde	12,8%	50,2%	44,6%
	Ev Sahibiyim	Sayı	41	132	173
		Yüzde	87,2%	49,8%	55,4%
Total		Sayı	47	265	312
		Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)	Kesin Anlamlılık (iki yönlü)	Kesin Anlamlılık (tek yönlü)
Pearson Ki-Kare	22,631 ^a	1	,000		
Süreklilik Düzeltmesi ^b	21,142	1	,000		
Olabilirlik Oranı	25,547	1	,000		
Fisher'm Kesinlik Testi				,000	,000
Doğrusal Bağlantı	22,559	1	,000		
Geçerli Durumların Sayısı	312				

6 Şubat depreminden sonra binaları kontrol ettirme üzerinde hangi değişkenlerin etkili olduğu hangi etmenlerin bir afetten ders alma üzerinde etkili olduğu gösterilmek amacıyla incelenmiştir. 6 Şubat depreminden sonra binalarını kontrol ettirenlerle daha önce deprem felaketini yaşayanlar arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Tablo 5.35). Buna göre bir afetten bilinçlenebilmenin en etkili yolunun o afeti bizzat yaşamış olmak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bir afet ya da risk başımıza gelmeden de ders çıkarabilmenin ve önlemler alabilmenin toplumsal gerekliliğine vurgu yapılmalıdır.

Tablo 5.35. Deprem felaketini daha önce yaşayanlar ile 6 Şubat sonrasında binalarını uzmana kontrol ettirenler arasındaki ilişkiyi gösteren çapraz tablo ve ki-kare testi sonuçları

		6 Şubat depremi sonrasında binanızı kontrol ettirdiniz mi?		Toplam	
		Evet	Hayır		
Daha önce deprem felaketi yaşadınız mı?	Evet	Sayı	54	119	173
		Yüzde	64,3%	51,7%	55,1%
	Hayır	Sayı	30	111	141
		Yüzde	35,7%	48,3%	44,9%
Toplam	Sayı	84	230	314	
	Yüzde	100,0%	100,0%	100,0%	

Ki-Kare Testi

	Değer	sd	Asimptotik Anlamlılık (İki yönlü)	Kesin Anlamlılık (iki yönlü)
Pearson Ki-Kare	3,915 ^a	1	,048	
Süreklilik Düzeltmesi ^b	3,424	1	,064	
Olabilirlik Oranı	3,965	1	,046	
Fisher'ın Kesinlik Testi			,055	,032
Doğrusal Bağlantı	3,902	1	,048	
Geçerli Durumların Sayısı	314			

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Risk toplumu teorisi günümüz toplumlarını anlamak açısından önemli bir teoridir. Yaşadığımız dönem itibariyle iklim değişikliklerinin, afetlerin, virüslerin, kimyasal ve zararlı maddelerle iç içe olmanın en yüksek seviyeye ulaştığına şahit olmaktayız. Belki de Ulrich Beck'in öngördüğü ve uyardığı şeylerin tam da deneyimlendiği zaman bugündür. Geçmişte sinyallerini dikkate almadığımız riskler bugün katlanarak artmış bir şekilde önümüze düşmektedir. Risk toplumu sadece dünyadaki, ülkemizdeki veya kentlerdeki riskleri tespit edip bu risklerin boyutlarını ortaya koymaktan da öte insanların ve toplumun içinde bulunduğu bu durumdan dolayı yaşadığı psikolojik korku ve gerilimi de ortaya koymaktadır.

Sosyoloji eleştirel düşünme biçiminden ayrı düşünülemez bir disiplindir. Sosyolojinin esas gayesi meselelerin görünür yüzüne aldanmadan eleştirel bir gözle bakabilmeyi, geniş bir bakış açısıyla meseleleri ele alabilmeyi ve hemen sonuca varmaktan kaçınmayı esas almaktır. Risk söz konusu olduğunda da eleştirel düşünme biçiminden ayrılmamız gerekir. Çünkü risk kelime anlamından da anlaşıldığı gibi tehlikeli durumları içeren yapısı itibariyle suistimale açık bir kavramdır. Tehlikeli durumlar yani riskler, eleştiriye kapalı bir anlayışla bertaraf edilme yoluna gidilebilir ve “şu an eleştirmenin zamanı değil” söylemlerine zemin hazırlayabilir. Nitekim toplumların bazı hassas noktalarına dokunan meselelerde Agamben'in de ifade ettiği gibi istisna halleri ilan edilebilir ve bu durumlarda anti-demokratik uygulamalar hayata geçirilebilir (Agamben, 2005). İşte bu yüzden Wendy Brown “şu an eleştirmenin zamanı değil” denilen anların aslında tam da zamanı olduğunu söyler (Brown, 2014). Böyle istisnai durumlar ve eleştiriye kapalı düşünülen zamanlar yeni eşitsizliklerin üretilmesi için zemin oluşturabilir. Risklerin de buna yatkın doğasını göz önünde bulunduran bir yaklaşım geliştirmek sosyolojik düşünme biçimine uygun olacaktır. Deprem söz konusu olduğunda bu durumun kentsel dönüşüm üzerinden gerçekleştirilebildiğini anlatarak risk toplumuna deprem bağlamında eleştirel bir bakış açısı geliştirmek hedeflenmiştir. Bu yüzden kentsel dönüşüm kapsamında yapılan çalışmalar bu gözle ele alınmıştır.

Bu sebeple de risk kavramı temel bilimler veya mühendislik bilim dallarının konusu olduğu kadar sosyal bilimlerin konusu da olmak durumundadır. Risklerin tanımlanması, önemli veya önemsiz olarak görünmesi iktidar (*power*) ilişkilerinden bağımsız düşünülemez. Risklerin ne olduğu kadar önemli olan bir diğer şey de onların nasıl algılandığı, yorumlandığı ve onlara nasıl tepki verildiğidir. Bugün risklerin bilim adamlarının açıklamalarındaki sayısal bir veriden ibaret olması ya da devletlerin aralarında çözüm bulamadığı bir mesele olması da tam bu yüzden.

Riskler her birimizin en temel hayati ihtiyaçlarının ve geleceğinin önünde birer tehdit olsa da eşit bir şekilde dağılım göstermezler. Dünyada bunun en iyi örnekleri gelişmiş ve ülkelerin arasındaki farklara bakılarak görülebilir. Gelişmiş ülkeler bir yandan iklim kriziyle alakalı öncü olarak görünürken bir yandan kendi vatandaşlarının konforlu tüketim biçimlerine gözlerine yumarlar. Nitekim dünyada karbon ayak izi en fazla olan ülkeler de gelişmiş ülkelerdir. Fakat kendi toplumları dışında dünyanın risklerden bütüncül bir şekilde arındırılması gerektiğine dair bir bakış açısına sahip değildirlir ve bu da risklerin bertaraf edilmesinin önündeki en büyük engeldir. Çünkü Beck'in de vurguladığı üzere çözüm ancak bütün dünya ülkelerinin anlaşmalı ve koordineli bir şekilde sıkı tedbirler almasıyla mümkün olur. Beck'in de defaatle belirttiği üzere riskler birbirinden bağımsız değillerdir, boomerang etkisiyle hareket ederler. Bu yüzden risklere karşı çözüm ne olmalıdır sorusunun cevabı bütün dünyanın bu konuda birleşmesi olacaktır. Her ne kadar tüm dünyanın uzlaşması ve anlaşması imkânsız gibi görünse de Beck'e göre dünyanın önündeki tehlikenin büyüklüğü tüm ülkeleri birleştirmek konusunda yeterli bir sebeptir.

Çalışmamızda risk toplumu bağlamında afetler ve kentler ele alınmıştır. Doğal afetler insanların müdahalesi olmayan unsurlar olsa da etkilerinin yıkıcı olmasının sebepleri modern dünyadaki yaşam biçimlerimizdir. Modern dünyadaki yaşam biçimlerimizin en yoğun gözlemlendiği mekanlar ise büyük kentlerdir. Büyük kentlerdeki insanlar riskleri kırsal kesimlerde yaşayan insanlara göre çok daha yoğun bir şekilde deneyimlerler. İstanbul Türkiye'nin en büyük kenti olup ayrıca dünya çapında bir metropoldür. İstanbul'da yaşamının riskleri çok fazladır, fakat kanaatimizce bugün İstanbul'da yaşamının en büyük riski olası İstanbul depremidir. Bu yüzden bu konuya dikkat çekebilmek adına risk toplumu bağlamında İstanbul depremi düşünmeye çalışılmış ve bu kapsamda nicel araştırma tekniklerine uygun olarak bir anket araştırması gerçekleştirilmiştir.

Anket araştırması sonucunda elde edilen bulgular IBM SPSS 25 programı aracılığıyla analiz edilmiş, çizilen teorik çerçeveye de referanslar vererek yorumlanmıştır. Yapılan çalışma sonucunda İstanbul depremine yapılanma olarak hazır olmamanın ötesinde toplumun algısında İstanbul'un depreme hazırlanamayacağına dair kanaatin yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Depreme dair toplumda kaderci bir kabullenişin olması depremin yıkıcı sonuçlarının insan eliyle inşa edildiğini örter niteliktedir. Toplumun riskler söz konusu olduğunda kendi haklarını bilen ve haklarının korunmasını talep eden bir konumda durması politika yapıcıların geliştirdikleri proje ve faaliyetleri de etkilemektedir.

Depremden etkilenme, deprem korkusu yaşama, depreme hazırlanılabilmesine dair umutsuz bir bakış açısına sahip olma kadınlarda erkeklere göre; gençlerde yaşlılara göre ve öğrenci ve işsizlerde diğer meslek gruplarına göre daha fazladır. Bu sonuca göre depremin risklerine karşı korunabilme konusunda daha kırılgan grupların; kadınlar, gençler, öğrenciler ve işsiz kişiler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Deprem konusunda yetkililerin gerekeni yapacağına ve depreme hazırlanılabilmesine dair inanç, eğitim seviyesi arttıkça düşmektedir. Aynı zamanda bu inanç gençlerde orta yaş ve yaşlılara göre daha azdır. Bu bulgulara göre eğitim seviyesi yüksek olanlarda ve gençlerde depreme dair daha karamsar ve umutsuz bir bakış açısı olduğu görülmektedir.

6 Şubat depremi öncesinde ve sonrasında kimlerin binalarını depreme yönelik kontrole ettirdiği incelenmiştir. 6 Şubattan önce taşınırken binalarını kontrol ettirenlerin anlamlı çoğunluğunun ev sahibi olduğu görülmektedir. 6 Şubat sonrasında binalarını kontrol ettirenlerin ise daha önce deprem felaketi yaşamış olan kişilerle anlamlı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sonuca bakarak 6 Şubat depreminden ders çıkarılmasında ve deprem hakkında bilinçlenilmesinde eğitim, yaş, cinsiyet gibi değişkenlerin etkili olmadığı; yalnızca daha önce deprem felaketi yaşamış olmanın etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Katılımcılarımızın neredeyse hepsi İstanbul depreminin gerçekleşmesi halinde her birimiz için ve ülkemiz için ağır sonuçları olacağı konusunda hemfikirdir. Buna rağmen İstanbul depremine dair yetkililerin üzerine düşeni yapacağına ve depreme hazırlanılabilmesine dair inanç çok zayıftır. Bu durum deprem konusunda devletin ilgili kurum ve kuruluşlarına yönelik duyulan güvenin sarsılmış olduğunu göstermektedir. Bu güvenin geri kazanılması ancak depreme hazırlanma konusunda kararlı ve hızlı adımların atılması neticesinde düzelebilir. Toplumda risklere karşı bir kabulleniş ve vazgeçiş hâkim olması riskler karşısında önlemler almak zorlaştırır.

Araştırmamız kapsamında ölçmek istediğimiz bir diğer husus 6 Şubat depremi sonrasında toplumun depreme yönelik algı, tutum ve davranışlarında değişiklikler olup olmadığını gözlemlemek olmuştur. Bu nedenle katılımcılarımıza 6 Şubat depreminden sonra çevrelerinde deprem sebebiyle taşınanlar olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Bu sonuçlara bakarak görüyoruz ki toplumda depreme yönelik kesin çözümler geliştiren ve tutum değişikliğine giden kişiler mevcuttur. Bu değişim 6 Şubat sonrasında ilk 6 aylık süreçte yaşanmıştır. Depremin üstünden daha fazla zaman geçtikçe ve deprem gerçeği tekrar unutulmaya başlandıkça toplumdaki bu reflekslerin zayıflaması beklenen bir sonuçtur. Bu yüzden deprem konusunda

unutkanlığa ve ihmalkarlığa mahal vermeyerek bir seferberlik hali içerisinde toplumsal duyarlılık yüksek seviyede tutulmalı ve İstanbul depremine hazırlanılmalıdır.

6 Şubat depremi sonrasında imkân olursa kişilerin İstanbul dışına yerleşmeyi isteyip istemedikleri de sorulmuştur. Bu sorunun yanıtları İstanbul'da yaşamının risklerinin ne kadar çok olduğunu gösterir niteliktedir. İstanbul'un özellikle gençler için eskisi kadar yaşaması cazip bir şehir olmaktan çıktığı görülmektedir. Bu durum bu seneki üniversite sınavı tercihlerinde öğrencilerin İstanbul'a daha az rağbet etmelerinden de anlaşılmaktadır. Büyük kentler modern yaşam biçimlerimizin en yoğun görüldüğü mekanlar olması sebebiyle risklerin en yoğun bulunduğu mekanlardır. İstanbul'da yaşamının riskleri depremle de sınırlı değildir.

Katılımcılarımızın verdikleri cevaplardan gördüğümüz üzere birçok kişi depremle alakalı korku ve endişe yaşamaktadır. Bu korku ve endişeye rağmen depreme hazır olduklarını düşünmemekteler ve depreme hazırlanılabileceği konusunda da emin değiller. Buna ek olarak yetkili mercilere karşı güvensizliklerini de gözlemlenmektedir. İnsanların bile bile risk içerisinde yaşamalarının psikolojik olarak ağır sonuçları olabilir. Toplumdaki bu güvensizlik ve depreme karşı savunmasız olduğu hissi derinden bir korku ve endişe yaşanmasına, ayrıca başka bireysel ve toplumsal sorunlara da neden olabilir.

Son olarak değinmek istediğimiz nokta depremlere karşı geliştirilen söylentiler ve hurafeler hakkındadır. Deprem söz konusu olduğunda bu konuda uzman bilim insanlarının, devletin kurum ve kuruluşlarının, ayrıca medya organlarının da söylem birliği içerisinde olması ve depremin bilimsel yaklaşımlar içerisinde ele alınarak çözümlerin bu bakış açısıyla üretilmesi çok önemlidir. Böyle olmadığı takdirde toplumda depreme yönelik söylentiler ve hurafeler yayılması kaçınılmazdır. Bu söylenti ve hurafeler toplumun depreme hazırlanmasının önünde bir engel olabileceği gibi toplumda korku ve endişe ortamının oluşmasına da sebep olabilir. Deprem söz konusu olduğunda rasyonel, gerçekçi bir yaklaşımla sürecin yönetilmesi afetlerle baş etme stratejileri açısından da çok önemlidir. Deprem konusunda fikir ve ağız birliği içerisinde devlet kurum ve kuruluşlarıyla bilim insanlarının el ele çalışması bu noktada çok önemlidir.

Bu çalışma nihayetinde İstanbul'un depreme hazırlanması için aciliyet sıralamasıyla oluşturulacak bir deprem hazırlık planının topluma sunulması, siyaseten yetkili kişi ve kurumların bu planı sık sık hatırlatması ve üzerinde durması ve bu sürecin seferberlik mantığıyla yürütülmesi önerilir. Ancak böyle kararlı ve açık bir politika ile toplumun depreme hazırlanılabileceğine dair inancı ve yetkililerin gerekenleri yapacağına dair güveni

oluşturulabilir. İstanbul depremi her an gerçekleşmesi muhtemel bir risk unsuru olması sebebiyle ivedilikle İstanbul'un depreme hazırlanması gerekmektedir. Bu noktada ancak devletle vatandaşın iş birliği içerisinde olması hızlı bir hazırlık yapılmasını sağlayabilir. Bu nedenle toplumdaki depreme hazırlanılmayacağına dair algının kırılması çok önemlidir.

İkinci olarak İstanbul'un tüm vatandaşların can güvenliğini önceleyen -ekonomik rant ilişkilerinden arındırılmış- bir politikayla ve planlamayla depreme hazırlanması, depreme hazırlık sürecinin yeni eşiitsizlikler üreten bir nitelikte olmaması önerilir. Son olarak İstanbul'da yaşamanın riskleri göz önünde bulundurulduğunda sanayi ve diğer iş kollarının başka illere taşınması yoluyla İstanbul'un nüfusunun azaltılmasına yönelik çalışmalara önem verilmesi önerilir. Türkiye sadece İstanbul özelinde deprem riski barındıran bir ülke değildir. Birçok ilimizde düzenli depremler olmaktadır, olmaya devam da edecektir. Bu nedenle İstanbul dışına gn arttırılmasıyla alakalı politikalarda dikkat edilmesi gereken husus; ülkemizde oluşturulacak olan her bir yerleşim yerinin depreme dirençli olacak şekilde inşa edilmesidir. Risklerin ciddiyetini örten her türlü açıklamaların ve bilgi kirliliğinin denetlenmesi ve kamunun doğru ve gerçekçi bir yaklaşımla bilinçlendirilmesi önerilir. Bu amaçla topluma yönelik deprem konusunda güvenilir haber edinme kaynaklarının oluşturulması, deprem konusundaki dezenformasyonun azaltılması ve yetkili kurum ve kuruluşlara duyulan güvenin artması açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Agamben, G. (2005). *State of Exception*. University of Chicago Press.
- Ali, S. H., & Keil, R. (2006). Global Cities and the Spread of Infectious Disease: The Case of Severe Acute Respiratory Syndrome (SARS) in Toronto, Canada. *Urban Studies*, 43(3), 491-509. <https://doi.org/10.1080/00420980500452458>
- Althaus, C. E. (2005). A Disciplinary Perspective on the Epistemological Status of Risk. *Risk Analysis*, 25(3).
- Aven, T. (2012). The risk concept—historical and recent development trends. *Reliability Engineering & System Safety*, 99, 33-44.
- Bakanlığı, T. C. K. v. T. (2023). *UNESCO Diünya Mirası Listesi ve İstanbul*. <https://istanbul.ktb.gov.tr/TR-276200/unesco-dunya-miras-listesi-ve-istanbul.html#:~:text=Bunlar%3B%20Hipodrom%2C%20Ayasofya%2C%20Aya.Surlar%C4%B1%20Koruma%20Alan%C4%B1'n%C4%B1%20i%C3%A7ermektedir>.
- Barker, C., & Kumar, K. (2016). What is modernization? – Attempts at a definition I. Chris Barker's definition of modernity [dt. Moderne].
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. Sage Publications.
- Brown, W. (2014). Untimeliness and punctuality: Critical theory in dark times. In (pp. 41-58).
- Culpitt, I. (1999). *Social Policy and Risk*
- Davis, K. (1965). The Urbanization of the Human Population. *Scientific American*, 213(3), 40-53.
- Delibaş, K. (2017). *Risk Toplumu Belirsizlikler ve Söylentiler Sosyolojisi*.
- Demirbas, D., Bozkurt, V., & Yorgun, S. (2020). *COVID-19 Pandemisinin Ekonomik, Toplumsal ve Siyasal Etkileri*.
- Douglas, M. (1966). *Purity and Danger: An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*. Routledge.
- Engels, F. (2010). The Great Towns. In F. K. Wischnewetzky (Ed.), *The Condition of the Working-Class in England in 1844: With Preface Written in 1892* (pp. 23-74). Cambridge University Press. <https://doi.org/DOI:10.1017/CBO9780511792700.004> (1892)
- Foucault, M. a. (1978). *The history of sexuality*. First American edition. New York : Pantheon Books, [1978-2021]. ©1978-©2021.

- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. University of California Press.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford University Press.
- Giddens, A. (1999). Risk and Responsibility. *The Modern Law Review*, 62(1), 1-10.
- Harvey, D. (2006). *The Politics of Public Space*. Routledge.
- Heng, Y. K. (2013). A Global City in an Age of Global Risks: Singapore's Evolving Discourse on Vulnerability. *Contemporary Southeast Asia: A Journal of International and Strategic Affairs*, 35, 423-446.
- Islam, T., & Sakizlioglu, B. (2015). The making of, and resistance to, state-led gentrification in Istanbul, Turkey. In (pp. 245-264).
- İstanbul'da Yüzyılın Dönüşümü: Yarısı Bizden*. <https://yarisibizden.gov.tr/#gallery>
- İstanbul Valiliği, İ. P. K. B. İ. (2014). Kültürel Mirasın Korunması. *İSMEP Rehber Kitapları*. https://www.ipkb.gov.tr/e-kutuphane/kulturel-mirasin-korunmasi_65/
- Kayalar, A. (2009). Soylulaştırma Projelerinin Çift Yönlü Simetrik Model Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi: Sulukule ve Fener-Balat Örnekleri [İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, (Doktora Tezi), İstanbul.]. 17-34.
- Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre'in Müdahaleleri: Kentsel Haklara Karşı Kent Hakkı. *Alternatif Politika*, 13(3), 758-789.
- Kovačević, I., & Kovačević, B. (2020). *Sociology of Global Risk Society (Anthony Giddens and Ulrich Beck)*
- Lefebvre, H. (2003). *The Urban Revolution*. University of Minnesota Press. https://books.google.com.tr/books?id=5_dbeJX3EPsC
- Lupton, D. (1999). Risk and Sociocultural Theory: New Directions and Perspectives.
- Marx, K. (1996). *The Communist manifesto*. London ; Chicago, Ill. : Pluto Press, 1996.
- Monteiro, A., Ankrah, J., Madureira, H., & Pacheco, M. O. (2022). Climate Risk Mitigation and Adaptation Concerns in Urban Areas: A Systematic Review of the Impact of IPCC Assessment Reports. *Climate*, 10(8), 115.
- Naimi, S., & Tufan, T. (2021). Olası İstanbul depremi ile yapılan kentsel dönüşüm çalışmaları ve alınan önlemlerin irdelenmesi. *Aurum Mühendislik Sistemleri ve Mimarlık Dergisi (A-JESA)*, 5(1).

- Oktay, S., Nilüfer, T., & Murat, T. (2020). Kültürel Miras Alanlarının Korunması ve Afet Yönetimi İlişkisi. *Resilience*, 4(2), 305-321.
- Raworth, K. (2017). *Doughnut economics : seven ways to think like a 21st century economist*. Chelsea Green Publishing White River Junction, Vermont.
- Saniye, A. (2017). Kültürel miras yönetimi; İstanbul tarihi yarımada örneği değerlendirme ve öneriler. *İdealkent*, 8(22), 577-596.
- Sassen, S. (2016). The Global City: Enabling Economic Intermediation and Bearing Its Costs. *City & Community*, 15(2), 97-108.
- Smith, N. (1996). *The New Urban Frontier: Gentrification and the Revanchist City*. Routledge.
- Taymaz, T. (1999). İstanbul Depremleri: Bugünkü Durum ve Geçmişteki İki Büyük Deprem. *Cumhuriyet Gazetesi Bilim ve Teknik Dergisi*, 11thSep1999, <http://triton.elk.itu.edu.tr/~batman/welcome/deprem.html>, Last accessed: 31stDec2007.
- TMMOB, İ. İ. K. K. (2017). İstanbul deprem raporu. Ankara: TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayınları.
- UNESCO, T. M. K. (2022). *Dünya Mirası Listesi*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/125/122/UNESCO-D%C3%BCnya-Miras%C4%B1-Listesi>
- Wolf, M. (2016). Rethinking Urban Epidemiology: Natures, Networks and Materialities. *International Journal of Urban and Regional Research*, 40(5), 958-982. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1468-2427.12381>

EK-1

Araştırma Soruları

1) Cinsiyetiniz

- Kadın
- Erkek

2) Yaşınız

- 18-25 yaş
- 25-35 yaş
- 35-50 yaş
- 50 yaş ve üzeri

3) Mesleğiniz

- Memur
- Özel sektör
- İşçi
- Emekli
- Serbest Meslek
- İşsiz
- Öğrenci
- Diğer

4) Eğitim düzeyiniz

- İlkokul Mezunu
- Lise Mezunu
- Üniversite Mezunu
- Lisansüstü (Yüksek lisans, doktora...)

5) Gelir düzeyiniz

- 0-8.500
- 8.500-20.000
- 20.000-35.000
- 35.000-50.000
- 50.000 ve üzeri

6) Hane halkında kaç kişi çalışıyor?

- 1 kişi

- kişi
- kişi ve üzeri

7) Oturduğunuz evin tipi nedir?

- Apartman
- Rezidans/Site
- Müstakil ev
- Gecekondu

8) Oturduğunuz evin mülkiyet durumu nedir?

- Kiracıyım
- Ev sahibiyim

9) Kaç yıldır evinizde oturuyorsunuz?

- 1-3 yıl
- 3-7 yıl
- 7-15 yıl
- 15 yıl ve üzeri

10) Evinize taşınırken binanızın depreme dayanıklı olup olmadığını sormuş muydunuz?

- Evet
- Hayır

11) Evinize taşınırken binanızın sağlamlığını bir uzmana kontrol ettirdiniz mi?

- Evet
- Hayır

12) 6 Şubat depremi sonrasında binanızı kontrol ettirdiniz mi?

- Evet
- Hayır

13) Binanızın sağlamlığı hakkında bilginiz var mı?

- Evet
- Hayır

14) Binanız depreme dayanıklı mı?

- Evet binamız sağlam.
- Hayır binamız sağlam değil, yıkılmaya ihtiyacı var.
- Binamız orta hasarlı, güçlendirilmeye ihtiyacı var.

15) Taşınmayı düşünüyor musunuz?

- Evet

- Hayır

16) Taşınmayı düşünüyorsanız sebebi nedir?

- Binanın depreme dayanıksız olması.
- Evin konumu (Okul veya iş yerine uzak olması).
- Kiranın pahalı olması.
- Taşınmayı düşünmüyorum.

17) Taşınmayı düşünmüyorsanız sebebi nedir?

- Evim depreme dayanıklı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum.
- Kiralar çok pahalı olduğu için taşınmayı düşünmüyorum.
- Diğer.

18) Kiralar bu kadar pahalı olmasa taşınmak isterdim.

- Katılıyorum
- Kararsızım
- Katılmıyorum

19) Şu an taşınacak olsam binanın depreme dayanıklı olup olmadığını kontrol ettiririm.

- Katılıyorum
- Kararsızım
- Katılmıyorum

20) Taşınma imkânınız olsa İstanbul dışına taşınmak ister miydiniz?

- Evet
- Hayır

21) Çevrenizde 6 Şubat depremi sonrasında deprem sebebiyle taşınanlar oldu mu?

- Evet
- Hayır

22) Çevrenizde 6 Şubat depremi sonrasında İstanbul dışına taşınanlar oldu mu?

- Evet
- Hayır

23) Beklenen İstanbul depreminin olacağına inanıyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

24) Deprem konusunda hangi kişi veya kurumların bilgilerine güveniyorsunuz?

(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı
- Belediyeler
- Bilim İnsanları
- Medya (Televizyon ve dijital medya)
- Diğer

25) Olası bir deprem söz konusu olduğunda hangi kuruluşun yardımlarının daha önemli olduğunu düşünüyorsunuz?

- Afad
- Kızılay
- Özel Kuruluşlar (Ahbap, İHH vb.)
- Diğer

26) İstanbul depremine hazırlanabileceğini düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

27) Deprem korkusu yaşıyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

28) Daha önce deprem felaketi yaşadınız mı?

- Evet
- Hayır

29) Depreme hazırlıklı olduğunuzu düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

30) Gün içerisinde kaç kez deprem aklınıza geliyor?

- 1-3 kez
- ve üzeri
- Ara sıra aklıma geliyor
- Hiç aklıma gelmiyor

31) 6 Şubat depremi günlük yaşantınızı nasıl etkiledi?

- Çok etkiledi, sürekli depremi düşünüyorum.
- Biraz etkilendim, ara sıra deprem aklıma geliyor.

- Hiç etkilenmedim, deprem aklıma gelmiyor.

32) Deprem konusunda yetkili mercilerin gerekenleri yaptığını/yapacağını düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- 6 Şubat depreminden ders çıkarıldığını ve bundan sonra yapılacağını düşünüyorum.
- Emin değilim

33) Dünyanın hangi konularda daha kötüye gittiğini düşünüyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz.)

- Küresel ısınma
- Hayat pahalılığı
- Deprem, yangın, sel gibi doğal afetler
- Terör
- Virüsler ve pandemiler
- Hepsi

34) İstanbul depremi yaşandığı takdirde ülkemiz için ağır sonuçları olacağını düşünüyorum.

- Katılıyorum
- Kararsızım
- Katılmıyorum

35) İstanbullular için günlük hayattaki en önemli risk unsuru nedir?

- Doğal afetler (Deprem, yangın, heyelan vb.)
- Kazalar (İş kazaları, trafik kazaları vb.)
- Gıda ve Su kıtlığı
- Virüsler ve Pandemiler
- Terör ve diğer suç unsurları
- Diğer

36) Sizce bu risklere karşı korunabilme olanağımız var mıdır?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

37) Sizce köy tipi bir yerde (kırsal kesim, tek katlı ev...) yaşıyor olsanız depreme karşı daha güvenli olur muydunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

38) Olası bir depremin ardından sizi en çok korkutan olasılıklar nelerdir?

- Can güvenliği
- Mal kaybı, Hırsızlık/Yağmalama
- Devletten yeterli yardım alamama
- Gıda ve ihtiyaç malzemelerine erişimde güçlük
- Diğer

39) Depreme dayanıklı binalar yapılabileceğini düşünüyor musunuz?

- Evet
- Hayır
- Emin değilim

